

Groeiend talent

Een verkenning naar de ontwikkeling van talenten van vluchtelingenjongeren in Antwerpen

Student: Helene Bolle (S1043982)

Onderzoeksbegeleider en eerste beoordelaar: Marchien Timmerman

Tweede Beoordelaar: Eduard Groen

HBO - Bachelor Godsdienst Pastoraal Werk
Hogeschool Windesheim

Inhoud

Voorwoord

Samenvatting

1. Inleiding	5
1.1 Aanleiding	5
1.2 Probleemstelling	6
1.3 Doelstelling en vraagstelling	6
1.4 Onderzoeksopzet	7
1.5 Mijn rol als onderzoeker	7
2. Context en plaatsbepaling	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Protestants Sociaal Centrum	9
2.3 Doelgroep Jongerenwerking PSC	10
2.4 Niet begeleide minderjarige vreemdelingen in België	10
2.4.1 Asielaanvraag, subsidiaire bescherming, regularisatie	12
2.4.2 Na 18 jaar	12
2.5 Benaderingsaspecten Protestants Sociaal Centrum	12
2.5.1 Psychosociale ondersteuning	13
2.5.2 Pastorale ondersteuning als onderdeel van psychosociale zorg ..	14
2.6 Mijn rol als onderzoeker opnieuw	15
3. Theoretisch kader	18
3.1 Talenten	18
3.2 Ontwikkeling van talenten in huidige maatschappelijke discours	18
3.3 Ontwikkeling van talenten als aangeboren behoefte	20
3.4 Ontwikkeling in relatie tot leefwereld	21
3.5 Ontwikkeling van talenten in een interculturele context	22
3.6 Ontwikkeling van talenten in de bijbel	23
3.6.1 Mijn uitleg van de parabel van de talenten	26
3.6.2 De ontknoping: Waar is het oordeel op gebaseerd?	26
3.6.3 Geen meritocratische parabel, maar een moreel appèl	27
3.7 Ontwikkeling van talenten in een ethisch perspectief	28
4. Presentie	28
4.1 Ontstaan vanuit het pastoraat	28
4.2. Kenmerken van de presentiebenadering	29
4.2.1 Exposure: botsing van drie werelden	30
4.2.2 Methodische kenmerken van de presentiebenadering	30
4.2.3 Het radicale in de presentiebenadering	32
4.3 Raakvlakken met contextuele hulpverlening	33
4.4 Leefwereldbenadering	34
4.5 Wat de ontwikkeling van talenten in de presentiebenadering is	35
5. Opbrengst data interviews	36
5.1 Inleiding	36
5.2 Werkwijze	37
5.3 Categorie leefwereld	38
5.3.1 Verkenning van de leefwereld van de "sociaal overbodigen"	38
5.3.2 Zaken die door iedereen en vaak zijn benoemd m.b.t leefwereld	42
5.4 Categorie benaderingsaspecten PSC	44
5.4.1 Door iedereen en vaak genoemde thema's	45

5.4.2 Genoemde verbeterpunten en negatieve ervaringen	45
5.5 Categorie ontwikkeling van talenten	46
5.5.1 Zaken die vaak genoemd zijn	47
5.5.2 Genoemde stimulansen en belemmeringen in ontwikkeling	48
5.5.3 Opvallende zaken	
6. Beantwoording van de vraagstelling	49
6.1 Beantwoorden van de deelvragen	49
6.2 Conclusies	50
6.3 Aanbevelingen	51
7. Reflectie	53
7.1 Reflectie op mijn identiteit als presentiewerker/onderzoeker	53
7.2 Reflectie op proces afnemen interviews	54
7.3 Reflectie op onderzoeksvoortgang	55

Literatuur

Bijlagen

Bijlage 1: Vacature Netwerker Jongerenwerking Protestants Sociaal Centrum

Bijlage 2: Exegese van Matteüs 25, 14-30

Bijlage 3: Topiclijst interviews

Bijlage 4: Voorbeeld categorisering en labeling van een interview

Bijlage 5: Totaaloverzicht labeling interviews

Voorwoord

De illustratie op het voorblad toont een muurschildering ergens in Tunesië, met als titel 'Resistance grows'. (Overgenomen van *Resistance grows* (n.d.). Copyright Mohamed Hanch. Verkregen via <http://www.streetartutopia.com/?p=9856>) Ik vond dit een treffend beeld bij mijn stage en onderzoek in Antwerpen. De presentiebenadering had hierin een prominente plaats. In deze benadering heb ik een vorm van verzet gevonden. Ik verzet me in het klein. Door het planten van kleine zaadjes. Door bewuste handelingen die ogenschijnlijk onbelangrijk lijken. Zo groeit het verzet. Daar ben ik van overtuigd. Mijn verzet is gericht op alles wat ik onrecht noem en sterkt degenen die niet tot hun recht komen. Daarnaast vind ik de illustratie ook zeer van toepassing op de parabel van de talenten die ik in deze scriptie ook bespreek. Degenen die in deze parabel talenten verdubbelen, doen dat – volgens mijn lezing – met een gerichtheid die anderen sterker maakt.

Begin 2012 kon ik me niet voorstellen dat ik mijn studie ooit nog af zou maken. Het is in de eerste plaats werkelijkheid geworden dankzij "Ik-ben-er-voor-jou". Dat is de naam van mijn god, die door zoveel verschillende mensen in mijn leven liefdevolle betrokkenheid op mij laat zien. Ik ben blij met en dankbaar voor deze betrokkenheid. Daarom dank ik Ina Koeman. Ik ben blij en dankbaar voor de steun en begeleiding die ze me heeft gegeven tijdens mijn stage. Ina heeft mij presentie geleerd door het mij voor te leven. Ik ben dankbaar voor de gedeelde ervaringen de afgelopen tijd en blij dat we ons contact in de toekomst voort kunnen zetten in Antwerpen. Ook wil ik een speciaal dankwoord richten aan Marchien Timmerman. Ik ben dankbaar voor de manier waarop ze mij heeft begeleid. Ik prijs me gelukkig met een begeleider die de presentiebenadering toepast in haar leven. De mensen die betrokken zijn bij het Protestants Sociaal Centrum wil ik bedanken. De mensen met wie ik heb samengewerkt en waar ik veel van heb geleerd. Maar vooral ook de jongeren van de Jongerenwerking. Ik ben dankbaar voor hun vertrouwen in mij, waardoor ze een deel van hun verhaal en leven met mij willen delen. Ze hebben me ervaringen en inzichten gegeven die me altijd bij zullen blijven. Ik ben daar meer dan dankbaar voor. Mijn intense dank gaat ook uit naar al mijn vrienden die me op verschillende manieren gesteund hebben de afgelopen periode. Wieteke, hartelijk bedankt voor het meelesen en meedenken tijdens mijn scriptie! Dankjewel ook, Elke, dat je de rol van "oppercontroleur" en "inspiratiebrenger" zo gewillig op je hebt genomen, en 'ne dikke merci aan de rest van de "Stokrozen". Zonder jullie steun had ik deze scriptie niet kunnen schrijven! Tenslotte wil ik mijn ouders bedanken. Tijdens mijn stage en het schrijven van mijn scriptie hebben ze mij financieel en op andere manieren gesteund. Ik wil in het bijzonder mijn vader bedanken, die zich regelmatig door de meest chaotische verkeerssituaties in Antwerpen, en omstreken, geloodst heeft om mij op de plaats van bestemming te krijgen. Maar nog belangrijker is wat ik van hem leer door zijn dagelijkse doen en laten. Door zijn dagelijkse bezigheden heeft hij mij onder andere geleerd wat "trouw", "toewijding" en "geduld" betekent. Belangrijke waarden, die ik ook in het uitoefenen van mijn professionele werk hoog wil houden. Bedankt voor dit grote geschenk in mijn leven.

Ook iedereen die ik niet met naam heb genoemd, maar mij op een of andere wijze gesteund heeft de afgelopen periode: dankjewel!

Helene Bolle
Augustus 2011

Samenvatting

Deze scriptie is de weergave van het kwalitatief onderzoek dat ik heb uitgevoerd in het kader van de afronding van mijn HBO opleiding Godsdienst Pastoraal Werk. Het onderzoek is een verkenning naar welke bijdrage de Jongerenwerking van het Protestants Sociaal Centrum in Antwerpen levert aan de ontwikkeling van de talenten van de jongeren die hierbij zijn betrokken en wat de stimulansen en beperkingen daarbij zijn. Dit onderzoek gaat uit van de optiek van de jongeren. Als doelstellingen in dit onderzoek zijn te noemen:

- Het inzichtelijk maken van de bijdrage die de jongerenwerking levert in de ontwikkeling van persoonlijke talenten van vluchtelingenjongeren.
- Het inzichtelijk maken van begrippen uit de presentiebenadering en hoe deze benadering kan bijdragen aan versterking van (de ontwikkeling van) de talenten van de jongeren.

De vraagstelling die ik in dit onderzoek beantwoord is: *Welke bijdrage levert de jongerenwerking van het Protestants Sociaal Centrum in Antwerpen in de ontwikkeling van persoonlijke talenten van vluchtelingenjongeren (ong. 17-21 jaar), in hun eigen optiek, en wat zijn hierbij de belemmeringen?*

Het theoretisch kader bevat een verkenning naar het begrip talenten vanuit verschillende invalshoeken. Ik doe een maatschappijkritische en een hermeneutisch-theologische verkenning rond het begrip talenten en belicht dit begrip ook vanuit de theorie van de behoeftehiërarchie van Maslow. Ook licht ik toe hoe er vanuit de presentiebenadering invulling gegeven kan worden aan het begrip talenten. Daarnaast licht ik andere begrippen uit de presentiebenadering toe. Het begrip leefwereld wordt door middel van het ecologisch systeemmodel van Bronfenbrenner en vanuit de presentiebenadering toegelicht. Uitgangspunt voor het praktijkonderzoek is de theoretische basis, aangevuld met informatie vanuit eigen waarnemingen tijdens mijn stage bij de Jongerenwerking. De inhoud van het praktijkonderzoek is de afname van zeven interviews met jongeren die bij de Jongerenwerking betrokken zijn. De analyse van deze interviews geeft inzicht in de leefwereld van deze jongeren, in welke benaderingsaspecten volgens de jongeren gebruikt worden door de Jongerenwerking en welke in hun ogen effectief zijn, en geeft weer hoe zij in hun eigen optiek hun talenten ontwikkelen. Aan de hand van het theoretisch kader en de analyse van de interviews beantwoord ik de vraagstelling. Vanuit de invalshoek van de presentiebenadering doe ik op basis van de uitkomsten van dit onderzoek aanbevelingen richting de Jongerenwerking met betrekking tot de vraag hoe zij de talenten van de jongeren kunnen versterken. Uiteindelijk reflecteer ik op mijn rol als presentiewerker en onderzoeker, op het proces van het afnemen van de interviews en de algemene onderzoeksvoortgang.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Mijn eindstage liep ik in Antwerpen, bij Ina Koeman die daar werkzaam is als stadspredikant. Concreet betekende dit dat ik twee dagen per week stage liep bij twee verschillende deelorganisaties van het Protestants Sociaal Centrum (PSC). Vanaf april t/m december 2013 liep ik op dinsdagen stage in het Vrouwenhuis van het Protestants Sociaal Centrum (PSC). Vanaf begin juli 2013 t/m eind december 2013 liep ik op woensdagen ook stage bij de Jongerenwerking van het PSC.¹

Tijdens deze stage heb ik nadrukkelijk geoefend in het eigen maken van de presentiehouding.² Ina Koeman – een ervaren en bekwaam presentiewerker – heeft mij tijdens deze stage nadrukkelijk begeleid in het oefenen van deze presentiehouding. Op de website van stichting Presentie (<http://www.presentie.nl/>), die in 2004 op initiatief van dr. Andries Baart is opgericht, staat een definitie van presentie te lezen. Presentie is: *"een praktijk waarbij de zorggever zich aandachtig en toegewijd op de ander betreft, zo leert zien wat er bij die ander op het spel staat – van verlangens tot angst – en die in aansluiting dáárbij gaat begrijpen wat er in de desbetreffende situatie gedaan zou kunnen worden en wie h/zij daarbij voor de ander kan zijn. Wat gedaan kan worden, wordt dan ook gedaan. Een manier van doen, die slechts verwezenlijkt kan worden met gevoel voor subtiliteit, vakmanschap, met praktische wijsheid en liefdevolle trouw."* Presentie is belangrijk binnen de organisatie van het PSC. Ik heb dit zelf met name ervaren in het Vrouwenhuis en ook in de Jongerenwerking heb ik me geoefend om vanuit de optiek van de presentie aanwezig te zijn en mijn "werk" te doen.

In de Jongerenwerking waren – ongeveer tegelijkertijd met het begin van mijn stage – twee nieuwe jongerenwerkers met hun werk begonnen. Omdat zeker aan de start van een nieuwe 'job', zoals men in België zegt, er veel werk op je af komt en de werkdruk hoog is, kwam de spanning tussen "productief zijn" en "aanwezig zijn" voor mij duidelijker op de voorgrond dan in het Vrouwenhuis. Als presentiebeoefenaar uit mijn "werk" zich vaak in niet-handelend aanwezig zijn. "Niets doen" heeft vaak te maken met bewust waarnemen en bewust aanwezig zijn. Ik bouw ook bewuste vertragingen in om de kwaliteit en effectiviteit van hetgeen ik doe te verhogen. Die ruimte had ik, maar ik zag dat de andere jongerenwerkers te maken hadden met een hoge werkdruk. Ik vroeg me af of en hoe ik als presentiebeoefenaar onder een dergelijke werkdruk ruimte zou kunnen blijven vinden en scheppen voor lege momenten waarop het andere of onverwachte tevoorschijn kan komen. Ik heb geen direct en simpel antwoord op deze vraag gevonden, maar mijn vermoeden blijft dat de presentiebenadering en een zich vertrouwd maken met deze benadering door deze werkers, kan helpen om de kwaliteit en effectiviteit van het werk te verhogen.

1 In hoofdstuk 2 staat meer informatie over deze deelorganisaties

2 In hoofdstuk 4 zal ik verder ingaan op wat het beoefenen van presentie inhoudt en op de methodiek die door Andries Baart is ontwikkeld.

1.2 Probleemstelling

Voor mijn werk bij het PSC Vluchtelingenwerk heb ik een vrijwilligersovereenkomst ondertekend, waarin de missie van het Vluchtelingenwerk staat beschreven.

"We strijden met kracht voor de aansluiting van vluchtelingen bij de samenleving, zodat zij hun talenten als positieve kracht kunnen inzetten. Hier of elders. We realiseren dit door verstaanbare, onafhankelijke en directe hulp te bieden. Daarbij spreken we de samenleving pro-actief aan op haar sociaal-juridische mogelijkheden en beperkingen."

Na het lezen van deze missie, trok het woord "talenten" gelijk mijn aandacht. Vooral omdat ik na zelf een paar maanden bij de jongerenwerking betrokken te zijn geweest, niet gelijk kon benoemen wat de persoonlijke talenten zijn van de individuele jongeren die ik ben tegen gekomen. Veel jongens kiezen voor eenzelfde soort opleiding/beroep (productie/uitvoerende en technische beroepen) en als vrijetijdsbesteding werd vanuit de jongerenwerking voornamelijk doorverwezen naar sportieve activiteiten. Het is echter goed mogelijk dat de talenten van de jongeren ook op andere gebieden liggen dan het voornamelijk fysiek bezig zijn.

Verder dacht ik in het kader van deze onderzoeksvraag na over het verschil tussen basisbehoeften en persoonlijke talenten. Ik zal dit in hoofdstuk 3 ook nader toelichten aan de hand van de piramide van Maslov. Maar deze kwestie heeft ook een persoonlijke kant en raakte aan mijn ervaring als onderzoeker. Gedurende mijn stage had ik enige tijd zelf geen vaste verblijfplaats en ik heb in Nederland zelf al meer dan een jaar minder inkomen dan iemand die een bijstandsuitkering ontvangt. Bepaalde basisbehoefte waren voor mij niet (voldoende) vervuld. Ik merkte dat deze financiële en andere problemen, soms zo'n druk op mij legden, dat het op sommige momenten moeilijk was om uitgaande van mijn persoonlijke talenten mijn stage te doen. Ik bedacht me dat als dit voor mij gold, dit voor deze jongeren nog veel meer het geval zou kunnen zijn. Is het wel mogelijk voor de jongeren om hun persoonlijke talenten te ontwikkelen en als kracht in te zetten, als er - in veel gevallen - niet eens in bepaalde basisbehoeftes is voorzien? Deze intuïtie en ervaring neem ik mee in het onderzoek. In paragraaf 1.5 licht ik toe op welke manier dit mijn rol als onderzoeker beïnvloed.

1.3 Doelstelling en vraagstelling

De doelstelling van het onderzoek is: Het verkrijgen van helderheid over wat de jongeren naar eigen inzicht nodig hebben om zichzelf en hun talenten te ontwikkelen en welke bijdrage de Jongerenwerking hier aan levert of kan leveren.

Als doelstellingen in het onderzoek zijn te noemen:

- Het inzichtelijk maken van de bijdrage die de jongerenwerking levert in de ontwikkeling van persoonlijke talenten van vluchtelingenjongeren.
- Het inzichtelijk maken van begrippen uit de presentiebenadering en hoe deze benadering kan bijdragen aan versterking van (de ontwikkeling van) de talenten van

de jongeren.

De hoofdvraag in dit onderzoek is: *Welke bijdrage levert de jongerenwerking van het Protestants Sociaal Centrum in Antwerpen in de ontwikkeling van persoonlijke talenten van vluchtelingenjongeren (ong. 17-21 jaar), in hun eigen optiek, en wat zijn hierbij de belemmeringen?*

Aan deze hoofdvraag zijn drie deelvragen verbonden.

Deelvraag 1: *Wat is, in hun eigen optiek, de leefsituatie van de groep jongeren die betrokken is bij de Jongerenwerking?*

Deelvraag 2: *Welke benaderingsaspecten hanteert de Jongerenwerking m.b.t. de persoonlijke ontwikkeling van de jongeren en welke blijken vanuit de optiek van de jongeren effectief?*

Deelvraag 3: *Welke stimulansen zijn er beschikbaar voor de jongeren om hun persoonlijke talenten te ontwikkelen en wat zijn de belemmeringen daarbij?*

1.4 Onderzoeksopzet

Het betreft een kwalitatief beschrijvend onderzoek en ik gebruik hiervoor een multimethodische aanpak van dataverzameling.

1. Literatuuronderzoek -> contextualiteit en presentiemethode
2. Participerende observatie -> directe waarneming/insider-view
3. Interviews -> verschillende perspectieven/situatiedefinities
- diepte-interviews met zeven jongeren van de jongerenwerking

1.5 Mijn rol als onderzoeker

In dit onderzoek wil ik in de eerste plaats uitgaan van de optiek van de jongeren. Ik wil proberen iets weer te geven van wat hun zelfverstaan is en welke plek zij de Jongerenwerking van het PSC in hun leven toekennen. Ik wil in de eerste plaats dus beschrijvingen geven van wat de jongeren mij vertellen.

Ik kies voor deze aanpak, omdat ik mij identificeer als "presentiebeoefenaar". Iemand die presentie oefent, begint niet met opvattingen, maar met een gekozen houding of benadering. Het spreken of handelen van een presentiewerker is een reactie op wat men gezien en gehoord heeft. De startpositie is om eerst te kijken en luisteren en eigen opvattingen op te schorten. Belangrijk hierbij is het aangaan van vormen van relatie en het opbouwen van vertrouwdsheid met elkaar. In dat kader is het van belang dat ik gedurende een periode van zes maanden stage heb gelopen in de Jongerenwerking van het PSC. Tijdens deze maanden heb ik verschillende dingen ervaren en opgemerkt en aan de hand daarvan bepaalde vermoedens en opvattingen gevormd. Belangrijker nog is het gegeven dat ik relaties ben aangegaan met de jongeren en me op hen betrokken voel.

Dit geldt zeker voor alle zeven jongeren die ik voor dit onderzoek heb geïnterviewd. Ik heb voorafgaande aan het interview met hen allemaal een band opgebouwd, bij sommigen wat sterker en bij anderen wat minder intensief. Maar bij iedere jongere was er voorafgaande aan het interview sprake van een zekere vorm van relatie. Dit heeft ongetwijfeld ook de manier waarop ik mijn interviews heb afgenomen beïnvloed. Het afnemen van een interview met iemand met wie je jezelf in zekere mate

vertrouwd voelt, is anders dan het afnemen van een interview met een onbekende. Het heeft invloed gehad op welke vragen ik hen stelde en op welke manier ik deze stelde. Maar het heeft ongetwijfeld ook invloed gehad op de manier waarop de jongeren deze vragen hebben beantwoord. De afgelopen maanden hebben zij zich een beeld van mij kunnen vormen en van daaruit hebben ze mij dingen op een bepaalde manier verteld, en wellicht andere dingen juist niet verteld. Sommige jongeren waren op de hoogte van bepaalde situaties uit mijn persoonlijke leven. Zo wisten sommige jongeren bijvoorbeeld dat ik niet veel geld tot mijn beschikking heb. Het delen van deze ervaring beïnvloedt de manier waarop er tijdens het interview bijvoorbeeld over "financiële middelen" is gesproken. Als onderzoeker stond ik dus voor de uitdaging om niet te sterk vanuit binnenperspectief de jongeren en hetgene zij mij vertelden te benaderen, maar de nodige distantie en reflectie in te bouwen.

De observaties en ervaringen die ik tijdens mijn stage heb opgedaan neem ik mee in mijn onderzoek. Ze zijn onderdeel van een proces dat ik als presentiewerker met de jongeren van de jongerenwerking ben aangegaan. In mijn beleving is dit onderzoek niet alleen het resultaat van een bepaald traject, maar eerder een beschrijving en onderdeel van een proces dat ik ben aangegaan door me als presentiewerker bij de Jongerenwerking en haar jongeren te laten betrekken. Het is mijn intentie om dit proces een vervolg te geven door mij in de toekomst op een (nog onbepaalde) manier te blijven verbinden aan de Jongerenwerking.

Het proces van presentie

Presentie is meer dan een methode die op een bepaalde professionele context toegepast kan worden. Presentie is er nadrukkelijk op gericht om de meest kwetsbare mensen uit een samenleving nabij te zijn. Tijdens een training van het Kor Schippers Instituut heb ik geleerd dat presentie een proces is dat de presentiewerker aangaat met de mensen waarmee hij of zij werkt, maar tegelijkertijd gaat hij/zij dit proces ook met zichzelf aan. De presentiewerker begint zijn werk met zo min mogelijk opvattingen en beelden van hoe het werk er uit hoort te zien. Niet de opvattingen en beelden, maar vooral de houding of positie van de werker is belangrijk. Hij/zij heeft een open, ontvankelijke houding. Hij/zij merkt eerst op wat er gebeurt en handelt vervolgens in reactie daarop. De start is onzeker en ook het einddoel onbekend.³

Als de werker handelt, zal daarop vervolgens ook weer een reactie op ontstaan, zo gaat het proces door. Tijdens dit proces zal de werker verschillende opvattingen en beelden tegenkomen. Mede doordat de werker bewust sommige van zijn/haar eigen opvattingen en beelden probeert "tijdelijk te vergeten" of op te schorten, zullen veel beelden en opvattingen die de werker tegenkomt hem of haar onbekend zijn. Het is aan de werker om deze -in eerste instantie onbekende - opvattingen en beelden proberen te begrijpen. Door het proberen begrijpen, verleent de werker betekenis. In deze betekenisgeving betreft de werker nadrukkelijk zichzelf: "Wat kan IK betekenen?" De werker moet, om zijn open en ontvankelijke houding te garanderen, constant ruimte maken om te reflecteren op de beelden en opvattingen die hij/zij tijdens dit proces tegenkomt en de betekenis die hij/zij er aan verleent. Tijdens dit proces wordt werk ontwikkeld door de handelingen van de werker, deze ontwikkeling wordt gestuurd door de mensen waarvoor en waarmee de werker werkt, en ook de werker zelf ontwikkelt zich. De werker wordt veranderd, het proces raakt aan de

³ Deze definitie heb ik opgesteld naar aanleiding van persoonlijke aantekeningen tijdens de training van het Kor Schipper Instituut.

persoon van de werker.⁴

Dit proces van presentie tekent mij als werker. Ik ben veranderd door mijn ervaringen met de jongeren van de Jongerenwerking, in mijn professionele identiteit, maar ook in mijn persoonlijk zelfverstaan. Ik voel me bij hen betrokken. Deze betrokkenheid maakt dit onderzoek zonder twijfel subjectief gekleurd. Dat erken ik als onderzoeker. Daarom streef ik er naar in dit onderzoek intersubjectiviteit te realiseren, bijvoorbeeld door iemand anders mee te laten lezen tijdens het schrijven van dit onderzoek en bij het lezen en interpreteren van de interviews en ook door de data zo vrij mogelijk te benaderen.

2. Context en plaatsbepaling

2.1 Inleiding

Mijn onderzoek speelt zich af in de context van begeleiding van vluchtelingenjongeren, specifiek zoals deze vorm gegeven wordt door de Jongerenwerking van het Protestants Sociaal Centrum (PSC) in Antwerpen. Mijn onderzoek is gericht op de jongeren die bij de Jongerenwerking betrokken zijn. Ik wil verkennen wat zij benoemen als bijdragen die de Jongerenwerking levert aan de ontwikkeling van hun talenten. Ook het bredere kader van Belgische wetgeving rondom het toekennen van verblijfsvergunningen aan vreemdelingen en andere wetten die op deze jongeren van toepassing zijn is bij het verkennen van de context belangrijk. In dit hoofdstuk belicht ik deze dingen kort. Uiteindelijk ga ik ook in op de benaderingsaspecten die de Jongerenwerking hanteert en welke plaats pastorale ondersteuning in deze benaderingsaspecten kan hebben.

2.2 Protestants Sociaal Centrum

Het PSC kent verschillende deelorganisaties, in Vlaanderen "werkingen" genoemd. Het Vrouwenhuis in de Kerkstraat en de Jongerenwerking, waar ik stage heb gelopen, zijn beide onderdeel van PSC Vluchtelingenwerk. Het PSC Vluchtelingenwerk heeft twee werkplekken. Onthaal-werking inclusief de Jongerenwerking is gevestigd in de Lange Stuivenbergstraat 54 en het Vrouwenhuis is gevestigd in de Kerkstraat 57 in Antwerpen. Onder het Vrouwenhuis bevindt zich tweehandskledingwinkel 't Frakske, ook onderdeel van het PSC. Sinds 2003 maakt het PSC Vluchtelingenwerk deel uit van Centrum Algemeen Welzijn (CAW) de Terp en sinds 1 januari 2014 van CAW Antwerpen.

Op de website van het PSC (<http://www.pscantwerpen.be/>) is te lezen dat het aanbod van PSC Vluchtelingenwerk bestaat uit:

- 1) een laagdrempelig onthaal. Bij een eerste contact wordt informatie gegeven over de eigen werking of over andere initiatieven
- 2) informatie en advies bij vragen over asiel, regularisatie, gezinshereniging, vreemdelingenrecht; bij administratieve en materiële vragen.

⁴ Omschrijving is aan de hand van persoonlijke gesprekken met Ina Koeman (stadspredikante te Antwerpen) en met Bob ter Haar (emeritus missionair predikant PKN in Rotterdam). Hij heeft in Rotterdam jarenlang in het oudewijkpastoraat gewerkt.

- 3) begeleiding en psychosociale ondersteuning
- 4) ondersteuning bij het gebruik maken van mogelijkheden bij andere organisaties
- 5) groepswork- en -activiteiten voor vluchtelingenjongeren en vluchtelingenvrouwen.
(In het Vrouwenhuis wordt ook gebruik gemaakt van creatieve therapie, opvoedingsondersteuning en creatieve workshops.)

Het PSC Vluchtelingenwerk heeft als doelgroep: asielzoekers, vluchtelingen, mensen zonder verblijfspapieren en mensen met vragen over hun verblijfspapieren of gezinshereniging.

2.3 Doelgroep Jongerenwerking PSC

De Jongerenwerking van het PSC richt zich speciaal op vluchtelingenjongeren van ongeveer 17 tot 21 jaar. Het Hoog Commissariaat van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen (UNHCR) heeft in het rapport de Conventie van Genève in artikel 1A(2) een definitie van een Vluchteling opgesteld. Volgens deze definitie is een vluchteling iemand die "uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil inroepen." (UNHCR, 2010. Verkregen via <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>)

Deze achtergrond hebben alle jongeren in de Jongerenwerking dus gemeenschappelijk. Jongens vormen hierbinnen de grootste groep. Tijdens mijn stage heb ik maar enkele meisjes gezien. Slechts een daarvan zag ik regelmatig en met haar heb ik een zekere band kunnen opbouwen. De grootste groep jongeren komt uit Afghanistan, maar daarnaast heb ik ook jongeren ontmoet uit o.a. Guinee, Eritrea, Irak, China, Nepal, Kenia, Angola, Sudan en Ghana. Een zeer divers gezelschap dus. Naast het gegeven dat al deze jongeren "vluchtelingen" genoemd kunnen worden, delen ze ook dat zij zonder hun ouders (of een officiële voogd) België zijn binnen gekomen. Deze groep vluchtelingenjongeren noemt men "niet-begeleide minderjarigen".

2.4 Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in België

In België is sinds 2004 een officiële definitie van een "niet-begeleide-minderjarige". Op de website van Vluchtelingenwerk Vlaanderen (<http://www.vluchtelingenwerk.be>) is deze als volgt omschreven: "*Niet-begeleide minderjarige asielzoekers of andere nieuwkomers. Dit zijn jongeren die zonder ouders of andere voogden, zijn gevlucht.*"

Een richtlijn van de Raad van de Europese unie, is het Verdrag inzake de rechten van het kind. Dit verdrag staat ook bekend als het Kinderrechtenverdrag, op 20 november 1989 aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Dit verdrag verplicht de lidstaten om niet begeleide minderjarige vreemdelingen opvang en bescherming te bieden in afwachting van een duurzame oplossing. (United Nations Children's Fund (Unicef), 2009) Sinds 2004 is er een voogdijregeling voor niet-begeleide minderjarigen in België. Sinds 1 mei 2004 krijgt elke niet-begeleide

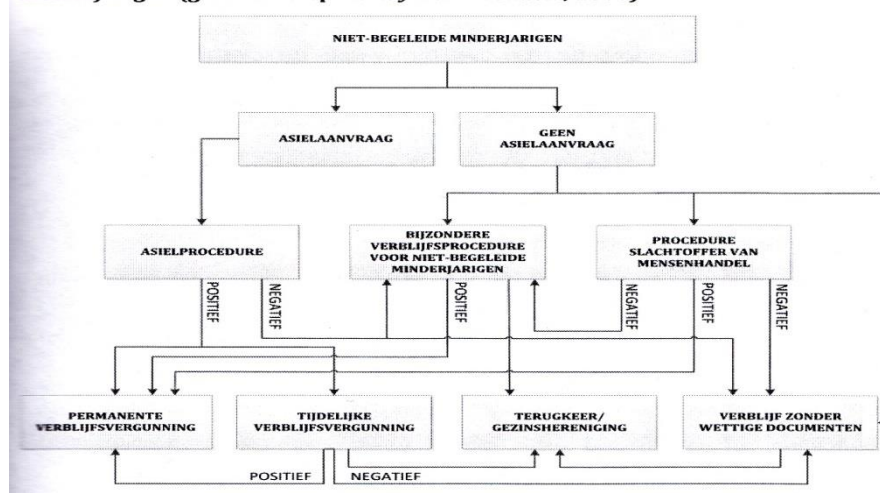
minderjarige in België een voogd toegewezen. Dat gebeurt door de dienst voogdij van de Federale Overheidsdienst Justitie die de voogden ook erkent en opvolgt. In België zijn er twee onderscheiden groepen van voogden, voogden die “werknemers” zijn en voogden die op vrijwillige of zelfstandige basis hun taak als voogd opnemen.

“Werknemers-voogden” hebben gemiddeld vijftientwintig voogdijschappen tegelijk en “zelfstandige” of “vrijwillige” voogden hebben minimaal één en maximaal veertig voogdijen. De meerderheid van de voogden in België zijn zelfstandige of vrijwillige voogden. (Vervliet & Verduyn, 2014, p. 8)

In België hebben alle kinderen recht op onderwijs tot 18 jaar. Een school mag de inschrijving van een leerling niet weigeren wanneer hij niet over verblijfsdocumenten beschikt. Hetzelfde geldt voor de afgifte van het diploma. De wet laat toe dat leerlingen zonder wettig verblijf de stages kunnen volgen die verplicht zijn binnen het leerprogramma. In de praktijk gaat het meestal over technische – en beroepsopleidingen. Leerlingen kunnen vanaf 15 jaar in het systeem van deeltijds leren en werken stappen: twee dagen op school en drie dagen werken in een onderneming (met leercontract). Wanneer zo’n leerling 18 wordt, mag hij verder leren en werken tot het einde van de leerovereenkomst.

Binnen de groep niet-begeleide minderjarigen zijn er ook nog twee verschillende groepen te onderscheiden. Zij die asielaanvraag hebben gedaan en zij die dat niet hebben gedaan. Dit heeft invloed op de verblijfstatus die zij momenteel hebben, zoals te zien is in onderstaande figuur.

Figuur 1.1 Wettelijke procedures en verblijfsdocumenten voor niet-begeleide minderjarigen (gebaseerd op Derluyn & Broekaert, 2005)

Overgenomen van *De trajecten van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen: Verwachtingen, agency en psychosociaal welzijn* (p. 7), door Vervliet en Verduyn, 2014, Gent: Academia Press. Copyright Academia Press

2.4.1 Asielaanvraag, subsidiaire bescherming, regularisatie

De wetgeving en procedures rond asielaanvraag zijn ingewikkeld. In bovenstaand figuur is summier weergegeven hoe dergelijke procedures kunnen verlopen. Er zijn dus ook vreemdelingen die geen asielaanvraag indienen. Dit kan verschillende

redenen hebben. Als mensen bijvoorbeeld vluchten voor oorlog dan komen ze niet in aanmerking voor de vluchtelingenstatus. Deze mensen kunnen dan subsidiaire bescherming aanvragen. De vreemdeling moet dan wel aan kunnen tonen een reëel risico te lopen in geval van terugkeer naar het land van herkomst. Een persoon die subsidiaire bescherming geniet krijgt een verblijfsvergunning die een jaar geldig is en jaarlijks hernieuwd en verlengd kan worden. Vijf jaar na het indienen van de aanvraag wordt de persoon die subsidiaire bescherming geniet gemachtigd tot een verblijf van onbepaalde duur. Daarnaast kan er in België ook een aanvraag tot regularisatie gedaan worden. Deze kan worden ingediend als er sprake is van buitengewone omstandigheden waardoor een terugkeer naar het land van herkomst onmogelijk of zeer moeilijk is. Dit staat bekend als 9bis, omdat het is gegrond op artikel 9 van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen. Daarnaast is er ook de regeling die bekend staat als 9ter, een aanvraag tot medische regularisatie, waarbij de aanvrager moet aantonen dat hij ernstig ziek is en in het land van herkomst geen adequate behandeling mogelijk is voor deze ziekte. (Vluchtelingenwerk Vlaanderen, 2012, p. 72-78)

2.4.2 Na 18 jaar

Zoals eerder vermeld hebben kinderen vanaf 18 jaar geen recht op onderwijs meer. De wet verbiedt niet om onderwijs te volgen, maar veel scholen en vormingsinstellingen schrijven geen "documentloze" studenten in. De eerder genoemde voogdijregeling voor minderjarigen gaat terug op de vaststelling dat minderjarigen niet-handelingsbekwaam zijn. (Vluchtelingenwerk Vlaanderen, 2012, p. 125) De eerste conclusie die hieruit volgt is dat niet-begeleide minderjarigen bij het bereiken van volwassenheid, wat volgens de Belgische regering na 18 jaar het geval is, wel handelingsbekwaam zijn. Zij krijgen dan niet langer begeleiding van een voogd. Als niet-begeleide minderjarigen 18 jaar worden, verandert er dus voor hen nogal veel. Buitenom de juridische procedures waarin zij mogelijk zitten om een verblijfsvergunning aan te vragen, zijn er ook andere wetten van toepassing die hun leefomstandigheden ingrijpend veranderen. Het wegvallen van een voogd is voor iedere niet-begeleide minderjarige van toepassing en als zij nog geen verblijfsvergunning hebben en niet meer in procedure zitten, vervallen ook veel andere rechten. In de Jongerenwerking heb ik gezien dat dit concreet voor de leefsituatie van de jongeren vooral veel gevolgen heeft op het terrein van onderwijs, werk en huisvesting. Omdat deze "overgangsfase" na 18 jaar voor jongeren verregaande gevolgen kan hebben, en er begeleiding weg valt, richt de Jongerenwerking zich specifiek op jongeren van ongeveer 17 tot 21 jaar.

2.5 Benaderingsaspecten PSC

De Jongerenwerking is er voor jonge vluchtelingen en speciaal voor jongeren die zonder hun ouders naar België gekomen zijn. Jongeren kunnen er terecht met al hun vragen. Op dinsdag en donderdag zijn er in het PSC vaste ontvangstmomenten. In België wordt dit "onthaal" genoemd en binnen PSC staan deze ontvangstmomenten bekend als "de permanentie". Van half negen tot twaalf uur kunnen mensen zich in het gebouw van het PSC melden met een bepaalde hulpvraag. Tijdens deze momenten zijn er steeds vrijwilligers en "onthaalmedewerkers" aanwezig die deze mensen in eerste instantie zullen helpen met hun vraag. Waar nodig wordt iemand met een hulpvraag doorverwezen naar een van de medewerkers van het PSC in een aparte spreekkamer. Na dit eerste contactmoment kunnen er vervolgspraken

gemaakt worden om een bepaald probleem opgehelderd te krijgen en mogelijk op te lossen.

Het eerste contact van jongeren met het PSC kan dus via zo'n onthaalmoment tot stand komen, waarna jongeren ingeschreven kunnen worden bij de Jongerenwerking. Maar veel jongeren worden ook doorverwezen via andere organisaties. De jongeren die ingeschreven staan kunnen van maandag tot en met vrijdag, van twee tot vijf uur, op elk moment van de dag binnenlopen in de ruimte van de Jongerenwerking. Daarnaast kunnen zij, als ze dat willen, ook een afspraak maken met een van de Jongerenwerkers om een specifieke kwestie apart te bespreken.

De Jongerenwerking streeft naar een intensieve en integrale begeleiding van de jongeren. Daarom zijn er in het team van de Jongerenwerking twee vaste werknemers aangesteld, waarvan één zich specifiek richt op het aspect van juridische begeleiding en een ander zich specifiek richt op psychosociale begeleiding van de jongeren.

Netwerking is sinds enkele jaren een pijler binnen de jongerenwerking. Iemand's netwerk is in grote mate bepalend voor zijn of haar draagkracht. Daarom wil de Jongerenwerking de jongeren helpen om hun netwerk te vergroten en daarmee ook hun draagkracht te versterken. Hiervoor organiseert de Jongerenwerking zelf groepsactiviteiten en begeleidt de jongeren ook individueel naar school, sport en een zinvolle vrijetijdsbesteding. In december 2013 is er binnen de Jongerenwerking een start gemaakt met een project Toekomstoriëntatie. In dit project willen de werkers met name jongeren die illegaal in België verblijven, stimuleren en begeleiden om over hun toekomst na te denken en om weloverwogen concrete stappen te zetten die hen helpen om de toekomst die zij voor ogen hebben, op te bouwen.

In juni 2013 kwam de functie van Netwerker in de Jongerenwerking (tijdelijk) vrij. In de omschrijving van deze functie in de vacature, herkende ik veel elementen uit de presentietheorie, zoals omschreven door Baart⁵. Binnen het PSC wordt de presentiebenadering als basishouding voor de werkers hoog gehouden. Het opbouwen van een relatie gaat voor probleemoplossing. Als belangrijkste pijlers van de benaderingsaspecten van de Jongerenwerking zijn te noemen:

1. Inloop; zo laagdrempelig mogelijk.
2. Hulp bij individuele vragen over ieder levensdomein; zowel juridische als psychosociale begeleiding.
3. Preventie; in dit kader worden groepsactiviteiten georganiseerd en worden jongeren in contact gebracht met vrijwilligers en gestimuleerd om hun vrije tijd op een zinvolle manier te besteden.⁶

2.5.1 Psychosociale begeleiding

Derluyn, Wille, De Smet en Broekaert (2005) stellen dat diverse gedrags- en emotionele problemen voorkomen bij vluchtelingenkinderen, in het bijzonder bij niet-begeleide-begeleide buitenlandse minderjarigen. Velen onder hen hebben traumatische gebeurtenissen meegemaakt en daarnaast voelen veel van deze jongeren zich ook heel eenzaam. Deze gedrags- en emotionele problemen kunnen een belangrijke invloed hebben op het functioneren van de jongeren op andere levensgebieden. Niet alle niet-begeleide buitenlandse minderjarigen ontwikkelen

5 In hoofdstuk 4 ga ik verder in op de presentietheorie. De vacature is te lezen in de bijlagen.

6 Vanuit een niet gepubliceerd document: 'Netwerk/Jongerenwerking PSC', opgesteld door Eva vd Poel.

dergelijke problemen. Maar voor hen allemaal geldt dat het "gewone jongeren in ongewone situaties" zijn. (Derluyn, Wille, De Smet & Broekaert, 2005, p. 27-28)

Volgens Vervliet en Derluyn (2014) reflecteert de term psychosociaal welzijn op een integratieve benadering van emotioneel welzijn en emotionele problemen. Zij stellen dat het concept "emotioneel welzijn" gewoonlijk wordt benaderd vanuit een biomedisch perspectief, doordat het vooral focust op de directe relatie tussen blootstelling aan geweld en emotionele problemen. Hierdoor dreigt het mensen te pathologiseren. Daarom is er door academici en humanitaire organisaties een psychosociale benadering ontwikkeld. Deze benadering benadrukt het belang van niet-biologische, sociale en culturele factoren op het emotionele welzijn van individuen. De emotionele problemen en kwetsbaarheden van mensen worden vooral gezien als gesitueerd in problematische sociale en materiële situaties in het dagelijks leven. Het emotioneel welzijn van mensen wordt beïnvloed door zowel traumatische ervaringen als door verschillende types dagelijkse stressoren. (Vervliet & Derluyn, 2014, p. 17-18) Deze integratieve benadering wordt ook in de Jongerenwerking toegepast en gestimuleerd.

In mijn onderzoek heb ik ook nadrukkelijk aandacht gegeven aan deze dagelijkse stressoren, zoals sociale stressoren (bijvoorbeeld relaties met familie en vrienden), materiële stressoren (huisvesting, financiële middelen) en stressoren in andere levensdomeinen (bijvoorbeeld onderwijs of werk). Daarnaast heb ik ook ruimte gelaten voor het ter sprake komen van traumatische ervaringen, maar heb daar niet nadrukkelijk op aangestuurd.

2.5.2 Pastorale ondersteuning als onderdeel van psychosociale zorg

In een document dat ik kreeg bij de start van mijn stage van Eva van de Poel (Netwerker Jongerenwerking PSC) over de Jongerenwerking wordt naast een laagdrempelige onthaal, individuele begeleiding en netwerking ook levensbeschouwelijke ondersteuning genoemd als belangrijke pijler van de Jongerenwerking.⁷ Daarbij wordt wel geconstateerd dat er sinds 2011 geen pastoraal werker meer is in de Jongerenwerking. In de Jongerenwerking wordt dus erkend dat het belangrijk is om in het kader van de balans draaglast – draagkracht aandacht te geven aan levensbeschouwelijke ondersteuning bij de jongeren; het wordt in het document als een belangrijke pijler benoemd. In de Jongerenwerking heb ik nooit officieel een benaming gekregen als "pastoraal werker". De meeste jongeren wisten wel dat ik theologie studeerde. Nadat dit meer bekend was, kwamen de jongeren soms ook zelf met vragen of onderwerpen naar me toe die te maken hadden met levensbeschouwelijke thema's. In het kader van mijn stage heb ik binnen het team van de Jongerenwerking wel een pastorale rol op me genomen en is deze mij door anderen deels "gegeven".

De Jongerenwerking heeft een integrale aanpak en biedt zowel juridische als psychosociale ondersteuning. Pastorale ondersteuning heeft toch net weer een andere nadruk dan psychosociale ondersteuning, en sluit volgens mij goed aan bij de integrale manier van werken in de Jongerenwerking. Toch merkte ik dat er door de twee andere jongerenwerkers met wie ik tijdens mijn stage heb samengewerkt soms een beetje terughoudend met het onderwerp levensbeschouwing werd omgegaan. Terughoudendheid in het omgaan met het onderwerp levensbeschouwing in

⁷ Vanuit een niet gepubliceerd document: 'Netwerk/Jongerenwerking PSC', opgesteld door Eva vd Poel.

hulpverlening of professionele begeleiding van mensen is mijns insziens een breder maatschappelijk fenomeen. In de visietekst rond een studiedag Levensbeschouwing in de hulpverlening (vzw Motief, 2012) worden de volgende probleemvelden aangedragen. (In de volgende paragraaf reflecteer ik op deze probleemvelden.)

1. Objectiviteit
2. Neutraliteit
3. Weinig ervaring met het thematiseren van de deelidentiteit levensbeschouwing
4. Impliciete waarden en normen

Ik herken mij in de omschrijving van deze probleemvelden die het bespreekbaar maken van levensbeschouwing in de context van (sociale) zorg bemoeilijken. De waarden vanuit de presentietheorie hebben mij echter geholpen om hier op een vrij ontspannen manier mee om te gaan. Daarnaast vind ik in deze ook de contextuele benadering, ontwikkeld door de Hongaars-Amerikaanse psychiater Ivan Boszormenyi-Nagy, behulpzaam bij het omgaan met verschillende levensbeschouwingen binnen groepen. Zeker het begrip "meerzijdige partijdigheid" welke vanuit deze benadering is ontwikkeld, kan op deze kwestie toegepast worden. In hoofdstuk 4 waarin ik de presentiebenadering bespreek, zal het concept van meerzijdige partijdigheid opnieuw aan de orde komen.

2.6 Mijn rol als onderzoeker opnieuw

Ik wil deze eerdergenoemde probleemvelden nalopen en naar aanleiding hiervan reflecteren op mijn eigen omgaan met het thema levensbeschouwing in de stage en om mijn rol als missionair/pastoraal werker en onderzoeker te verhelderen.

1. Objectiviteit

Objectiviteit (of het streven daarnaar) is voor mij geen probleemveld. Tijdens mijn stage en onderzoek is het woord "objectiviteit" niet leidend voor mij. In de presentiebenadering blijkt dat het zo goed als onmogelijk is voor een professioneel werker om zijn of haar werk objectief te doen. Hoewel hierover in het algemene maatschappelijke discours en in veel opleidingen in de zorg of sociale sector anders over wordt gesproken. Tijdens mijn stage ben ik juist uitgedaagd om mijn eigen subjectiviteit nadrukkelijk mee te nemen in mijn werk. In een (professionele) relatie waarin intersubjectiviteit centraal staat, wordt onderkend dat levensbeschouwing een belangrijk onderdeel is van iemand's leven en identiteit.

2. Neutraliteit

In de visietekst "Levensbeschouwing in de hulpverlening" staat dat de opvatting van religie vooral als een persoonlijke aangelegenheid en behorend tot de privésfeer van het leven van mensen, breed maatschappelijk wordt gedragen. Ik herken deze typering en volgens mij is het een nogal westers concept. Het is veelal niet zo vanzelfsprekend voor mensen die in België (of Nederland) zijn opgegroeid om *en plein public* over religie of geloof te spreken, of om dit tot uiting te brengen. Maar in mijn beleving is dit voor vluchtelingen of migranten veel meer vanzelfsprekend een onderdeel van hun leven. Zeker bij jongeren die nog bezig zijn met het ontwikkelen van een eigen identiteit, speelt religie of levensbeschouwing volgens mij een belangrijke rol. Daarom heb ik tijdens mijn stage en in mijn onderzoek nooit geprobeerd neutraliteit na te streven omtrent het onderwerp levensbeschouwing.

3. Weinig ervaring met het thematiseren van de deelidentiteit levensbeschouwing

Ik heb veel aandacht besteed aan mijn persoonlijke godsdienstige geschiedenis. Niet in de laatste plaats door mijn studie. Door hier nadrukkelijk en systematisch op te

reflecteren, heb ik de attitude verworven om met enige afstand over mijn eigen levensbeschouwelijke overtuigingen te spreken, waardoor ik ruimte kan laten aan de overtuigingen van een ander zonder dat dit mij direct persoonlijk aangrijpt. Door deze systematische en reflectieve analyse van mijn eigen overtuigingen ben ik ook goed in staat om mijn eigen overtuigingen te verwoorden en de ander te helpen woorden te vinden voor wat hij of zij gelooft.

4. Impliciete waarden en normen

Alle mensen hebben normen en waarden. In een benadering waarbij iemand zich "*aandachtig en toegewijd op de ander betreft*"⁸, wordt dit duidelijk onderkend. Zeker in het omgaan met mensen uit heel diverse landen en culturen, kun je te maken krijgen met een botsing van uiteenlopende normen en waarden. Sommige van deze kunnen aangetoond en verwoord worden, maar veel daarvan komen impliciet naar boven in het contact tussen mensen. Dit kan er voor zorgen dat mensen uit angst voor conflicten het thema levensbeschouwing gaan mijden. Maar door "gelijkwaardigheid" als waarde hoog te houden, heb ik tijdens mijn stage kunnen voorkomen dat dergelijke botsingen uitliepen op grote conflicten.

In sommige situaties tijdens mijn stage zag ik bij de medewerkers van het PSC met wie ik samenwerkte ook enige terughoudendheid met betrekking tot het onderwerp levensbeschouwing. Hiervoor wordt bijvoorbeeld als motivatie aangedragen dat de medewerker zelf "nergens" in geloofde, dat men geloof op de werkvloer niet passend vindt of dat men conflicten wilde voorkomen. Zoals eerder gesteld meen ik dat het kennen en kunnen verwoorden van de eigen godsdienstige levensbeschouwing een wezenlijk onderdeel is van identiteitsontwikkeling. Het is volgens mij belangrijk om dit onderwerp ter sprake te brengen, zeker bij jongeren die in hun leven met veel onzekerheden en kwetsbaarheden te maken hebben.

Een mogelijk kader om dit vorm te geven is het zogenaamde "Veerkrachthuismodel". Volgens mij geeft dit model duidelijk weer hoe pastorale ondersteuning, waarin (ook) het onderwerp levensbeschouwing soms nadrukkelijk aan de orde komt, een duidelijk onderdeel kan zijn van psychosociale begeleiding. In dit model gaat gedragenheid over het zijn op deze wereld en het er mogen zijn, op een onvoorwaardelijke manier. Zingeving gaat over de vraag: Waarom ben ik hier op de wereld en wat wil ik met mijn leven bereiken? Dit is niet uitsluitend samen te vatten in godsdienst of levensbeschouwing, maar hangt hier wel nauw mee samen. Elke persoon heeft vaardigheden nodig om te kunnen doen wat hij of zij wil doen met zijn of haar leven. Eigenwaarde verwijst naar het hebben van een eigen identiteit en rol in het leven. Humor of relativisering zijn ook nodig om de realiteit niet steeds als absoluut voor te stellen. Daarbovenop kan iedere persoon zijn eigen invulling geven aan het vergroten van zijn veerkracht. Bijvoorbeeld: Hobby's/vrije tijd. (Derluyn, Wille, De Smet & Broekaert, 2005, p. 29-32) In het veerkrachthuismodel heeft levensbeschouwing een duidelijke plaats.

Figuur 2: Het veerkrachthuis (Plysier, 2003)

Overgenomen van *Op weg: psychosociale en therapeutische begeleiding van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen*. (p. 30), door Derluyn, Wille, De Smet en Broekaert, 2005. Antwerpen/Apeldoorn: Garant. Copyright Ilse Derluyn & Eric Broekaert en Garant uitgevers

In de HBO Godsdienst Pastoraal Werk competenties staat de rol van een pastoraal werker als volgt beschreven: "Het vermogen om op verzoek of op eigen initiatief individuen, paren, gezinnen en groepen geestelijk te begeleiden vanuit een levensbeschouwelijk perspectief, vanuit en/of in wisselwerking met de christelijke traditie." En deze begeleiding is er op gericht "dat mensen kunnen komen tot integratie (heelwording), troost, bestaansverheldering, verandering en/of verzoening, waarin zij hun (religieuze) identiteit kunnen ontwikkelen, herijken of zich erin bevestigd weten." Ik heb de jongeren begeleid vanuit mijn eigen levensbeschouwelijk perspectief. Deze levensbeschouwing staat door mijn biografie en achtergrond hoe dan ook in wisselwerking met de christelijke traditie. Ik heb niet echt specifiek christelijke terminologie gebruikt in mijn gesprekken, of zo weinig mogelijk. Maar ik kan zeker zeggen dat de beschreven gerichtheid ook mijn gerichtheid is geweest in mijn ontmoetingen met mensen tijdens mijn stage. Ik moet in deze ook denken aan wat mijn stagebegeleider Ina Koeman eens tegen me heeft gezegd: "Presentie is pastoraat". Door presentie te oefenen heb ik ook pastoraat geoefend. Pastorale ondersteuning past bij de integrale benadering van de Jongerenwerking.

Aan het begin van mijn stage was er een plan om afspraken te maken met specifieke jongeren en ze daarbij één-op-één te ontmoeten. Ik heb met een paar jongens geprobeerd een dergelijke afspraak te maken, maar om een of andere reden bleef het een beetje in de lucht hangen. Er werden mij ook vragen gesteld als: "Waarom wil je dan alleen met mij iets afspreken?" of "Wat wil je dan gaan doen?". Ik merkte dat de jongens het een beetje vreemd vonden om, op afspraak, zomaar wat tijd alleen met mij door te brengen, zonder dat duidelijk was wat het doel daarvan precies was. Dus ik ben van strategie veranderd. Ik ben zo veel mogelijk "tussendoor" – en niet op afspraak – individueel met de jongens gaan optrekken. Tijdens deze tussendoor-momenten en toevallige uitstapjes met een of soms twee jongens, heb ik wel meer gericht pastorale ondersteuning kunnen bieden. Deze gewijzigde aanpak paste ook meer bij hoe ik als "presentiebeoefenaar" mijn werk wil doen. Deze ontmoetingen hebben bijgedragen aan het opbouwen van een vertrouwensband en hebben mij inzichten gegeven in de leefwereld van de jongeren. Deze inzichten beschrijf ik in mijn onderzoek.

3. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wil ik het begrip "talenten" verkennen. Ik geef eerst een algemene omschrijving van het begrip. Daarna verken ik hoe de term gebruikt wordt in het huidige maatschappelijke discours. Ik doe een verkenning rondom het begrip aan de hand van de piramide van Maslow en aan de hand van het ecologisch systeemmodel van Bronfenbrenner en Sameroff's Transactionele model van ontwikkeling. Hiermee geef ik aan dat het de ontwikkeling van talenten in relatie staat tot identiteitsontwikkeling en ook verband heeft met het begrip leefwereld. Verder doe ik een verkenning van het begrip in een theologisch kader, aan de hand van de parabel van de talenten. Vanuit dit theologisch kader verken ik de ontwikkeling van talenten in een ethisch perspectief.

3.1 Talenten

Ik begin mijn verkenning van het begrip "talenten" met een omschrijving uit het woordenboek. In de van Dale Nederlandse woordenboek wordt talent vertaald als "natuurlijke begaafdheid" of aanleg". In mijn onderzoek houd ik deze betekenis aan.

ta·lent (het; o; meervoud: talenten)
1 (Bijbel) bep. gewicht aan goud of zilver
2 natuurlijke begaafdheid; aanleg
3 iem. met veel aanleg

3.2 Ontwikkeling van talenten in huidige maatschappelijke discours

Als je de zoekmachine 'google' gebruikt op de term "talenten ontwikkelen", duiken vooral veel websites van coaching- en managementbureaus op. Ook onderwijsinstellingen gebruiken deze term veelvuldig. Het ontwikkelen van talenten lijkt populair te zijn, het wordt als belangrijk gezien. Door optimaal gebruik van hun talenten kunnen mensen, zo zelfstandig mogelijk, het optimale uit het leven halen. Dit laatste komt bijvoorbeeld tot uiting in de bewering van premier Rutte dat de klassieke Nederlandse verzorgingsstaat langzaam aan veranderd is in een "participatiesamenleving". In laatstgenoemde samenleving wordt van iedereen gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving. Rutte motiveert dit door te verwijzen naar de noodzaak om het tekort van de overheid terug te dringen.⁹ Deze gevraagde verantwoordelijkheid impliceert een optimaal gebruik van persoonlijke talenten of natuurlijke begaafdheden. De notie dat het nemen van verantwoordelijk en zelfstandigheid belangrijk is en in het kader staat van "economische vooruitgang", zie ik ook vaak gebruikt worden door Vlaamse politici in Belgische media.¹⁰ In het nieuwe Vlaamse regeerakkoord 2014-2019 van de Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA), CD&V en Open Vld wordt gesteld dat er ingezet wordt "op een vraaggericht en marktgedreven overheidsbeleid". Het is opvallend te noemen dat

⁹ In de troonrede van 17 september 2013 (Kabinet Rutte II) werd gesteld dat de "klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving. Het is onmiskenbaar dat mensen in onze huidige netwerk- en informatiesamenleving mondiger en zelfstandiger zijn dan vroeger. Gecombineerd met de noodzaak om het tekort van de overheid terug te dringen, leidt dit ertoe dat de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving. Van iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving."

¹⁰ Bart de Wever, partijvoorzitter van de N-VA, momenteel de grootste politieke partij van Vlaanderen, is ook burgemeester van Antwerpen, waar het PSC is gevestigd.

in dit regeerakkoord het woord "ondernemer" bijna vijftig keer wordt genoemd en dat er naar de burgers van Vlaanderen wordt gerefereerd als "overheidsklanten". (Vlaamse regering, 2014) Ik zie de uitspraak van Rutte en andere daarop gelijkende uitspraken van politici van de regerende partijen in Vlaanderen – in navolging van bijvoorbeeld Hans Achterhuis – in het kader van een steeds dominanter wordende maatschappelijke (politieke) tendens of beweging, namelijk het neo-liberalisme.

Hans Achterhuis zet in zijn boek *De utopie van de vrije markt* uiteen wat neo-liberalisme inhoudt. Veel mensen denken dat de vrije markt een objectief proces is dat niemand heeft bedacht en uitgevoerd. Niemand lijkt verantwoordelijk te zijn voor de ideologie en de utopie erachter. Er zou geen 'kapitalistisch manifest' bestaan. Hans Achterhuis laat zien dat zo'n "kapitalistisch manifest" wel bestaat in de vorm van de roman *Atlas Shrugged* (1957). De roman is geschreven door Ayn Rand, een Amerikaanse schrijfster-filosoof (1905 -1982). In de filosofie van Rand, een objectivistische filosofie, is eigenbelang of egoïsme, *selfishness*, het centrale concept. Volgens Rand moet de mens weer leren te handelen met het oog op zijn eigen rationele eigenbelang. In het ethische systeem van Rand is egoïsme, *selfishness*, een deugd en altruïsme een kwaad, wat volgens haar tegengesteld is aan alle ethische systemen uit de traditie. (Achterhuis, 2010, p. 15-21) Achterhuis toont in zijn boek aan dat de veronderstelling dat de vrije markt het ultieme model vormt om politieke problemen op te lossen en de economie gezond te krijgen en te houden niet klopt. Achterhuis ziet in tegenstelling deze kapitalistische utopie zelfs als aanleiding voor de kredietcrisis, waarin Alan Greenspan – een vertrouweling van Rand – een grote rol heeft gespeeld. Volgens Achterhuis staat het neo-liberalisme gelijk aan een kapitalistische utopie.

Paul Verhaeghe, psycholoog en psychoanalyticus, volgend is dit neoliberale gedachtegoed in een ander woord samen te vatten: meritocratie. De macht (kratos) dankzij de verdienste (meritos). Paul Verhaeghe zet in de Paul Verbraekenlezing van 2012, *De neoliberale waanzin. Flexibel, efficiënt en... gestoord*, uiteen hoe de meritocratische gedachte zijn negatieve uitwerkingen heeft in de maatschappij, bijvoorbeeld in onderwijs- en zorginstellingen. Hij stelt: *"Het woord meritocratie was tot voor kort vrij onbekend, in tegenstelling tot de onderliggende gedachte waarmee zo ongeveer iedereen opgevoed is: loon naar werken, iedereen krijgt wat hij verdient, loontje komt om zijn boontje, zoals men zaait, zo zal men oogsten, enzovoort. Zelfs de bijbel heeft zijn meritocratische parabel, waarin de talenten verdubbeld worden alnaar gelang iemand hard werkt en zijn intellectuele en fysieke mogelijkheden ten volle ontplooit."* (Verhaeghe, 2012 (a), p.17) Hij meent dat *"een neoliberale meritocratie laat uitschijnen dat alles afhangt van eigen inspanning en talenten, wat meteen betekent dat men zelf ten volle verantwoordelijk is. Nil volentibus arduum, 'niets is moeilijk voor zij die willen', en in deze tijden van vrije keuze en onbeperkte mogelijkheden is zelfmanagement en onafhankelijkheid de boodschap. Het is altijd leuk om daar een ander woordje Latijn naast te plaatsen. Vocavit servos suos – 'Hij riep zijn slaven' (Matteüs 25:14). Dit is de openingszin van de bijbelse parabel over de talenten. De zagezegde vrijheid daarbinnen ligt getekend aan één centrale voorwaarde: dat je succes hebt, jezelf maken betekent 'het' maken."* (Verhaeghe, 2012 (a), p. 39-40)

Verhaeghe haalt in zijn lezing herhaaldelijk de parabel van de talenten uit Matteüs 25 aan. Omdat deze parabel in meerdere opzichten raakvlakken heeft met mijn onderzoek op het punt van ontwikkeling van talenten, zal ik in paragraaf 3.8 mijn exegese van deze parabel van de talenten weergeven en dit onderwerp verder verduidelijken.

3.3 Ontwikkeling van talenten als aangeboren behoefte

Het ontwikkelen van talenten is in een maatschappij waar het neoliberalisme steeds dominanter wordt, niet alleen populair, maar ook belangrijk. Van iedereen wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven, dus ook voor eigen geluk (en ongeluk). Het opnemen van deze verantwoordelijkheid vereist een zekere zelfontplooiing. Vanuit de humanistische psychologie stelt Maslow dat de drang tot zelfverwerkelijking of zelfontplooiing bij mensen is aangeboren (in navolging van Jung). De begrippen vrijheid en verantwoordelijkheid spelen een centrale rol in de gedachtewereld van de humanistische psychologie. Maslow heeft een model ontwikkeld dat bekend staat als de behoeftehiërarchie. Dit model is gebaseerd op de ordeningshypothese en de verzadigings-activeringshypothese.

Figuur: Piramide van behoeften van Maslow

Overgenomen van Piramide van Maslow. (n.d.) In wikipedia. Op 30 juli 2014.
Copyright onbekend. Verkregen via http://nl.wikipedia.org/wiki/Piramide_van_Maslow.

De ordeningshypothese: Menselijke behoeften zijn geordend naar vijf niveaus. Deze zijn (van beneden naar boven):

1. lichamelijke behoeften (voedsel, slaap, seks, vermijden van pijn)
2. veiligheidsbehoeften (ordering, voorspelbaarheid, zekerheid)
3. sociale behoeften (acceptatie, liefde, vriendschap)
4. ego-behoeften (erkenning en zelfrespect)
5. zelfverwerkelijking (kennis, groei, autonomie)

Volgens de verzadigings-activeringshypothese van Maslow vindt de ontwikkeling van deze behoeften stapsgewijs plaats van het laagste niveau naar het hoogste niveau. Wanneer de lagere behoeften zijn bevredigd, worden deze minder belangrijk en komen de behoeften van het eerstvolgende niveau meer op de voorgrond, daarvoor was de persoon daar niet aan toe.

Deze beiden hypothese zijn uitvoerig getoetst en de behoeften die Maslow noemt worden als herkenbaar en relevant ervaren. Maar de scheiding in vijf niveaus is niet te handhaven. Een bevrediging van een behoefte op een bepaald niveau zorgt er niet automatisch voor dat deze behoefte minder belangrijk wordt. Er kan bijvoorbeeld een soort van verslaving optreden. Bevrediging op een lager niveau leidt er ook niet toe dat de behoeften op het eerstvolgende niveau geactiveerd worden. Behoeften van niet-openvolgende niveaus kunnen tegelijkertijd dominant zijn. De eerste hypothese klopt dus aardig, maar de tweede is onjuist. (Schreuders Peters & Boomkamp, 2004, p.103-104)

In de psychoanalyse van Jung (welke een leerling was van Freud) wordt de drang tot zelfverwerkelijking als een aangeboren drift gesteld. Ook het scheppingsverhaal in het bijbelboek Genesis waarin verteld wordt dat mensen geschapen zijn naar het evenbeeld van God, impliceert een streven naar een grotere gelijkenis tussen het "ideale zelf" en het "actuele zelf". Er is in mensen dus een behoefte aan zelfontplooiing aanwezig. In het begin van dit hoofdstuk heb ik het begrip talenten omschreven als "een natuurlijke begaafdheid of aanleg". In mensen is een behoefte aanwezig om hun natuurlijke begaafdheden, hun talenten, te ontwikkelen en ontplooien. Het ontwikkelen van deze talenten is deel van de verwerkelijking van het zelf. Maar iemands natuurlijke begaafdheden staan niet los van de situatie waarin iemand verkeert en zijn of haar omgeving. De omgeving van een individu bepaald in grote mate in hoeverre een talent ontwikkeld kan worden en tot uiting kan komen.

Een zwakte in Maslow's theorie is dat de situatie waarin een persoon verkeert niet tot uitdrukking komt. (Schreuders Peters & Boomkamp, 2004, p.104) Hij stelt de weg naar zelfontplooiing voor als een doorgaand, statisch proces. Maar het is beweeglijker. In tijden van tegenspoed treden zogenaamde lagere behoeften meer op de voorgrond, en de situatie waarin iemand verkeert, kan gevolgen hebben voor de betekenis die hij aan zijn behoeften toe kent. Iemand die honger heeft, heeft naast behoefte aan eten ook behoefte aan liefde en waardering, maar zal de eerste behoefte mogelijk als veel urgenter ervaren. Bij jonge vluchtelingen is hun leefsituatie en omgevingsstructuur vaak niet stabiel. Sommigen zijn opgegroeid in een gebied waar een gewelddadig conflict was. Dit heeft grote invloed op het ontplooien van natuurlijke begaafdheden. Zelfs als jonge vluchtelingen opgegroeid zijn in een redelijk stabiele omgeving, hebben zij door hun vlucht en komst in een ander land met andere sociale structuren te maken met ingrijpende veranderingen die ook hun ontwikkeling in grote mate zal beïnvloeden. De aangeboren begaafdheid werd misschien in het land van herkomst hoog gewaardeerd, terwijl in België deze heel anders gewaardeerd wordt. Het is dan een grote uitdaging om dit talent in een totaal andere situatie en omgeving als kracht te ontwikkelen en in te kunnen zetten.

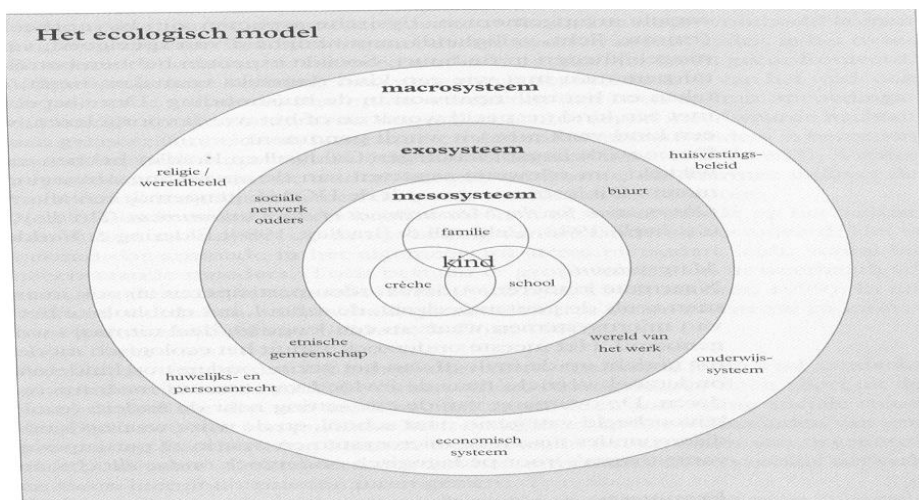
Voor mijn onderzoek rondom de ontwikkeling van talenten maakt dit inzichtelijk dat het gegeven dat een behoefte urgent is, niet automatisch betekent dat andere behoeften niet aanwezig zijn en dat de mate van belangrijkheid of urgentie die door een individu aan een bepaalde behoefte wordt toegekend, mede bepaald wordt door de omgeving. Omdat de situatie waarin iemand verkeert, gevolgen kan hebben voor de betekenis die hij aan zijn behoeften toe kent, heb ik in mijn onderzoek een grote nadruk gelegd op de leefwereld van de jongeren die betrokken zijn bij de jongerenwerking en die ik heb geïnterviewd. In hoofdstuk 4 geef ik een wat algemene omschrijving van de indruk die ik heb opgedaan tijdens mijn eindstage met betrekking tot de leefwereld van de jongeren. Bij de analyse van de interviews in hoofdstuk 5 doe ik dat specifiek voor de jongeren die ik heb geïnterviewd.

3.4 Ontwikkeling in relatie tot leefwereld

Het ecologisch systeem model van Bronfenbrenner geeft overzichtelijk weer welke factoren van invloed zijn op (de ontwikkeling van) een individu. Het model kan helpen om de leefwereld van een persoon in kaart te brengen. Ik heb dit model ook gebruikt om de leefwereld van de jongeren die ik heb geïnterviewd te analyseren en weer te geven.

Het model van Bronfenbrenner toont aan hoe de omgeving de ontwikkeling van een individu (micro-systeem) beïnvloedt, op het niveau van relaties (meso-systeem), van

gemeenschappen /settings (exo-systeem), en van de maatschappij (macro-systeem).

Figuur: Ecologisch systeem model Bronfenbrenner in Eldering (2002)

Overgenomen uit *Over-leven in Nederland: een kwalitatief onderzoek naar hoe asielzoekerskinderen en professionals de Nederlandse leefsituatie van asielzoekerskinderen beleven, met het oog op integratie* (p. 16), door M. Verduijn, 2006. Verkregen via www.pharos.nl/documents/doc/over-leven%20in%20nederland%20scriptie%20mariel.doc

Het 'Transactionele model van ontwikkeling' dat in de jaren '70 ontwikkeld is door Arnold Sameroff kan als aanvulling op het systeemmodel van Bronfenbrenner gezien worden. (University of British Columbia, n.d.) Het is Sameroff's overtuiging dat 'nature' en 'nurture' steeds veranderd worden door hun wisselwerking met elkaar. Dit betekent dat de uitkomst of de resultaten niet enkel aan het individu of aan de context toegeschreven kunnen worden, maar aan beide. Het transactionele model kijkt naar ontwikkeling als een complexe wisselwerking tussen het individu en zijn of haar aangeboren persoonlijkheid en eigenschappen, maar ook invloeden vanuit ervaringen met familie en toegang tot economische, sociale en maatschappelijke bronnen zijn belangrijk. Het transitionele model maakt onderscheid tussen invloeden die het individu van nabij, direct, beïnvloeden (bijvoorbeeld familie) en factoren die het individu indirect, van afstand beïnvloeden (bijvoorbeeld de cultuur waarin iemand opgroeit).

Hoewel de adolescente vluchtelingen die bij de Jongerenwerking zijn betrokken, door de Belgische staat als "volwassen" aangemerkt worden, zijn ze nog volop bezig met hun ontwikkeling. Ook in hen leeft de behoefte naar zelfontplooiing. Traumatische ervaringen uit hun verleden beïnvloeden deze ontwikkeling in grote mate. Daarnaast bemoeilijkt ook het gegeven dat zij hun identiteit en talenten moeten ontwikkelen in een veranderde en veranderende omgeving dit proces. Zij krijgen in België te maken met radicaal andere leefwereld- of ecologische systemen dan welke zij hadden in hun land van herkomst. Doordat zij met deze nog niet zo bekend zijn en niet veel begrijpen van deze andere systemen, zorgt de wisselwerking tussen deze systemen en het micro-systeem (individu) ook voor veel intrinsieke onzekerheid en stress. Hierdoor komt de ontwikkeling van hun talenten erg onder druk te staan.

3.5 Ontwikkelen van identiteit en talenten in een interculturele context

Mensen hebben per definitie een meervoudige identiteit. De identiteit van een persoon wordt gevormd door zijn of haar unieke levensgeschiedenis, allerlei ervaringen en

invloeden. Identiteit behelst dus zowel politieke, religieuze als sociaaleconomische elementen. Een identiteit is samengesteld uit verschillende deelidentiteiten. Er zijn oneindig veel zaken van belang voor de vorming van onze identiteit. Identiteitsvorming is complex en vindt tegenwoordig plaats in een diverse samenleving. (Lleshi & Van den Bossche, 2011, p. 9-10) Dit geldt zeker ook voor de omgeving van Antwerpen, waar de jongeren op wie dit onderzoek is gericht momenteel verblijven. In 2013 waren er niet minder dan 182 nationaliteiten in Antwerpen vertegenwoordigd. (Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW) Antwerpen, 2013) Ook binnen de Jongerenwerking is de groep zeer divers, er is een grote verscheidenheid aan culturele achtergronden. Binnen interculturele groepen (en daarbij ook de interculturele samenleving) is het echter belangrijk om het begrip 'culturele identiteit' niet al te statisch op te vatten en een onderscheid te maken tussen culturele en etnische of etnoculturele identiteiten. In de Jongerenwerking bijvoorbeeld komt dit het meest duidelijk naar voren bij de groep jongens uit Afghanistan. Afghanen kunnen weer onderverdeeld worden in verschillende etnische groepen, zoals Pathanen, Tadzjiken, Hazara.

De constructie van identiteit is een complex en dynamisch proces (Lleshi & Van den Bossche red, 2011, p. 184 -191). Dit geldt voor iedereen, maar voor de jongeren uit de Jongerenwerking die hun identiteit ontwikkelen tegen een achtergrond van nadrukkelijk verschillende culturen is dit proces extra moeilijk. Iemand die naar België migreert, komt terecht in een samenleving en waarschijnlijk ook in verschillende subgroepen van deze samenleving. Mensen die in België geboren zijn, maken ook onderdeel uit van deze samenleving en van verschillende subgroepen, maar hebben daarin minder vanzelfsprekend en nadrukkelijk met "verschillen" te maken. Het gegeven dat de jongeren nadrukkelijker te maken hebben met "verschillen" in de ontwikkeling van hun identiteit vergroot de complexiteit en dynamiek van dit proces. Daarnaast hebben zij ook ieder een persoonlijke geschiedenis met hun eigen bepaalde complexiteiten, trauma's en moeilijkheden. Het is geen eenvoudige opgave om binnen deze diversiteit een zekere identiteit op te bouwen, of om hun alreeds geconstrueerde identiteit aan te passen aan een nieuwe context en samenleving. Binnen verschillende groepen en contexten in een samenleving bestaan bepaalde betekenisgehele van wat de perceptie is van de samenleving en hoe personen worden geacht zich er in te bewegen. De specifieke geschiedenis van landen en regio's zorgt ervoor dat bepaalde culturele patronen herkenbaar zijn en bestendigd worden door het 'actorschap' van individuen. Culturen worden niet enkel in stand gehouden door acties van individuen, maar ook belangrijke sociale instituties zoals het onderwijssysteem, de politiek en de media bestendigen de cultuur. (Lleshi & Van den Bossche eds, 2011, p. 22) De geschiedenis en de beperkingen die de bestaande sociale verhoudingen in een land of samenleving opleggen, zullen steeds een belangrijke invloed uitoefenen op de mogelijkheden van een persoon om bepaalde keuzes te maken of handelingen te stellen. Dit is geen ontkenning van de individuele vrijheid van personen binnen die samenleving, maar het veronderstelt wel dat vrijheden steeds beperkt zijn en dat ogenschijnlijk onafhankelijke keuzes, ideeën en handelingen ten dele beïnvloed worden door de specifieke contexten waarin mensen zich bevinden. (Lleshi & Van den Bossche eds, 2011, p. 24)

3.6 Ontwikkeling van talenten in de bijbel

Tijdens mijn stage en bij het afnemen van de interviews heb ik duidelijk ervaren, en ook naar de jongeren toe zo verwoord, dat vluchtelingen bijvoorbeeld minder keuzemogelijkheden hebben dan mensen die in een bepaald land geboren zijn en daar nog wonen. In het spreken over de ontwikkeling van talenten is dit een beperking die door sommige jongeren zelf ook is verwoord. "Ik heb niet zelf gekozen," is een

zinnetje dat door meerdere jongeren is uitgesproken als het bijvoorbeeld ging over het kiezen van een studie of beroep. Volgens mij getuigt het van moed en doorzettingsvermogen dat de Jongerenwerking van het PSC, zonder deze te beperkingen te ontkennen, wil blijven zoeken naar mogelijkheden die er zijn voor de jongeren om hun talenten te ontwikkelen en als kracht in te zetten en dit ook in hun visie zo verwoorden. De oorsprong voor deze visie is door de bijbel geïnspireerd. Het werk van het PSC is vijfendertig jaar geleden begonnen door mensen vanuit protestantse kerken in Antwerpen. Deze visie vind haar vorm in de presentiebenadering die gericht is op de verwerkelijking van "het goede", wat volgens mij vergeleken kan worden met wat in de christelijke theologie "god" wordt genoemd.

Bij een theologische duiding in onderzoek heb ik een exegese gedaan rond een tekst in Mattheüs 25 die bekend staat als de parabel van de talenten.

Mattheüs 25, 14-30

- Want het is zoals met
een mens die op reis gaat:*
- 14** *hij roept zijn dienaars
en geeft aan hen over
al wat hem behoort;*
- de ene geeft hij vijf talenten, de andere twee,
de derde één,- aan elk naar zijn vermogen,
en gaat op reis;*
- 15** *onmiddellijk gaat
hij die vijf talenten mocht aannemen
op pad om er mee te werken
en hij verdient er vijf bij;*
- 16** *zo ook verdient die van de twee
er twee bij;*
- 17** *maar die het ene heeft aangenomen
gaat ver weg,
graaft een gat in de grond
en verbergt het geld van zijn heer.*
- 18** *Na lange tijd
komt de heer van de dienaars
de rekening met hen vereffenen.*
- 19** *Die de vijf talenten had aangenomen
komt tot hem
en brengt vijf talenten tot hem erbij,
zeggend:
heer, vijf talenten hebt u mij gegeven,
zie, vijf talenten heb ik erbij verdiend!*
- 20** *Zijn heer verklaart hem:
uitstekend, goede en getrouwe dienaar,
over weinig ben je me trouw geweest,
over véél zal ik je stellen:
kom binnen in de vreugde van je heer!*
- 21**

- Als ook die van de twee talenten
tot hem komt,
- 22** zegt hij:
heer, twee talenten hebt u mij gegeven,
zie, twee talenten heb ik erbij verdiend!
- Zijn heer verklaart hem:
uitstekend, goede en getrouwe dienaar,
- 23** over weinig ben je me trouw geweest,
over véél zal ik je aanstellen:
kom binnen in de vreugde van je heer!
- Als ook hij tot hem komt
die het ene talent heeft aangenomen
zegt hij:
- 24** heer, ik ken u: u bent een hard mens
die oogst waar u niet hebt gezaaid
en bijeenbrengt vanwaar u
niet hebt uitgestrooid;
- ik ben bevreesd geworden,
ben ver weg gegaan
- 25** en heb uw talent verborgen in de grond:
zie, hier hebt ge het, het is van u!
- Ten antwoord zegt zijn heer tot hem:
slechte slome slaaf!,
- 26** je wist dat ik oogst waar ik niet heb gezaaid
en bijeenbreng
vanwaar ik niet heb uitgestrooid:
- dus had je
mijn gelden moeten beleggen bij de bankiers,
- 27** dan had ik bij mijn komst het mijne
meegekegen met rente!-
- haalt dan dat talent bij hem weg
- 28** en geeft het aan hem die
de tien talenten heeft!
- Ja, aan al wie heeft zal worden gegeven,-
hij wordt begiftigd met overvloed;
- 29** en wie niets heeft,- ook wát hij heeft
zal bij hem worden weggehaald!
- En die nutteloze slaaf: gooi hem eruit,
de buitenste duisternis in!-
- 30** daar zal het geweest zijn
en het geknars van de tanden!

Dit is een veel gehanteerde passage in het spreken over (het ontwikkelen van) talenten. Eerder in dit onderzoek heb ik Paul Verhaeghe geciteerd die deze parabel als "meritocratisch" bestempeld. Als je Verhaeghe moet geloven dan denk je dat de Bijbel onderbouwing geeft voor wat Verhaeghe "neoliberale waanzin" noemt. Maar de manier waarop Verhaeghe meritocratie en een neoliberale maatschappij beschrijft zijn toch tegenovergesteld aan de boodschap van Jezus? Zelfs Rand stelde dat haar ethische systeem tegengesteld was aan de ethische systemen van de grote tradities. Het is volgens mij zeker tegengesteld aan christelijk geïnspireerde ethiek waarin

"liefde voor de naaste" als hoogste gebod geldt.

Om deze vragen verder te verkennen heb ik deze parabel geëxegeseerd. Deze exegese is te vinden in bijlage 2. Ik zal hieronder de belangrijkste punten uit deze exegese weergeven.

3.6.1 Mijn uitleg van de parabel van de talenten

De parabel staat in het thema van scheiding en oordeel. De heer die oordeelt in de parabel is ook de heer van het koninkrijk van God. In de voorgaande parabellen kan dit ook zo opgevat worden. Daarom is dit de meest logische gevolgtrekking. Bij het oordeel van de Mensenzoon wordt er in Matteüs vaak gezegd dat degenen die niet bij het koninkrijk horen, zullen "jammeren en knarsetanden". Dat is in deze parabel ook het oordeel over degene die een negatief oordeel krijgt en niet bij de heer hoort. In eerste instantie roept deze parabel een gevoel van schrik op. De heer is werkelijk een strenge heer die hard oordeelt. Dat doet me denken aan (vroeg) versies van sprookjes en volksverhalen (niet de Disney-varianten), die vaak ook gruwelijke details bevatten en soms ook slecht afliepen. Volgens mij is de bedoeling van dergelijke verhalen om de hoorders een schok van herkenning te bezorgen die tot bezinning en actie leidt.¹¹ Dit is in overeenstemming met de rest van Jezus rede, weergegeven in Matteüs 24 en 25. Jezus spreekt hierin constant waarschuwende woorden.

In de voorgaande twee parabellen in de rede van Matteüs 24-25 wordt ook geoordeeld en scheiding aan gebracht. In de eerste parabel is het oordeel er vanwege huichelachtigheid, de gedachte dat een overtreding vast niet wordt opgemerkt, wordt streng veroordeeld en bestraft (Mt 24, 45-51). In de volgende parabel is de scheiding en het oordeel gebaseerd op dwaasheid, de meisjes waren in slaap gevallen en waren niet op tijd (Mt 25, 1-12). Maar in het geval van de parabel van de talenten lijkt het oordeel gebaseerd te zijn op een bewuste keuze van de kant van de derde slaaf. In de parabel van de talenten horen de eerste twee slaven wel bij hun heer, en de derde niet. De eerste hebben dus naar de richtlijnen van de heer gehandeld en de derde niet. Hij wist van de manier waarop er geoordeeld werd, en hij heeft (uit angst, maar bewust) niets gedaan. Deze bewuste keuze wordt ten strengste veroordeeld. Er wordt opdracht gegeven om de derde slaaf in de uiterste duisternis weg te gooien. Wat Jezus in Matteüs 13 zegt over het negatieve oordeel over de onrechtvaardigen/wettelozen, uitgevoerd door de engelen, is al een richtwijzer voor het oordeel van de heer over deze derde slaaf. De slaaf was op de hoogte van de manier waarop de heer oordeelt en heeft desondanks niets gedaan. Hij heeft zijn verantwoordelijkheid voor dood verklaard en begraven. In de parabel van de talenten lijkt de derde dienaar dus weet te hebben van de richtlijnen waarop de heer zijn oordeel baseert.

3.6.2 De ontknoping: Waar is het oordeel op gebaseerd?

Maar waar is dit oordeel dan precies op gebaseerd? Dat wordt duidelijk in de volgende parabel in het hoofdstuk. In Matteüs 25 bereikt de rede van Jezus (met scheiding en oordeel als thema) zijn climax, na de parabel van de talenten. In de volgende parabel in de rede worden de normen waarop dit oordeel is gebaseerd duidelijk gesteld. Er

¹¹ Ik denk hierbij aan het oorspronkelijke sprookje van Roodkapje, waar het meisje wel wordt opgegeten door de wolf. Of het verhaal van het meisje met de rode schoentjes en het meisje met de zwavelstokjes. Deze verhalen gaan over grote psychologische thema's. Bijvoorbeeld over het belang om "je innerlijke stem" te vertrouwen, over verslaving, over het belang van langetermijn denken tegenover bevrediging op korte termijn. Ook het verhaal van Jezus bevat scherpe, harde elementen, die als schokkend opgevat kunnen worden. Maar misschien is het juist wel de bedoeling om met deze schok mensen aan het denken te zetten en aan te sporen tot verandering.

wordt weer een scheiding gemaakt, nu symbolisch door een onderverdeling in schapen en bokken. De schapen aan de rechterhand mogen het koninkrijk van de koning in bezit nemen, want, zo zegt de Mensenzoon die het oordeel velt: *"Ik had honger en jullie gaven mij te eten, ik had dorst en jullie gaven mij te drinken. Ik was een vreemdeling, en jullie namen mij op, ik was naakt, en jullie kleedden mij. Ik was ziek en jullie bezochten mij, ik zat gevangen en jullie kwamen naar mij toe."* Op de vraag wanneer ze dit hebben gedaan, krijgen ze als antwoord: *"Ik verzeker jullie: alles wat jullie gedaan hebben voor een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor mij gedaan."* Daarna richt hij zich tot de groep aan de linkerzijde en zij worden weggestuurd naar het eeuwige vuur.

De heer in alle eerder genoemde parabels oordeelt dus naar deze maatstaven. Wanneer je de onaanzienlijksten eten en drinken geeft, of als vreemdeling in je midden opneemt, of naar hen toe gaat als ze ziek zijn of in de gevangenis zitten, dan zal het oordeel positief zijn. Met de komst van de Mensenzoon is er scheiding tussen hen die volgens deze maatstaven gehandeld hebben (niet eens bewust) en hen die dat niet hebben gedaan.

3.6.3 Geen meritocratische parabel, maar een moreel appèl

Mt 25, 14-28 gaat dus niet over het ontwikkelen van persoonlijke talenten of verstandig omgaan met verantwoordelijkheden. De moraal van het verhaal is niet: loon naar verdienste. Centraal in deze parabel staat de verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor je medemens. Met name de hongerigen en dorstigen, de naakten, de vreemdelingen, de zieken en zij die in de gevangenis zitten. De parabel van de talenten moet gelezen worden in de context van de komst van de Mensenzoon met het oordeel dat scheiding veroorzaakt. Het oordeel is onverwacht en keihard. Er is door dat oordeel een duidelijke scheiding tussen hen die bij het koninkrijk van God horen en die daar niet bij horen.

De normen voor dit oordeel staan vanaf vers Mt. 25,28 beschreven. Degenen die bekend zijn met deze normen, maar hun verantwoordelijkheid verstopt hebben en er door gebrek aan moed niets mee hebben gedaan, worden zwaar veroordeeld. Het vraagt moed om tegen het heersende systeem in te gaan. De normen waarop geoordeeld wordt in het koninkrijk van de Mensenzoon zijn tegenovergesteld aan de normen waarop geoordeeld wordt in de wereld waar mensen leven. Jezus zegt in dit hoofdstuk eigenlijk steeds: Laat je niet in slaap sussen door het heersende systeem! Wordt wakker! En laat je ook niet bang maken. Doe wat goed is in het koninkrijk van God en doe het NU, voordat je er op veroordeeld wordt en bij de groep onrechtvaardigen gaat horen die zal "jammeren en knarsetanden".

Het woord talent is een belangrijke term in de hedendaagse samenleving. Talent gebruik ik in dit onderzoek in de betekenis van "natuurlijke begaafdheid". In de parabel in Matteus is deze term vergelijkbaar met dat ieder kreeg naar zijn "bekwaamheid". In de maatschappij wordt het ontwikkelen van talenten vaak individualistisch uitgelegd en staat het soms tegenover zorg voor anderen. In deze parabel zijn deze twee dingen echter duidelijk aan elkaar verbonden. Door de parabel van de talenten komt ook naar voren dat de een meer bekwaamheid of verantwoordelijkheid heeft om dit te doen dan de ander. In Matteus wordt het ontvangen van de vreemdeling letterlijk genoemd als een verantwoordelijkheid waarop op een goede manier mee omgegaan moet worden in het koninkrijk van God. Over de manier waarop vreemdelingen heden ten dage ontvangen worden, kan veel gezegd worden. In dit onderzoek heb ik me beperkt tot de specifieke missie die het PSC zichzelf heeft opgelegd om vreemdelingen te helpen hun talenten of "natuurlijke

begaafdheden" als kracht in te zetten in een samenleving.

Door deze theologische verkenning wordt bevestigd dat de zelfontplooiing van de een niet ten koste mag gaan van een ander. De ontwikkeling van talenten, van verantwoordelijkheden, staat nadrukkelijk in het kader van zorg voor elkaar, in het bijzonder zij die aan de rand van de samenleving staan. Deze parabel doet een moreel appél op iedereen die de Bijbel als leidraad in zijn of haar leven wil nemen en verantwoordelijkheid draagt in een samenleving.

3.7. Ontwikkeling van talenten in een ethisch perspectief

Vanuit diverse achtergronden heb ik in de vorige hoofdstukken het begrip talenten verkend en hoe dit - in het algemeen - in de Belgische (en Nederlandse) samenleving zijn uitwerking heeft. Ook heb ik verkend hoe de ontwikkeling van talenten in het kader van zelfontplooiing een aangeboren behoefte is. Het ontwikkelen van talenten staat in het teken van identiteitsontwikkeling. Deze identiteitsontwikkeling is verweven met de leefwereld van een individu. Volgens Pauls Verhaeghe is "identiteit steeds een product, een constructie op grond van een wisselwerking tussen degene die de identiteit draagt en de ruimere omgeving". Volgens Verhaeghe staan in een identiteit een "min of meer samenhangend geheel van normen en waarden centraal, die teruggaan op door de groep gedeelde opvattingen en ideologie." Hieruit volgt dat identiteit alles te maken heeft met ethiek. (Verhaeghe, 2012 (b), p. 39)

In het voorafgaande ben ik gericht geweest op het aanbieden van een alternatief perspectief rondom het ontwikkelen van talenten. In dit perspectief is het ontwikkelen van je persoonlijke, aangeboren begaafdheden belangrijk, maar mag dat nooit ten koste gaan van anderen. In dit perspectief staat zelfontwikkeling niet op zichzelf, maar in de context van een groter geheel en in het kader van zorg voor elkaar. In het bijzonder de zorg voor degenen die door bepaalde structuren in een samenleving "zwak" gemaakt zijn of worden. In dit perspectief staat het laatstgenoemde centraal. Dit perspectief is een duidelijk ethisch en moreel gekleurd perspectief.

Dit perspectief vindt als methode zeker vorm en inhoud in de presentiebenadering. Vanuit een christelijk gebaseerde (buurtpastorale) praxis is er een zorgbenadering ontstaan, die als methode is ontwikkeld door dr. Andries Baart. Deze benadering, de presentiebenadering, heeft een prominente rol in het werk dat ontwikkeld is en wordt door de medewerkers van het PSC en ook in het definiëren van mijn eigen (professionele) identiteit. Dit zal ik in het volgende hoofdstuk toelichten.

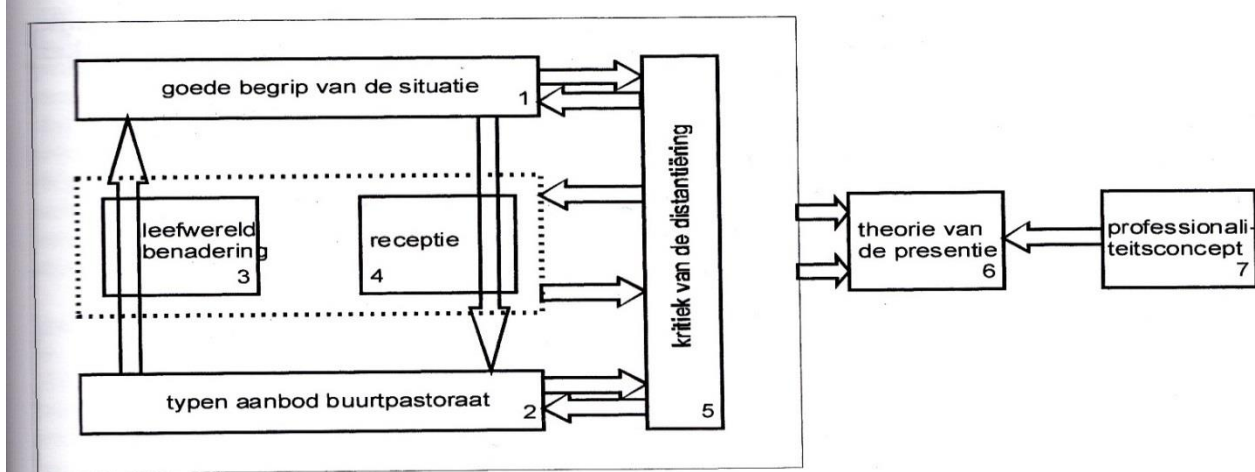
4. Presentie

In dit hoofdstuk bespreek ik de presentiebenadering: haar ontstaan, de kenmerken, raakvlakken met contextuele hulpverlening en de relatie tussen het begrip leefwereld en de presentiebenadering. Vandaaruit kom ik tot een definitie van het begrip "talenten" binnen de presentiebenadering.

4.1 Ontstaan vanuit het pastoraat

De presentiebenadering is ontstaan vanuit het werk van christelijke pastores. Andries Baart heeft hiernaar onderzoek gedaan en de benadering tot een theoretisch onderbouwde methode ontwikkeld. De manier waarop deze pastores hun werk doen en de mensen waarmee zij werken benaderen, heeft een prominente plaats in deze

methode. De eerder genoemde definitie van de presentiebenadering gebruikt woorden als "aandachtig en toegewijd", "verlangens en angst" en "een manier van doen die slechts verwezenlijkt kan worden... met praktische wijsheid en liefdevolle trouw." Deze woorden ontsluiten dat emoties een belangrijke plaats hebben binnen de presentiemethode. De presentiemethode is een integrale benadering die het aangaan van een wederzijdse relatie centraal stelt. Hierbij is van belang om een goed beeld en begrip te krijgen van de situatie van mensen die in armoede leven of hen die als "sociaal overbodig" gekenmerkt kunnen worden. Vanuit een beleavingsgerichte of leefwereldlijke benadering komt Baart tot een multidimensionele armoede-opvatting met zes dimensies: financiën; participatie; habitat; competenties; psychische instabiliteit; waardigheid. (Baart, 2011, p. 316-7) Volgens deze opvatting is er bij mensen die in deze leefwerelddimensies een tekort ervaren, gedurende een langere periode, sprake van armoede. De professionele presentiewerkers die met en voor deze mensen werken, gebruiken de leefwereldbenadering en betrekken nadrukkelijk zichzelf als instrument om begrip van de situatie te verkrijgen. De eigen perceptie en betekenisgeving en de mate waarin de presentiewerker ontvankelijk is en open staat voor de mensen waar hij mee werkt en hun leefwereld is hierin belangrijk. Gedurende dit proces is systematische distantieëring en reflectie door de presentiewerker noodzakelijk. De kritiek van de distantieëring is een belangrijk methodisch element van de presentiebenadering.

Figuur: De opbouw van de presentie theorie

Overgenomen van *Een theorie van de presentie* (p. 283), door Baart, 2011, Den Haag: Boom|Lemma. Copyright Uitgeverij BoomLemma.

Zoals eerder gezegd dompelt een presentiewerker zich onder in de leefwereld van de mensen waar hij of zij mee werkt met als doel om tot een beter begrip van de situatie te komen. Dit is een proces wat vanuit de presentiebenadering ook methodisch is ontwikkeld en "exposure" wordt genoemd. (Baart, 2011, p. 211) Tijdens een exposure oefent een presentiewerker zich in het geven van betekenis aan wat hem of haar vreemd is.

Maar daar stopt het niet. De presentiewerker komt vanhier uit tot concrete handelingen die er op zijn gericht de leefsituatie van de mensen waar hij of zij mee werkt te verbeteren. Deze gegeven betekenis zet de presentiewerker om in handelingen die gericht zijn op "het goede". Daarom kan de exposure ook een spiritualiteitsoefening genoemd worden. (Baart, 2011, p. 257-8) De presentiebenadering is uiteindelijk gericht op de verwerkelijking van "het goede".

4.2. Kenmerken van de presentiebenadering

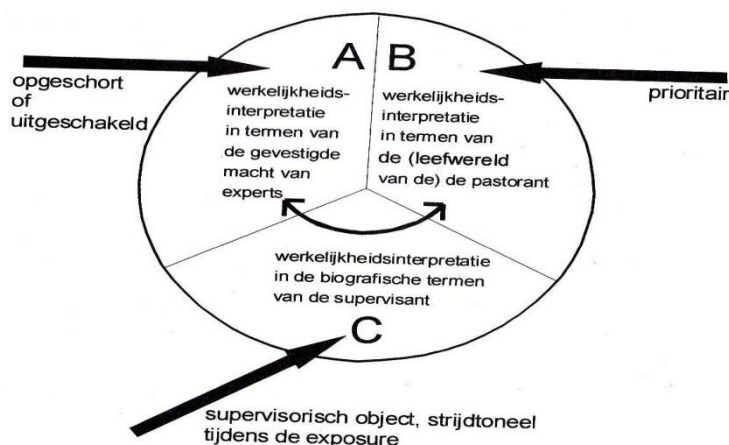
De presentiebenadering heeft verschillende kenmerken. Het proces van presentie

begint met exposure. Hierin komt haar nadruk op het begrip leefwereld al naar voren. De presentiebenadering onderscheidt zich van andere benaderingen door verschillende methodische kenmerken. Zij kenmerkt zich voornamelijk door haar eigen radicale (ethische) nadruk: het aangaan van zorgzame betrekkingen.

4.2.1 Exposure: botsing van drie werelden

Baart heeft de presentiemethode ontwikkeld door onderzoek te doen naar verschillende typen buurtpastoraat, maar ondertussen wordt de presentietheorie ook in andere werksectoren toegepast, met name in de zorgsector. Zoals al eerder toegelicht is de exposure belangrijk in dit presentiewerk. Reflectie is daarbij voortdurend van belang, met oog op afstemming op de werkelijkheid en de mensen die het betreft. Dit reflecteren kan op diverse manieren, bijvoorbeeld door een reflectie op de botsing van drie werelden, zoals in onderstaand schema weergegeven.

Drie werelden

Figuur: Drie met elkaar in spanning staande werkelijkheidsconcepties

Overgenomen van *Een theorie van de presentie* (p. 228), door Baart, 2011, Den Haag: Boom|Lemma. Copyright Uitgeverij BoomLemma.

4.2.2 Methodische kenmerken van de presentiebenadering

Naast deze met elkaar in spanning staande "werelden" of werkelijkheidsconcepties, kan er ook gereflecteerd worden aan de hand van methodische kenmerken die een benadering vanuit de presentie typeren. Deze methodische kenmerken zijn tegelijkertijd ook werk- of morele principes. Deze principes bergen – vanuit de werker gezien – verscheidene procesdoelen in zich. Om te kunnen werken volgens de presentiebenadering moet de werker zich (laten) vrijmaken (1), openen (2), betrekken (3), voegen (4), verplaatsen (5), lenen (6), beheersen (7) en toewijden (8). Aan deze kenmerken of werkprincipes, zijn ook verschillende waarden verbonden. De kenmerken kunnen uiteengezet worden in verschillende dimensies.

procesdoel, gezien vanuit de werker	werk- of moreel principe	dimensies van het principe
	<i>geïnvolveerde waarde</i>	
zorgbereid worden	1 zich vrijmaken <i>beschikbaarheid*</i>	a deroutinisering
		b de-institutionalisering
		c open agenda
	2 zich openen <i>ontvankelijkheid*</i>	a toewending
		b ontwapening
		c aanraakbaarheid
zich tot zorg verbinden	3 zich betrekken <i>relatie</i>	a onbevangenheid
		b gespannenheid
		c substantialiteit
de zorg identificeren	4 zich voegen <i>bevestiging</i>	a voorhandene/alledaagse
		b eigen(lijk)e
		c samenhangen (integraliteit)
	5 zich verplaatsen <i>solidariteit</i>	a binnenperspectief
		b rationele reconstructie
		c partijdigheid
de zorg geven	6 zich lenen <i>zin</i>	a inschrijfbaarheid
		b instrumentele potenties
		c sociaal-cultureel kapitaal
	7 zich beheersen <i>goede doel</i>	a de tijd nemen
		b afwachten tot goede zich toont
		c richting vinden
	8 zich toewijden <i>trouw</i>	a belangenloze loyaliteit en onvoorwaardelijkheid
		b bedonderbaarheid
		c troost

Tabel: De werk-principes van de presentieoefening

Overgenomen van *Een theorie van de presentie* (p. 760), door Baart, 2011, Den Haag: Boom|Lemma. Copyright Uitgeverij BoomLemma.

Deze kenmerken overlappen elkaar. De benadering van de presentiewerker is holistisch en integraal en daardoor ook complex. Deze categorisering is helpend om, in zekere zin, het ene kenmerk van het andere te onderscheiden, maar helemaal volledig kan dit misschien nooit gedaan worden. (Baart, 2011, p. 754-756) Wel is deze onderscheiding helpend als het gaat om de kritiek van de distantiëring binnen de presentiemethode.

In onderstaande tabel komt op een andere manier naar voren hoe de presentiebenadering zich methodisch kenmerkt. (Baart, 2004)

Tabel: Methodische kenmerken van de presentiebeoefening.

Methodische kenmerken (geclusterd)

<i>Kenmerken betreffen</i>	<i>Strekking</i>
1. beweging, plaats en tijd	De beroepskracht volgt de ander (in plaats van het omgekeerde)
2. ruimte en begrenzing	uit één stuk werken / integralisme (in plaats van fragmentatie en specialisering)
3. aansluiting	bij het geleefde leven zijn (in plaats van bij de bureaucratische schematisering ervan)
4. zich afstemmen	het goed van de ander centraal zetten (in plaats van de eigen - goede - bedoeling)
5. betekenis	de ander is minstens bij één in tel (erkenning en relatie wegen het zwaarst)

Volgens is mij punt 5, rond het kenmerk "betekenis", een soort samenvatting – hoewel kort en onvolledig - van de presentietheorie: "Erkenning en relatie wegen het zwaarst." Uiteindelijk komt het daar op neer en hierin zit ook de intrinsieke pastorale component van presentiewerk. Alles wat ik tijdens mijn opleiding geleerd heb over pastoraat kwam uiteindelijk hierop neer: het geven van erkenning en bevestiging is de basis voor pastoraal handelen.

4.2.3 Het radicale in de presentiebenadering

De bovengenoemde kenmerken helpen om de presentiebenadering te onderscheiden van andere benaderingen in de werksector van zorg- en hulpverlening. Bij elk van vijf bovengenoemde kenmerken noemt Baart een "tegenover". "In plaats van..." Baart zet de presentiebenadering in zijn boek af tegen de interventiebenadering. (Baart, 2011, p.730-732) Baart zegt dat het werk van presentiewerkers "nogal af wijkt van wat we gewoonlijk zien, zowel in het pastoraat als in het welzijnswerk en de zorg, vooral doordat deze pastores radicaal meeleven met de zwakste buurtbewoners." (Baart, 2004.)

Ook dr. Dirk Geldof en dr. Kristel Driessen (2003) erkennen deze eigenheid van "presentiewerk" in relatie tot welzijnswerk. Wel vragen zij zich af "of de presentietheorie de negatieve stereotypering nodig heeft om haar eigenheid en kracht aan te tonen". Zij stellen vragen rondom "de veralgemeenbaarheid van de presentietheorie", aangezien zij "een verregaande - deels charismatische - inzet van de pastores en hulpverleners vereist". Deze "verregaande - deels charismatische - inzet" of radicaliteit binnen de presentiebenadering, stellen zij, is tegelijkertijd ook haar beperking, omdat volgens Geldof en Driessen "weinig in de maatschappij een dergelijke inzet op zich kunnen of willen nemen". Ten derde stellen zij de vraag in hoeverre de presentietheorie op beleidsmatig niveau toegepast kan worden. (Geldof & Driessen, 2003)

Presentie is meer dan een methodiek die op een bepaalde context geplakt kan worden, omdat zij deels is gefundeerd in persoonlijke (radicale) overtuigingen en ook een (radicale) houding van de werker zelf. (Knoope & Goossens, 2011) Baart definieert "radicaal meeleven" als een specifieke eigenheid van de presentiebenadering en Geldof en Driessen zien in deze eigenheid juist ook een beperking. Geldof en Driessen interpreteren het "tegenover" dat Baart bij de methodische kenmerken noemt als een "afzetten tegen". Zij menen dat dit afzetten

niet nodig is om de eigenheid en kracht van de presentiebenadering aan te tonen. Desondanks wil ik de eigenheid van de presentietheorie nadrukkelijk overeind houden in haar radicale, (ethische) relatiegerichtheid.

Deze radicale relatiegerichtheid maakt dat het werk van een presentiewerker soms gemakkelijk verward wordt met dat van een vrijwilliger. (Ik kom hier op terug in de reflectie op mijn rol als presentiewerker en onderzoeker in hoofdstuk 7.) Baart zegt hierover: "Van systematisch, theoriegestuurd werken aan het oplossen van problemen is nauwelijks sprake. Niemand zal hier gemakkelijk de kwalificatie "professioneel werken" in de mond nemen, terwijl het toch niet alleen om een benaderingswijze van vrijwilligers gaat. Er worden wel problemen opgelost of minstens aangepakt en wat verzacht, maar daar lijkt het eigenlijk nauwelijks om te gaan. Voorop staat het aangaan van een zorgzame betrekking die ook geslaagd is als er uiteindelijk geen enkel probleem van betekenis door opgelost blijkt te worden. Hoewel, hier is de schijn bedrieglijk." (Baart, 2011, p. 733)

De schijn is bedrieglijk want het ontbreekt presentiewerkers niet aan een methode aan de hand waarvan zij hun werk theoriegestuurd doen. Echter, de gerichtheid van het methodische werken is niet het systematisch oplossen van problemen. De methodiek van de presentiebenadering is nadrukkelijk gericht op het aangaan van relaties of "zorgzame betrekkingen". De gerichtheid van de methodiek is radicaal anders dan in de maatschappij over het algemeen gangbaar is. Ik heb deze algemene maatschappelijke gerichtheid eerder als "neo-liberaal" omschreven (zie ook paragraaf 3,2). In de presentiebenadering staan niet economische belangen centraal, maar "het goede" van de mens met wie een zorgzame betrekking is aangegaan. Dit verschil in maatschappelijke waardering beïnvloedt de radicaliteit van de presentiebenadering. In de presentiebenadering krijgen processen die te maken hebben met de ontwikkelingen van relaties de meeste waarde toegekend. Dit staat radicaal tegenover het neoliberale gedachtegoed, waar de hoogste waarde de "economische waarde" is. In een maatschappij waar het neoliberale gedachtegoed steeds dominanter wordt, is de presentiebenadering in zichzelf al een vorm van verzet. Verzet tegen de overtuiging dat economische belangen voorop staan. In plaats daarvan brengt zij de overtuiging dat het ondersteunen van en opkomen voor de zwakken in een samenleving voorop staat. Dat het ontwikkelen van relaties met mensen centraal staat. Dat erkenning en bevestiging het meest belangrijk zijn. Niet enkel voor het persoonlijke leven van mensen, maar ook in het professioneel handelen.

4.3 Raakvlakken met contextuele hulpverlening

Tijdens mijn opleiding is mij geleerd hoe ik contextueel pastoraat kan toepassen aan de hand van de contextuele benadering zoals deze is ontwikkeld door de Hongaars-Amerikaanse psychiater Ivan Boszormeni-Nagy. In het boek "Leren over leven in loyaliteit" staat dat het woord context hierbij verwijst naar "de dynamische verbondenheid van de mens met zijn betekenisvolle relaties over verschillende generaties" (M. Michielsen & M. Steenackers & W. van Mulligen, 2008, p. 19) Het begrip erkenning heeft binnen deze benadering een prominente plaats. Volgens Michielsen, Steenackers en van Mulligen presenteren mensen, als ze elkaar mishandelen of onrecht aandoen, meestal iemand anders de rekening voor het onrecht dat ze is aangedaan. In het krijgen van hun recht doen ze anderen tekort. Michielsen, Steenackers en van Mulligen stellen dat erkenning de eerste sleutel is om uit deze destructieve spiraal te ontsnappen. Het geven van erkenning voor wat iemand gegeven heeft en voor het onrecht dat iemand werd aangedaan, betekent volgens hen zeker niet hetzelfde als "groot gelijk" krijgen. Een contextuele hulpverlener zal zich achtereenvolgens en beurtelings aan de kant stellen van de belangen van alle

betrokkenen, ook de niet-aanwezigen. Deze basishouding wordt omschreven als meerzijdige partijdigheid. "Ontschuldiging", als belangrijk begrip hierbij, dat onderscheiden moet worden van "verontschuldiging", wordt hierbij door hen genoemd als de scharnier in het contextuele genezingsproces. Nadat iemand voldoende erkenning heeft gekregen voor het eigen onrecht, en de "schuld" van de ander duidelijk is omschreven, kan er sprake zijn van ontschuldiging. Ontschuldiging ontstaat door begrip. (M. Michielsen&M. Steenackers&W. van Mulligen, 2008, p. 29-31)

Deze benadering heeft raakvlakken met de presentiebenadering. De presentiebenadering is nadrukkelijk gericht op "sociaal overbodigen", zij die door een samenleving onrecht aangedaan worden. In het werken met groepen mensen die ervaren dat hen onrecht wordt aangedaan, kan bovengenoemde benadering zeker helpend zijn. Ten eerste is deze benadering zinvol in het omgaan met conflicten tussen verschillende (groepen) mensen binnen een bepaalde context. Maar daarnaast kan deze benadering, hoewel het is geschreven in het kader van genezingsprocessen van individuen, ook op bredere maatschappelijke structuren toegepast worden. In het methodisch reflecteren en distantiëren binnen de presentiebenadering kan het proces van "meerzijdige partijdigheid" een hulpmiddel zijn. Een presentiewerker stelt hen die onrecht is aangedaan nadrukkelijk centraal en kiest daarin ook partij, maar toepassing van het proces van meerzijdige partijdigheid kan helpen om de nodige distantie te waarborgen. Een presentiewerker kan beurtelings alle belangen van de betrokken partijen voorbij laten komen, zonder daarbij de eigen radicale voorkeur te verliezen.

Deze "meerzijdige partijdigheid" kan ingezet worden als instrument om meer begrip te krijgen van een bepaalde situatie. De notie dat het krijgen van erkenning voor onrecht kan leiden tot "ontschuldiging", door het krijgen van begrip, heeft duidelijke raakvlakken met de presentiebenadering, waarin het verlenen van begrip en betekenis een belangrijke component is. Benadrukt moet worden dat in het proces van ontschuldiging er een herkenbare omschrijving van de schuld van de ander moet zijn, en – waar mogelijk – het onrecht zeker nog gecorrigeerd moet worden tot een vorm van recht. "Ontschuldigen" is, anders gezegd: het creëren van ademruimte, of in specifiek christelijke taal: vergeving. Maar ontschuldigen hoeft niet noodzakelijkerwijs plaats te vinden ten overstaan van individuen. Mensen kunnen door het verkrijgen van begrip ook groepen mensen, of misschien zelfs maatschappelijke organisaties of structuren "ontschuldigen" voor het onrecht dat zij ervaren. In situaties die "onverhelpbaar" zijn en waar mensen machteloos staan, kan dit een zinnig instrument zijn.

Dit alles neemt niet weg dat de presentiewerker de mensen die in een samenleving als "zwak" en "sociaal overbodig" gekenmerkt worden centraal stelt en in eerste instantie radicaal partij kiest voor hen. De presentiebenadering onderscheidt zich radicaal van andere benaderingen omdat zij de processen in de (professionele) ontwikkeling van **relaties** centraal stelt en mensen binnen deze relaties erkenning en bevestiging wil geven en zo een begin wil maken met de verwerkelijking van "het goede".

4.4 Leefwereldbenadering

De mogelijkheid om talenten in te zetten wordt grotendeels bepaald door eigen behoeften, leefwereld en de samenleving als geheel (naar Maslow en Bronfenbrenner). Dit wordt in de presentiemethode duidelijk onderkend door het aspect van de leefwereldbenadering. Presentie is radicaal aansluiten bij de leefwereld van anderen. Eerder is er een schematische weergave van het begrip leefwereld gegeven door het systeemmodel van Bronfenbrenner. Hoe een presentiewerker

aansluit bij een leefwereld, wordt hieronder weergegeven in een schema van Baart. Het formele doel van aansluiten bij de leefwereld is om op de een of andere manier tot een goed begrip te komen van wat zich aan de presentiewerker voordoet en hem of haar vreemd is. Baart maakt onderscheiding tussen twee soorten goed begrip: een emotioneel en een rationeel goed begrip. Naast een emotioneel goed begrip is ook een rationeel goed begrip vereist met het doel om het goede begrip om te zetten in de bevordering van een goede ontwikkeling. (Baart, 2011, p. 442-444)

		de leefwereldaansluiting					
1	met welk soort begrip wordt aan- sluiting gezocht?	emotioneel	rationeel				
2			reconstructief		duidend en verklarend		
3	<i>karakteristieke uit- spraak</i>	ik voel met u mee dat dit zo voelt	ik zie (voel, begrip en kan het nazeggen) hoe dat hier gaat en aanvoelt		ik begrip waarom of waardoor dat komt		
4	benadering thema of object (verhaal, gedrag, vraag, handeling, verkla- ring, levensloop, behoefte, belang enzovoort)	in het gedachtespoor van de pastorant	in het gedachtespoor van de pastorant	volgens het ge- dachtespoor van de pastorant	parallel aan het gedachtespoor van de pastorant	kruisend met het ge- dachtespoor van de pastorant	buiten het gedachte- spoor van de pasto- rant
5	wat gebeurt er in de aansluiting?	emotionele identificatie	explicitering	extrapolatie	decentering	ideologie-kritiek	nomologische abstrahering
6	<i>voorbeeld van mis- handelde Marok- kaanse vrouw die niet scheiden wil/ durft van haar man</i>	gevoelens van krenking, verdriet, schaamte, woede en verwarring delen en 'teruggeven'	de eigen uitleg, af- wegingen (balans), waarden en intenties van de vrouw in haar taal kennen en 'overnemen'	het woord voor haar <i>kunnen</i> doen bij man, kinderen, instanties: haar be- langen <i>kunnen</i> behartigen	de zelfuitleg van de vrouw uitbreiden met wat anderen uit haar omgeving (de pastor inclusie) over het gebeurde zeg- gen, hoe die het (an- ders) zien, uitleggen	de gegeven lezing en gevoelens kritisch onderzoeken op verdedigbaarheid en confronteren respec- tieveijk corrigeren met interpretatiesche- ma's en perspectie- ven die de vrouw (de leefwereld) niet ter beschikking heeft	ter verklaring van de ongewilde respectie- velijk voor de betrok- kene onbegrijpelijke gebeurtenissen en effecten van haar handelen wordt de context van alledaag- se betekenissen verla- ten en worden structureel-functione- le verbanden aange- toond
7	om welk perspec- tief gaat het hier?	direct en sterk bin- nenperspectief	reflectief ontvouwd binnenperspectief	reflectief verlengd binnenperspectief	common sense bui- tenperspectief	zwak, deconstructief buitenperspectief	radicaal-systemisch, theoretisch buitenper- spectief
8	is dit aansluiten bij de leefwereld?	++	+	+	+/-	-	--
	A	B	C	D	E	F	G

Figuur schema aansluiting leefwereld

Overgenomen van *Een theorie van de presentie* (p. 443), door Baart, 2011, Den Haag: Boom|Lemma. Copyright Uitgeverij BoomLemma.

Ik zal het ecologisch systeemmodel van Bronfenbrenner en de de multidimensionele opvatting van armoede van Baart in een schema gebruiken om in hoofdstuk 5 de interviews te analyseren. In hoofdstuk 7 zal ik reflecteren op welke wijze ik tijdens stage en onderzoek aansluiting heb gezocht bij de jongeren aan de hand van bovenstaand schema over leefwereldaansluiting.

4.5 Wat de ontwikkeling van talenten in de presentiebenadering is

Volgens de piramide van Maslow is zelfontplooiing en de ontwikkeling van talenten een aangeboren behoefte. Een presentiewerker benadert mensen op een open manier en laat zijn of haar agenda bepalen door de behoeften van de anderen. Als de behoefte tot zelfontplooiing als urgent wordt ervaren door iemand, zal de presentiewerker daarop inspelen. Als een andere behoefte, bijvoorbeeld de behoefte aan veiligheid, als urgent wordt ervaren, zal de presentiewerker daaraan voorrang geven. Mensen die werken volgens de presentiebenadering, volgen de ander, en willen niet van te voren al bepalen wat voor iemand anders belangrijk is en wat niet.

In de Jongerenwerking van het PSC wordt de presentiebenadering ook gehanteerd. De ontwikkeling van talenten van de jongeren wordt holistisch benaderd door nadrukkelijk oog te hebben voor hun leefwereld. In de maatschappij als geheel wordt de ontwikkeling van talenten hoog gewaardeerd. In media en politiek hoor je vaak

uitspraken als bijvoorbeeld “je bent verantwoordelijk voor je eigen leven”. Hierdoor wordt de ontwikkeling van talenten bijna als norm verheven. Maar de Jongerenwerking heeft deze norm niet. Zij begrijpen dat de behoefte aan het ontwikkelen van talenten op de achtergrond kan raken, doordat andere behoeften als meer urgent worden ervaren. Toch worden “talenten” genoemd in de visie van het PSC. De presentiebenadering is gericht op het goede van de ander en wil ruimte scheppen voor de ander om tot zelfontwikkeling te komen. Het gebruiken van talenten is daar een onderdeel van. Talenten staan in de presentiebenadering dus niet in het kader van het ontwikkelen van productiviteit. Het ontwikkelen van talenten is een onderdeel van zelfontplooiing en staan in het kader van de gehele leefwereld met alle elementen die daarin een rol spelen. Anders gezegd: talenten zijn geen middel om sociaal overbodigen van nut te laten voelen in een samenleving. Iemand die werkt volgens de presentiebenadering zegt niet: omdat in samenleving het ontwikkelen van talenten, competenties e.d., hoog gewaardeerd wordt, moet jij je daarin voegen. Integendeel, iemand die werkt volgens de presentiebenadering voegt zich naar wat de persoon zelf belangrijk vindt.

5. Opbrengst data interviews

5.1 Inleiding

Voor mijn onderzoek heb ik zeven jongeren die bij de Jongerenwerking betrokken zijn (dat wil zeggen: die staan ingeschreven en met wie regelmatig contact is) geïnterviewd. Zes van de zeven geïnterviewden zijn man. Dit is vrij representatief voor de verhouding man/vrouw binnen de groep jongeren die betrokken zijn bij de Jongerenwerking. Het grootste deel van de groep jongeren bestaat uit jongemannen. Binnen de groep is er ook een redelijk groot percentage afkomstig uit Afghanistan. Drie van de zeven jongeren die ik heb geïnterviewd komt uit Afghanistan. Ik heb geprobeerd enige diversiteit aan te brengen wat de duur van het verblijf in België en van het contact met het PSC betreft. Verder is er ook diversiteit wat de vormen van verblijfsvergunning betreft. Verblijfsvergunningen zijn verkregen door een positief antwoord op asielaanvraag, door subsidiaire bescherming en n.a.v. een protestactie/hongerstaking van een groep Afghanen in Brussel. Sommige jongeren hebben een permanente verblijfsvergunning en andere een verblijfsvergunning die om de zoveel tijd opnieuw aangevraagd moet worden. Twee van de zeven jongeren die ik heb geïnterviewd hebben momenteel geen verblijfsvergunning en verblijven illegaal in België. Qua opleidingsniveau is er ook een grote diversiteit. Hoewel ik durf te stellen dat het opleidingsniveau in België, vanwege de diverse culturele achtergronden en persoonlijke geschiedenissen van de jongeren, niet direct in verband staat met hun intelligentie.

Zoals eerder gezegd, had ik met al deze jongeren al een band opgebouwd tijdens mijn stage. Tijdens mijn stage had ik mondeling al aan verschillende jongeren gevraagd of zij aan het einde van mijn stage zouden willen meewerken aan een interview. Ik heb iedere jongere aan het einde van mijn stage telefonisch benaderd met de vraag of zij een interview zouden willen afnemen en daaromtrent afspraken gemaakt.

Alle interviews, met een duur van één tot anderhalf uur, zijn opgenomen met een digitale voicerecorder. De jongeren hebben hier op voorhand mondeling toestemming voor gegeven. Ik heb mondeling een toelichting gegeven op mijn onderzoek en het komende interview. Vijf van de zeven interviews zijn in het Nederlands afgenomen. Het niveau van Nederlands verschilt erg per jongere. Dit bemoeilijkt de analyse van de interviews enigszins. Tussen hen en het door hun gebruikte Nederlands en de

toehoorder of lezer die Algemeen Beschaafd Nederlands spreekt, zit onvermijdelijk een bepaalde vertaalslag. Twee interviews zijn afgenomen in het Engels. Bij één jongere heb ik daarvoor gekozen omdat zijn niveau van Nederlands simpelweg niet goed genoeg was om een interview te kunnen afnemen in deze taal. Een andere jongere gaf aan zich meer comfortabel te voelen om in het Engels te praten dan in het Nederlands. Omdat ik het belangrijk vind dat de jongeren zo goed mogelijk hun ervaringen en gedachten kunnen verwoorden, heb ik ook dat interview in het Engels gedaan. Ook in de vertaling van Engels naar Nederlands zit uiteraard een vertaalslag. De citaten uit de interviews die ik in het Nederlands heb afgenomen, heb ik weergegeven zoals de jongeren ze hebben gezegd. De citaten in het Engels heb ik wel naar het Nederlands vertaald.

De afgenomen interviews heb ik uitgewerkt in tekstversies. In dit verslag heb ik persoonlijke gegevens geanonimiseerd. Om een beeld te schetsen van de verschillende jongeren heb ik enkele persoonlijke gegevens verwerkt in onderstaand schema.

	1	2	3	4	5	6	7
Geslacht	Man	Man	Man	Vrouw	Man	Man	Man
Land van Herkomst	Afghanistan	Afghanistan	Somalie	Kenia	Iran	Sudan	Afganistan
Opgegeven leeftijd	22 jaar	20 jaar	23 jaar	21 jaar	22 jaar	19 jaar	24 jaar
Duur verblijf in België	5 jaar	4½ jaar	3½ jaar	1 jaar	4½ jaar	2 ½ à 3 jaar	7 jaar
Duur contact met PSC	4 jaar	3 jaar	Bijna 1 jaar	1 jaar	1½ à 2 jaar	Bijna 1 jaar	6 jaar
(Vorm van) verblijfstatus	X	X	X	Geen	Geen	X	X
Werk	Letterenhuismuseum	Sanitair	Geen	Geen	Bouw (bijbaan)	Vrijwilliger bij Scouting	Fietsenmaker
Studie	Bachelor Informatica (deeltijd)	Sanitair	Nederlands leren	Nederlands leren	Atheneum (middelbaar onderwijs)	Jeugd- en Gehandicaptenzorg	Geen

5.2 Werkwijze

Mijn onderzoek is gericht op het verkennen van de bijdrage die de Jongerenwerking van het PSC levert aan de ontwikkeling van de talenten van de jongeren en wat de stimulansen en belemmeringen daarbij zijn, in de optiek van de jongeren. De presentiebenadering, die ook in de Jongerenwerking wordt gehanteerd, is hierbij als leidraad genomen. Bij elk interview heb ik gebruik gemaakt van een topiclijst. (Zie bijlage 3.) In deze topiclijst is een driedeling te vinden die overeenkomt met de drie deelvragen die aan mijn hoofdvraag in dit onderzoek verbonden zijn. Ook in de analyse van de interviews heb ik deze driedeling aangehouden. Ik heb per deelvraag een categorie gemaakt. Per categorie heb ik daarna verschillende labels onderscheiden. Te weten: 1) Leefsituatie, 2) Benaderingsaspecten van het PSC en 3) Ontwikkeling van talenten.

Om de deelvragen te kunnen beantwoorden van dit onderzoek heb ik er voor gekozen de meest voorkomende labels per categorie te noemen en daarnaast enkele opvallende overeenkomsten of verschillen per categorie te noemen. Een voorbeeld van hoe ik te werk ben gegaan bij het labelen van de interviews en een totaaloverzicht van de uitkomsten van de labeling is te vinden in de bijlagen. (Bijlage 4 en Bijlage 5)

5.3 Categorie leefwereld

Ik begin mijn analyse van de interviews met een verkenning van de leefwereld van de geïnterviewde personen. Ik ga na in hoeverre de bijzondere leefwereld van de sociaal overbodigen (naar Baart) van toepassing is op de door mij geïnterviewde jongeren. Ook benoem ik zaken die door iedereen of vaak genoemd zijn met betrekking op het begrip leefwereld. "Vaak genoemd" is in dit hoofdstuk: door vier of meer van de in totaal zeven geïnterviewde personen. Dit is na te zien in het totaaloverzicht van de analyse van de interviews in de bijlagen.

5.3.1 Verkenning van de leefwereld van de "sociaal overbodigen"

Voordat ik antwoord geef op de eerste deelvraag, wil ik eerst een soort algemene schets van de doelgroep geven. Elke jongere heeft een eigen leefwereld, maar gezamenlijk kunnen zij in de leefwereld van de sociaal overbodigen, of hen die in armoede leven geschaard worden. Ik wil dit expliceren aan de hand van het schema van Baart. "Multidimensionele opvatting van armoede in participatief-experientieel discours: sociale overbodigheid." (Baart, 2011, 316-7) Deze tabel heb ik ingevuld aan de hand van citaten uit de interviews. Daarnaast aan de hand van observaties die ik tijdens mijn stage heb gedaan of zaken die jongeren mij buitenom de interviews hebben verteld.

Dimensies		1	2	3	4	5	6	7
Financien	inkomen	X	X	X	X	X	X	X
	uitgaven	X	X	X	X	X	X	X
	schulden	?	?	?	?	?	?	?
participatie	arbeid	Los-vast	1 jarig contract	geen	geen	Los-vast	geen	Vast contract
	onderwijs	X	X	X	X	X	X	X
	Sociale netwerken		X	X			X	X
habitat	culturele hulpbronnen	Gebrek	Gebrek	Niet voldoende			Gebrek	Gebrek
	Kwaliteit huizen	Sociale woning (negatief)	Redelijk ruim en rustig appartement	Vochtige, gehorige, kleine kamer	Geen eigen verblijfplaats	Ruim voldoende (twee-slpkmr apprtmnt)	Kleine, relatief dure kamer.	Kleine, gehorige, relatief dure kamer

	Kwaliteit buurt	x	x	x	x	x		x
competenties	Budgetaire	?	?	?	?	?	?	?
	bureaucratische	X	X	X	X	X	X	X
	sociale	X	X	X	X	X	X	X
	Gezondheidszorg	?	?	?	?	?	?	?
	pedagogische	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Psychische instabiliteit	wispelturigheid		X				X	X
	verslavingen	In om-geving	In om-geving	?	?	?	?	?
	leerproblemen	concentratie	concentratie	nvt	nvt	?	concentratie	concentratie
Waardigheid	kwetsing	X	X	X	X	X	X	X
	erkenning	?	x	X	x	x	x	X
	zelfbeeld		X					X
	Hechting						X	X

Tabel: Multidimensionele opvatting van armoede in participatief-experiëntieel discours: sociale overbodigheid

Aangepast overgenomen van *Een theorie van de presentie* (p. 760), door Baart, 2011, Den Haag: Boom|Lemma. Copyright Uitgeverij BoomLemma.

Per dimensie geef ik een toelichting.

Financiën:

Inkomen: Alle jongeren die betrokken zijn bij de jongerenwerking verblijven in een precare leefsituatie. Zij hebben een langdurig tekort qua inkomen en/of hun inkomen is onregelmatig.

Uitgaven: Voor alle jongeren geldt ook dat zij moeten korten op bepaalde uitgaven. Bij sommige jongeren is het gegeven dat zij niet genoeg inkomen hebben voor al hun uitgaven expliciet aan de orde gekomen in de interviews.

"Ja, ik wil meer. Maar meer is, naar een beter leven, standaard leven. Het betekent dat ik kan betalen wat ik wil kopen. Dat ik de maaltijd die ik wil eten per dag kan betalen. Want soms kon ik de maaltijd die ik wilde eten niet betalen." Fragment 3.25

"Nee, momenteel niet. Momenteel niet, nee. Daarom moet ik proberen zo snel mogelijk iets in mijn hoofd te krijgen daarvoor, want ik wil niet op de straat eindigen, en bedelen..." (In antwoord op de vraag of de jongere een vast inkomen heeft.) Fragment 4.18

"Ja, toen ik van asielcentrum kwam, woon ik hier. En deze jaar wil ik verhuizen, want er zijn extra kosten en is echt duur bij mij. Ja en ik heb bepaalde geld en die moet ik alles mijn betalingen. Ja, want deze is echt te weinig, ze zijn echt niet genoeg." Fragment 6.1

"Ik kan dat niet, hoe moet ik proberen? Met welke geld moet ik proberen? Zeg maar. Overal, overal. Gewoon naar toilet gaan, gewoon 50 cent je moet betalen, anders jij moet achter de deur gaan zitten. Gewoon. Voila Voila. Dat is, alles over geld... Weet je, nu is dat, mijn zakken zijn leeg, ik heb niks. Wanneer jij geef geld, daarna ik denk. Op deze moment. Ik kan nu niks gewoon dromen en wensen en zo nadenken en... Ik heb geen geld, niks." (In antwoord op de vraag of de jongere nieuwe dingen wil leren.) Niet-gelabelde fragmenten uit interview 7

Schulden: Op schulden van de jongeren heb ik geen zicht. Van sommige jongeren weet ik dat hun familie schulden heeft gemaakt om hen in Europa te krijgen, maar het onderwerp schulden is tijdens de interviews niet ter sprake gekomen.

Participatie:

Arbeid: De meeste jongeren hebben geen werk, doen vrijwilligerswerk, hebben losvast werk of doen zwaar lichamelijk werk, op enkele uitzonderingen na.

Onderwijs: Bij iedere jongere is er wat onderwijs betreft sprake van slechte startvoorwaarden, onder meer vanwege een taalachterstand en culturele barrières en het ontbreken van steun van ouders. Hierdoor hebben veel jongeren tijdens de onderwijs carrière ook problemen. Als ze geen verblijfsvergunning hebben, wordt het na hun 18e jaar nog moeilijker om onderwijs te volgen.

Sociale netwerken: Twee van de geïnterviewde jongeren zeiden dat ze geen vrienden hadden. Wel sociale contacten, maar geen mensen die ze echt vertrouwen. Drie anderen hadden wel redelijk veel sociale contacten, maar voornamelijk afkomstig uit hetzelfde land of dezelfde regio als waar zij uit afkomstig zijn.

"Ja ik ken veel uh, ik zie veel Afghaanse mensen en mensen uit overal, maar ik kent paar vrienden." Fragment 2.3

De jonge vrouw die ik heb geïnterviewd was de enige die niemand uit haar eigen land kende in België, zij heeft ook haar sociale netwerk nadrukkelijk genoemd als iets wat haar helpt om haar waardigheid te behouden en moed in het leven te houden.

"Ik denk dat wat ik hiervoor meegemaakt heb veel erger was dan wat ik nu door moet maken. Omdat hiervoor, weet je, de precieze plaats, ik kon niet eens met iemand praten. Ik kon niet praten, want in die plaats, ik, niemand wilde dicht bij me zijn. Maar het was wel in mijn land, en het was wel in mijn dorp. Maar nu ben ik okay. Ik ben in een ander land, maar ik heb dat sociale netwerk." Fragment 4.15

Habitat:

De kwaliteit van de huizen staat in het schema beschreven. De jongeren die ik heb geïnterviewd wonen allemaal in een buurt waar sprake is van verkeersoverlast, vervuiling, spanningen tussen de burens; het kan worden gezien als een dumpplaats van problematische personen en een chaotische leefsituatie. Allen, behalve de zesde persoon die ik heb geïnterviewd. Maar hij beoordeelde de rust in zijn wijk negatief (te stil, te rustig, saai), waardoor zijn woonsituatie voor hem alsnog ongewenst is.

Competenties:

Ik heb onvoldoende zicht op de budgettaire, bureaucratische en sociale competenties en de competenties inzake gezondheidszorg van de jongeren om hier definitieve uitspraken over te kunnen doen. Wel kan er gesteld worden dat de jongeren in deze competenties te maken hebben met een achterstand ten opzichte van de gemiddelde

Belgische jongere, omdat zij in een andere cultuur en maatschappij zijn opgegroeid. Door hun achtergrond hebben zij te maken met een achterstand, maar door hun leefsituatie in veel gevallen ook met een grotere hoeveelheid zaken die zij zich eigen moeten maken. Ik denk dat zij, wat bijvoorbeeld wat de bureaucratische competenties betreft, veel meer dan de gemiddelde Belgische jongere te maken krijgen met een veelheid aan instellingen en voorzieningen. Zij moeten zich deze competenties in korte tijd eigen maken. Dat lukt niet altijd even goed en gaat niet zonder problemen.

"Toen ik hier kwam, was ik ongeveer zestien jaar. Alles was beetje vreemd voor mij. Allemaal papieren, organisaties en verschillende wetgevingen. Maar op onze land was dat niet zo." Fragment 1.7

Psychische instabiliteit:

In de groep jongeren is er bij sommigen sprake van onvoorspelbaarheid en onbeheerstheid in emoties en affecten. Een jongen die ik heb geïnterviewd vertelde over een keer dat hij had gevochten met een andere jongen in het zwembad. Een andere jongen die ik heb geïnterviewd heeft gedurende mijn stage ook een keer een dag in het ziekenhuis gelegen omdat hij op straat met iemand had gevochten. Een andere jongen heeft me in het interview letterlijk verteld dat hij niemand vertrouwd. Behalve zijn ouders - die dus niet met hem in België zijn. Gedurende mijn stage ben ik, buiten de jongeren die ik heb geïnterviewd om, ook andere jongens in de Jongerenwerking tegen gekomen. Van sommige weet ik dat ze problemen hebben met verslaving. Anderen lieten onvoorspelbaar en wispelturig gedrag zien, tijdens activiteiten of tijdens de inloop. Bijvoorbeeld zonder aanleiding opeens heel hard lachen of schreeuwen, of bovenop hoge gebouwen klimmen of andere "gevaarlijke" dingen doen. Ook waren er jongeren met somatische klachten, waarvan de oorzaak onduidelijk was. Stress of psychische instabiliteit kan een oorzaak van dergelijke klachten zijn.

Waardigheid:

Alle jongeren die ik heb geïnterviewd hebben te maken gehad met duidelijke kwetsingen in hun leven. Tijdens de interviews is dit niet expliciet, maar soms wel ter zijde ter sprake gekomen. Het is sowieso voor ieder kind kwetsend om zonder ouders of begeleiders van je geboorteland naar België te reizen en daar te moeten wennen aan een vreemd land. Ook de procedure om een verblijfsvergunning aan te vragen ervaren jongeren als kwetsend. Veel jongeren ervaren tijdens zo'n procedure ook gebrek aan erkenning. Er kan gesteld worden dat er tijdens zo'n procedure - bijvoorbeeld door het moeten vertellen van het vluchtverhaal en hoe er gecontroleerd wordt of dat verhaal waar is of niet - sprake is van "voortdurende bejegening op basis van wantrouwen, controle, blootlegging van persoonlijke zaken en binding aan rigoreuze plichten". Baart heeft dit als een omschrijving van kwetsing. (Baart, 2011, p. 317) Dat er gedurende dit proces sprake is van kwetsing en gebrek aan erkenning komt ook tot uiting doordat veel jongeren zich in het interview bijvoorbeeld negatief hebben uitgelaten over de voogd die ze in het verleden kregen toegewezen. Bij twee jongeren die ik heb geïnterviewd merkte ik duidelijk een internalisering van de beelden van de eigen waardeloosheid en het eigen onvermogen op; zij hadden een duidelijk negatief zelfbeeld. (Zie ook paragraaf 5.5.3.) De andere jongeren spraken allemaal nog (redelijk) positief over zichzelf en over hun vermogen om hun doelen te bereiken. Het meest duidelijke teken van een hechtingsprobleem vond ik bij de jongen die zei dat hij niemand kan vertrouwen. Ook de laatste jongeman die ik heb geïnterviewd kon geen vertrouwenspersoon of significant contact in zijn leven noemen. De andere jongeren hadden in ieder geval een één of een paar mensen in hun omgeving die ze konden vertrouwen, en twee personen (beide afkomstig uit Afrika) spraken juist van veel mensen in hun omgeving die belangrijk voor hen zijn.

"Als je je waarde [dignity] kent, begrijp je, waar ben je van, waar kom je vandaan, snap je? En als je je waarde kent [value] is het makkelijk om dingen te creëren. Maar als je je waarde niet kent, kan je niets anders doen." Vertaald fragment 3.28

Met betrekking tot het onderwerp waardigheid vond ik het opvallend dat de twee jongeren die illegaal in België verblijven allebei zeer nadrukkelijk zeiden dat ze hun identiteit daar niet door willen laten bepalen en zich daar niet door laten beperken.

"Ok, nu over mijn procedure. Mijn procedure gaat gesloten worden, denk ik. Maar uhm, ik zie het zo, deze procedure is niet mijn leven, ik moet nog steeds doorgaan, verder gaan als [naam van persoon]." Vertaald fragment 4.16

"Het papieren zijn niet zo belangrijk, dat eh, die hebben mij eigenlijk niet geliminiteerd, hoe zeg je dat? Ze hebben eigenlijk op mij geen limieten gezet. Als ik mijn studie af, kan ik eigenlijk met mijn studies bezig zijn, dan is dat genoeg voor mij. Zo is dat eigenlijk, een dag maar niet veel, België, en dan ik zeggen okay no problem. We zien wel." Fragment 5.2

De jongeren die betrokken zijn bij de Jongerenwerking van het PSC kunnen in de leefwereld van de "sociaal overbodigen" geschaard worden, of zij die in armoede leven.

5.3.2 Zaken die door iedereen en vaak zijn benoemd m.b.t leefwereld

Hier wil ik een beschrijving geven van onderwerpen die door iedereen zijn genoemd en vaak zijn genoemd. Vaak is door vier of meer personen.

Door iedereen genoemd thema: *Mist steun van ouders/familie*

Elke jongere heeft naar mij verwoord dat ze de steun van hun ouders of familie missen. Vanuit de ervaringen tijdens mijn stage weet ik dat dit een zeer gevoelig en pijnlijk onderwerp is voor de jongeren. Soms kan er over praten zelfs te pijnlijk zijn. Een jongeman heeft dat tijdens zijn interview met mij ook zo verwoord.

"Van familie is wat anders. Niet over mijn familie praat. Wil niet omdat gewoon terug mijn dingen kom." Fragment 7.10

De andere jongeren hebben er met mij zonder veel terughoudendheid over gepraat dat ze hun familie missen. Het viel me op dat ze goed kunnen verwoorden dat ze niet enkel de emotionele steun van hun familie missen, maar ook de raad en het advies dat familie hen kan geven in beslissingen die ze moeten nemen.

"Als er hier iemand naast mij zit, dan begin ik altijd praten. Vragen stellen, van alles. Als die van België bent, dan ga ik veel vragen over België stellen, over die wetgeving, over de organisatie, maar dat heb ik sowieso nodig voor later. Ja, ik heb geen ouders hier om mij ouders te zeggen, hier, ga daar. Niemand is hier om zo dingen tegen mij te zeggen. Dat moet ik zelf een beetje proberen. Informatie vinden via die mensen." Fragment 1.9

"Ja, hier bij mij was echt een beetje probleem en ook eh, hoe kan jij kiezen wat jij wil, voor later te studeren dat vind ik, vond ik echt heel moeilijk. Ja is echt heel moeilijk, want als jou familie of zo iemand is dan kan jij ook helpen wat jou, van jou uh past. Jouw familie kennen jou heel goe toen je klein was en voor de latere school ging, wat

vind jij heel goed en wat vind jij niet goed en uh voor jou creatieve, bij de algemene mensen van buiten zo... Die kunnen ook voor jou kiezen, nee, jij bent uh wel sociaal, of jij bent niet zo goeie sociaal of zoals dit." Fragment 6.28

Vaak genoemde thema's

- Ongewenste woonsituatie
- Voldoende tot veel sociale contacten
- Niks te doen op zaterdag of zondag
- Ik ben alleen (niemand achter mij)
- Negatief over voogd
- Aanpassen aan mensen, cultuur, wetgeving in België is moeilijk.
- School is belangrijk

Dat veel jongeren hun woonsituatie als ongewenst benoemen, is niet zo verbazend. Het bevestigt dat de habitat van mensen die zich bevinden in de bijzondere leefwereld van de "sociaal overbodigen" van slechte kwaliteit is. (Zie schema van Baart)

Het gegeven dat veel jongeren zeggen voldoende tot veel sociale contacten te hebben en daarnaast uitspraken doen als "Ik ben alleen", "Er is niemand achter mij", lijkt met elkaar in tegenspraak. Maar ik denk dat een verklaring voor deze paradox gevonden kan worden in het eerstgenoemde thema: dat de jongeren de steun van hun ouders en familie missen. Vrienden en sociale contacten kunnen je niet dezelfde steun bieden als de onvoorwaardelijke steun die je van familie kan krijgen, waardoor een overheersend gevoel van eenzaamheid overblijft. Ik denk dat het tweede, veelgenoemde thema hier ook aan is gerelateerd, dat veel jongeren op zaterdag of zondag niets te doen hebben. Iemand met voldoende tot veel sociale contacten zou zijn weekend toch moeten kunnen vullen met ontmoetingen met vrienden. Maar blijkbaar komt dit er toch niet van of hebben de jongeren hier om een of andere reden geen fiducia in.

Dat de jongeren het moeilijk vinden om zich aan te passen aan de mensen, cultuur en wetgeving in België is ook niet verbazend. Zij moeten zich een nieuwe taal en sociale omgangsvormen eigen maken.

"Vroeger was het zo, ik kon de taal niet, en dan alles wat zij zeggen ging ik gewoon accepteren en je had het gevoel van Nederlands niet. Maar nu heb ik dat wel. Als ze iets zeggen, dan versta je dat direct... De emotie ook die daar achter zit, je kunt één zin in drie verschillende vormen zeggen, beleefdheid, neutraal of heel slecht." Fragment 5.17

"Want hier de cultuur is afhankelijk. Zij zijn niet sociaal. Ja en soms ook wat heb ik ge, uh, gehoord wat als ja van buitenlander vind en bijvoorbeeld jij hebt voor iemand, jij vond hem leuk van buiten en hij praat bij jou zo veel en jij wil hem uitnodigen thuis, die gaat niet komen, want die vind dat dat is een beetje raar." Fragment 6.14

"Gewoon voor de problemen papieren en zo dinges, hoe kan die papieren doen, wat is de advocaat, wat doet de advocaat, wat doet een voogd, wat doet de assistent, wat is dat allemaal?" [...] Nu ook, het is ook is lastig. Ja, maar nu is dat een beetje verbeterd worden, omdat ik kan zelf mijn problemen oplossen, bijvoorbeeld als ik ziek, kan ik naar dokter bellen en ik ben ziek, stuur mij een ambulance. Als ik problemen krijg, kan ik politie bellen. Ja, nu ik weet het. Hoe het systeem werkt he, na zeven jaar." Fragmenten 7.14 en 7.16

Naast sociale structuren moeten zij ook bekend worden met organisatorische structuren in een maatschappij. Door hun leefsituatie hebben zij ook nadrukkelijk te maken met overheidsinstellingen (zoals het OCMW en Commisariaat-Generaal) en wetgeving. Uit eigen ervaring sprekend, kan ik zeggen dat het begrijpen van dergelijke structuren lastig is, zelfs voor iemand die vloeiend Nederlands spreekt.

In het verlengde hiervan, vond ik het opvallend dat veel jongeren zich negatief hebben uitgelaten over de voogd die ze in het verleden hebben toegewezen gekregen door de Belgische overheid. Ze deden negatieve uitspraken over het functioneren van deze voogd, maar hebben ook het gevoel dat ze door hun voogd in de steek gelaten zijn, na hun 18^e jaar.

"Maar voordien werd ik eigenlijk begeleid door mijn voogd en uh ze was gewoon uh, hij, dat was eigenlijk een hij. [...]. En uh ik vind dat gewoon dat hij zijn job niet goed deed. Uhm, ja, het kan zijn dat hij, toen ik eigenlijk in België aankwam, ik moet eigenlijk, ieder mens moet eigenlijk geïnterviewd worden, uh... En het kan zijn dat aan mij ligt, maar het was te zwak dat hij iets kon doen, het kan zijn dat dat eigenlijk aan mij ligt, maar eh, ik zeg gewoon geen interesse hebben. Dus hij moest gewoon die job niet komen doen, als hij geen interesse heb." Fragment 5.6

"Vroeger had ik, toen ik hier minderjarig was van, uh, ik was zestien en elf maanden in België kwam. Ongeveer ik had één jaar een voogd van Rode Kruis, maar die deed altijd voor mij iets van administratie of interview of iets van Generaal Commissariaat, al die papieren in orde brengen, maar nie persoonlijk of mij helpen of... Bijvoorbeeld buiten gaan iets eten of eh... Uh, ja, dat was niet zo. Gewoon een voogd voor papieren of dinges in orde brengen... En toen ik achttien werd, die heeft mij gewoon, uh hoe moet ik zeggen, achter gelaten. En die heeft gezegd, ik kan jou niet meer helpen. Je bent achttien jaar geworden, je bent volwassen, je moet zelf op jouw eigen benen staan, alles alleen doen." Fragmenten uit 1.17 en 1.19

Opvallend was ook dat veel jongeren in het interview verwoord hebben dat naar school gaan belangrijk is. Ik vind het opvallend omdat naar school gaan voor deze jongeren zeker geen vanzelfsprekendheid is. Veel jongeren zien educatie ook als een middel om hun leefsituatie te verbeteren, op de lange termijn. Deze overtuiging heeft ook zijn praktische uitwerking in het leven van de jongeren. Ze vinden manieren om deel te nemen aan verschillende educatieve programma's. Twee jongeren die ik heb geïnterviewd leren Nederlands via overheidsinstellingen. Een van deze jongeren volgt daarnaast ook een programma van een organisatie die niet vanuit de overheid is gestuurd om Nederlands te leren. Een andere jongere vertelde dat hij in het verleden deel heeft genomen aan een "praatgroep", waar hij in gesprek kon gaan met vrijwilligers, om zijn Nederlands te verbeteren. Drie jongeren die ik heb geïnterviewd volgen een officiële opleiding. Een jongere wil na de zomer een opleiding beginnen en een jongere heeft geen opleiding gevolgd en werkt fulltime. Drie van de jongeren die ik heb geïnterviewd, hebben me verteld (tijdens en buitenom de interviews) dat ze een animatorcursus hebben gevolgd en zich in de zomervakantie als vrijwilliger inzetten of ingezet hebben als vrijwilliger op bijvoorbeeld een kinderkamp.

5.4 Categorie benaderingsaspecten PSC

Met betrekking tot de categorie "benaderingsaspecten van het PSC" noem ik thema's die door iedereen en vaak zijn genoemd en genoemde verbeterpunten en negatieve ervaringen.

5.4.1 Door iedereen en vaak genoemde thema's

Door iedereen genoemd thema: De activiteiten die door de Jongerenwerking worden georganiseerd worden door iedere jongere positief gewaardeerd.

Vaak genoemd:

- Werkers zijn toffe mensen
- Gevoel begrepen te zijn
- Welkom zonder afspraak

Dit zijn allemaal termen die belangrijk zijn in de presentiebenadering. Een positieve waardering van de jongerenwerkers door de jongeren geeft aan dat er sprake is van een bepaalde band en waardering voor elkaar. Eén jongere die ik heb geïnterviewd geeft zelfs aan dat zijn sociale contacten vrijwel uitsluitend via het PSC verlopen. Dat jongeren aangeven het gevoel te hebben begrepen te zijn, correspondeert met het begrip erkenning in de presentiebenadering. De jongeren vinden het prettig dat ze in de Jongerenwerking terecht kunnen zonder afspraak. Dit kan verbonden worden met het kenmerk van de presentiebenadering dat de werkers de jongeren waar zij mee werken volgen en hun agenda door hen laten bepalen. In plaats van deze agenda al van te voren vast te stellen. Opvallend hierbij is dat door twee jongeren er onderscheid wordt gemaakt tussen mensen die werken voor geld en die werken met hun hart, of anders gezegd: mensen die wel vriendelijk zijn op hun werk, maar daarbuiten misschien niet.

"En hier heb je mensen die ook willen helpen en ook die betaald worden, maar uh, redelijk goed, ça va. Die helpen u, maar eh... die hebben grenzen." [...] Uh, zie, Marijke¹² heeft eigenlijk van haar werk haar leven gemaakt. Dus eh onze probleem was haar probleem, maar hier niet. Als jij krijgt voorbij iemand, die zegt ja ok, ik wil dat oplossen, ga dit dit dat, ja dit moet je doen, dit dit dit... Ja, waarom kom ik naar u?... Ja, ik ken die allemaal wel, maar moet gewoon, ik kan zelf ook opsommen, maar moet gewoon een manier vinden of een oplossing om eigenlijk dat probleem op te lossen." Fragment 5.10 en 5.11

"Ja, die zijn Belgisch, maar dat is afhankelijk vanaf werk he, als je van buiten ziet, misschien is niet meestal zo, maar dat werk, als van buiten, misschien als jij van andere kant bent en misschien als ze jou ziet, dan misschien gaat niet zeggen he? Ja, dat is gewoon werk he. Gewoon van buiten lachen, maar van binnen niet. Dat is iets anders he." Fragment 6.18

De eerste groep wordt hierbij positief en de tweede groep negatief gewaardeerd. Dit onderscheid wordt ook in de presentiebenadering gehanteerd. De presentiebenadering wordt dus door de jongeren herkend en positief gewaardeerd.

5.4.2 Genoemde verbeterpunten en negatieve ervaringen

Over het algemeen zijn de jongeren positief over de benaderingsaspecten van de Jongerenwerking. Maar vier jongeren hebben ook enkele verbeterpunten of negatieve ervaringen met mij gedeeld.

Twee jongens die langer bij de Jongerenwerking betrokken zijn (allebei afkomstig uit Afghanistan) vonden dat er minder activiteiten werden gedaan en dat er minder

12 Marijke is een voormalig jongerenwerker van de Jongerenwerking

aandacht was in vergelijking met een paar jaren geleden.

Een jongere gaf aan dat hij soms het gevoel had kleinerend benaderd te worden. Hij noemde deze benadering in eerste instantie "racistisch". Maar toen we er over door praten, kwamen tot de conclusie dat het woord "kleinerend" meer op zijn plaats is. De jongere gaf zelf aan dat er in deze kwestie ook onduidelijkheid kan zijn door verschillen in cultuur en omgangsvormen en dat hij misschien niet bewust zo benaderd is.

Een andere jongere vertelde over een negatieve ervaring die hij had met betrekking tot een vraag die hij had gesteld over schoolmateriaal. Hij wil een opleiding beginnen, maar kan het schoolmateriaal wat hij daarvoor nodig heeft niet betalen. Hij vertelde dat zijn vraag door iemand van de Jongerenwerking genoteerd is, maar dat hij er daarna niets meer over heeft gehoord. Vooral het gebrek aan communicatie hierover heeft hem erg gestoord. Aangezien onderwijs en opleiding een belangrijk aspect is in de ontwikkeling van talenten van de jongeren, lijkt me dit voor de Jongerenwerking een belangrijk aandachtspunt. Het kan een incident zijn en door de vele veranderingen – en de daarmee komende drukte – binnen de Jongerenwerking de afgelopen tijd over het hoofd zijn gezien. Maar ik vond het erg schrijnend dat juist deze jongen geen antwoord heeft gekregen met betrekking tot dit probleem, omdat hij duidelijk kon verwoorden hoe moeilijk het is voor hem om de keuze te maken tussen beginnen met werken (en zelf geld verdienen) en studeren (met het weinige geld dat hij van het OCMW krijgt). Hij gaf ook aan dat hij eigenlijk geen mensen om zich heen heeft met wie hij over dit dilemma kan praten.

"Uh, nee. Ik heb besloten om te studeren, maar is erg moeilijk, want is mijn familie achter en ik weet zo wat dat, wat hun situatie is, want hun situatie is niet zo gemakkelijk. Want zij hebben ook eh, hebben geld veel nodig, ja, maar ik kan dat niet doen... Ik wil direct gaan werken, dan ik ga hun helpen. Zij niet hier, dat is niet echt een goeie toekomst. Maar bij de werk misschien kan ik iets stoppen zoals dit en ik moet proberen om al die dingen mijn hart vandaan, ja, ik ga proberen om te studeren..." [...] Vroeger, ja, vroeger had ik contact bij hun [hun = familie] wel, maar nu zij zijn verloren toen er was een probleem in de kamp. [...] Ja, dat maakt het ook extra moeilijk, maar ik heb geen, ik weet niet wat moet ik doen... Het is verboden voor mij om terug naar mijn land." Fragment 6.9 en 6.11

5.5 Categorie ontwikkeling van talenten

Elke jongere kon met betrekking tot de ontwikkeling van zijn of haar talenten een persoonlijk doel benoemen.

1. Wil – op een goede manier – terug krijgen wat hij verloren heeft.

"Ja, iemand heeft zo problemen meegemaakt, vanaf dertien jaar alleen gewoond, zoveel dingen geleerd en eh, ja die heeft vanaf dertien jaar verstandig gewoond, zo snel volwassen geworden, die moet ook beetje sneller groeien... Ja, en ik heb wel dingen verliest... Ik wil die op een goeie manier, nie een slechte manier, op een goeie manier allemaal terug krijgen."

2. Wil zelfstandig ondernemer worden.

""Ja, maar met firma ook een beetje moeilijk he, altijd wil graag alleen werken zo... Alleen, of met paar vrienden samen voorbeeld, ik kan sanitair doen, een vriend zoeken voor die dinge, uh electriciteit eh of een vriend voor die plafond, bezetten, tegel plaatsen zo. Daarna kan ik alleen een bouw maken he."

3. Wil apotheker worden

"Ja, ik kan vertellen waarom ik apotheker wil worden. Uh, ten eerste iemand om de landen te helpen die geen medicijnen krijgen, ja, en dan de plek bereiken waar de mensen zijn die geen gezondheidszorg krijgen. Dus ik zal mijn rol hebben als apotheker om mensen te helpen hoe ze medicijnen kunnen krijgen, zoiets. Ja, dus dat is waarom ik het wil doen. Maar ik wil speciale rechten en eerste prioriteit geven aan de kinderen en de vrouwen."

4. Wil een carrière opbouwen (in de toeristenindustrie)

"Ik heb dit ding, sinds ik een kind was, dat ik een carrière wil opbouwen."

5. Wil diploma halen op de universiteit

"Eerst wil ik eigenlijk mijn diploma halen, als ik mijn diploma behaald heb dan ehm wil ik ofwel naar hoog, ofwel naar uni. Ben ik aan het twijfelen precies. Maar we zien wel, eerlijk, we zullen wel zien. Maar het doel is wel om naar uni, kunnen eigenlijk afstuderen van uni."

6. Wil met kinderen werken en afstuderen van de hogeschool.

"Ja, toen wist ik zeker dat ik werk met kinderen. Dat is iets voor mij en ik vind dat echt leuk,"

"Ja, voor later, wat moet ik doen en ja, en uh ik heb eh altijd nog gedacht ik gaat studeren tot de ja, tot de hogeschool, van de hogeschool en dat is mijn plan."

7. Wil een klein bedrijfje opstarten

"Ik wil graag gewoon zo een normaal leven, en een zo kleine bedrijfje, paar mensen die komt samen werken, dan is dat goed. Normale leven, ik wil niet graag zeggen ja okay, ik moet een paar huizen hebben en paar autootje, nee nee nee, ik gaat niet zo... Overdrijven ik ga rijk worden, gewoon normaal leven."

5.5.1 Zaken die vaak genoemd zijn

A. Het benoemen van talenten

Vijf van de zeven geïnterviewde jongeren konden hun persoonlijke talenten benoemen. De genoemde talenten zijn...

1. Ik kan zelfstandig weloverwogen beslissingen kunnen nemen
2. Ik kan goed zwemmen
3. Ik kan goed koken (ook voor grote groepen mensen) en interviews geven/spreken en schrijven
4. Ik ben sportief
5. Ik kan goed voetbal en karate spelen.

Drie van de vijf jongeren die hun talenten hebben benoemd, plaatsen hun talenten op het gebied van sport.

B. Ervaart geen hulp bij ontwikkeling

Vijf van de zeven geïnterviewde jongeren gaven aan geen hulp bij hun persoonlijke ontwikkeling te ervaren. Deze vijf jongeren hebben ook allemaal gezegd dat ze zich alleen voelen.

De twee die niet aangegeven hebben geen hulp bij hun ontwikkeling te ervaren

hebben ook allebei aangegeven mensen in België te hebben die als familie voor hen zijn. Ze hebben in tegenstelling tot de andere vijf jongeren niet gezegd dat ze zich alleen voelen. De andere vijf personen hebben geen "familiefiguren" om zich heen.

Een jongere gaf ook specifiek aan dat hij niet gemerkt heeft dat het PSC hem helpt bij zijn persoonlijke ontwikkeling. Hij vertelde dat hij wel gemerkt heeft dat het PSC kan helpen als je bijvoorbeeld een hobby wil uitoefenen of wil sporten, maar hij zei dat hij niet wist dat het PSC hem ook kon helpen bij het ontwikkelen van talenten op andere gebieden. (Dit was de jongere die geen antwoord kreeg op de vraag met betrekking tot schoolmateriaal.)

5.5.2 Genoemde stimulansen en belemmeringen in ontwikkeling

Jongeren noemden zowel aanwezige als gewenste stimulansen. Aanwezige stimulansen liggen het duidelijkst in henzelf besloten (het hebben van een doel, eigen geestkracht). Goede vrienden kiezen, jezelf omringen met mensen die jou versterken, of zelf geld verdienen zijn ook zaken die zij - voor een deel - zelf in de hand hebben.

Opsomming genoemde aanwezige stimulansen:

- Goede vrienden/andere mensen als stimulans
- Het hebben van een doel als stimulans
- Eigen geestkracht als stimulans
- Zelf geld verdienen (minder stress) als stimulans

De gewenste stimulansen en de belemmeringen plaatsen de jongeren duidelijker buiten zichzelf. De gewenste stimulansen kunnen, negatief gesteld, ook als aanwezige belemmeringen aangemerkt worden. De jongeren hebben weinig invloed op de genoemde gewenste stimulansen en belemmeringen. Ze kunnen volgens het ecologisch systeemmodel van Bronfenbrenner geplaatst worden in de leefwereldsystemen op het gebied van sociale relaties; gemeenschappen/settings binnen de maatschappij; en maatschappelijke structuren of overheidsinstellingen.

Opsomming genoemde gewenste stimulansen

- Meer kennis van Belgische cultuur, wetgevingen, organisaties
- Officiële erkenning (door verkrijgen van verblijfsvergunning of door officiële erkenning door land van herkomst.)
- Meer contact met Belgische mensen
- Privacy

Opsomming genoemde belemmeringen:

- Ontbreken familie
- Gebrek aan geld
- OCMW als grote stressfactor tijdens opleiding
- In verschillende media zie je weinig vreemdelingen/buitenlanders/asielzoekers
- Ontbreken vertrouwensfiguren/significante contacten

Het heeft me verbaasd hoe goed twee jongeren aan mij konden uitleggen hoe het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW) belemmerend werkt. Door de controlerende functie die het OCMW uitoefent op de jongeren en door de zeer geringe financiële bijdrage die de jongeren van het OCMW krijgen als ze een studie volgen. De jongeren kunnen meer geld verdienen als ze gaan werken. De jongeren

ervaren dit als een beleid dat hen ontmoedigd om te studeren. Tegelijkertijd "ontschuldigen" de jongeren dit beleid van het OCMW, door te stellen dat het normaal is dat een instantie die hen geld geeft hen ook controleert.

5.5.3 Opvallende zaken

Twee jongemannen (uit Afghanistan) die allebei noemden dat ze vroeger niet naar school zijn geweest, hebben gezamenlijk ook andere gemeenschappelijk thema's benoemd, die de andere geïnterviewde jongeren niet hebben genoemd.

- Beperkte beroeps-/studiekeuze
- Het is te laat voor mij
- Kan talenten niet benoemen

Er lijkt dus een relatie te zijn tussen het gebrek aan onderwijs, de daaruit volgende beperkte beroeps- of studiekeuze en het benoemen van de eigen talenten. Dat deze twee jongens deze thema's hebben genoemd, lijkt een teken van het internaliseren van beelden van eigen waardeloosheid en eigen onvermogen, met andere woorden: een negatief zelfbeeld. (Baart, 2011, p.317) De beperkte beroeps-/studie keuze heeft invloed op het zelfbeeld, wat weer invloed heeft op het benoemen van persoonlijke talenten. Talenten die niet benoemd kunnen worden, kunnen zeker ook niet ontwikkeld worden. Volgens de presentiebenadering is de eerste manier om deze vicieuze cirkel of negatieve spiraal te doorbreken: het geven van erkenning en bevestiging. Door het krijgen van erkenning kunnen mensen een positiever zelfbeeld ontwikkelen. Met een positief zelfbeeld komen mensen sneller tot zelfontplooiing.

6. Beantwoorden Vraagstelling

In dit hoofdstuk verbind ik de onderzoeksvragen, genoemd in paragraaf 1.3, met de uitkomsten uit de analyse van de interviews in hoofdstuk 5. Afsluitend geef ik nog enkele aanbevelingen.

6.1 Beantwoorden van de deelvragen

Aan de hoofdvraag zijn drie deelvragen verbonden.

Deelvraag 1: Wat is, in hun eigen optiek, de leefsituatie van de groep jongeren die betrokken is bij de Jongerenwerking?

Vanuit paragraaf 5.3.1 blijkt dat de jongeren allemaal deel uitmaken van wat Baart de leefwereld van de sociaal overbodigen noemt. Dit betekent dat zij in armoede leven, dat zij problemen hebben met bijvoorbeeld huisvesting, werk en opleiding, zoals in het schema aangegeven.

Verder hebben zij als grootste gemeenschappelijkheden:

- Ze zijn opgegroeid in landen buiten Europa,
- Ze zijn allemaal zonder ouders naar België gekomen
- Ze missen hun familie in België
- Veel jongeren voelen zich eenzaam of alleen
- Ze vinden het moeilijk om zich aan een nieuwe cultuur aan te passen.
- Het PSC maakt deel uit van hun leefwereld. Activiteiten van het PSC worden door deze zelfde groep jongeren regelmatig bezocht en ze gaan regelmatig uit eigen

beweging naar het PSC toe met uiteenlopende vragen.

Deelvraag 2: Welke benaderingsaspecten hanteert de Jongerenwerking m.b.t. de persoonlijke ontwikkeling van de jongeren en welke blijken vanuit de optiek van de jongeren effectief?

De Jongerenwerking heeft zich twee benaderingen ten doel gesteld:

1. Vraaggericht werken (vanuit presentiebenadering), rondom psychosociale begeleiding en netwerking
2. Juridische hulpverlening

Beide benaderingen blijken effectief. Het oplossen van concrete problemen met betrekking tot juridische zaken, administratie, brieven en dergelijke wordt duidelijk herkend als hulp en deze hulp wordt ook positief gewaardeerd. (Fragmenten 1.11, 2.4, 3.13, 5.15, 7.18) Uit paragraaf 5.4.1 blijkt dat de presentiebenadering door de jongeren wordt herkend en positief gewaardeerd. In die zin is deze benadering ook effectief te noemen.

De begeleiding rondom psychosociale begeleiding en netwerking wordt het duidelijkst herkend en positief gewaardeerd in de vorm van de activiteiten die de Jongerenwerking organiseert. Ook de relaties met de Jongerenwerkers zelf worden over het algemeen positief gewaardeerd.

Deelvraag 3: Welke stimulansen zijn er beschikbaar voor de jongeren om hun persoonlijke talenten te ontwikkelen en wat zijn de belemmeringen daarbij?

Jongeren noemden zowel aanwezige als gewenste stimulansen. Aanwezige stimulansen liggen het duidelijkst in henzelf besloten, zaken die zij - voor een deel - zelf in de hand hebben.

- Goede vrienden/andere mensen als stimulans
- Het hebben van een doel als stimulans
- Eigen geestkracht als stimulans
- Zelf geld verdienen (minder stress) als stimulans

De gewenste stimulansen kunnen, negatief gesteld, ook als aanwezige belemmeringen aangemerkt worden. De gewenste stimulansen en de belemmeringen plaatsen de jongeren duidelijker buiten zichzelf. De jongeren hebben weinig invloed op de genoemde gewenste stimulansen en belemmeringen. Ze kunnen volgens het ecologisch systeemmodel van Bronfenbrenner geplaatst worden in de leefwereldsystemen op het gebied van sociale relaties; gemeenschappen/settings binnen de maatschappij; en maatschappelijke structuren of overheidsinstellingen. De genoemde gewenste stimulansen en belemmeringen schetsen een beeld van de kwetsbaarheid en afhankelijkheid van de jongeren. De jongeren kunnen niet eigenhandig hun leefwereld zo herinrichten dat ze bijvoorbeeld wel een zekere mate van privacy hebben, of dat hun familie wel bij hen is, of dat er in de verschillende media vaker "vreemdelingen"/mensen zoals zichzelf in beeld komen. Voor de vervulling van de gewenste stimulansen of het wegnemen van de belemmeringen zijn de jongeren grotendeels afhankelijk van andere mensen, organisaties en maatschappelijke structuren.

6.2 Conclusie

Welke bijdrage levert de jongerenwerking van het Protestants Sociaal Centrum in Antwerpen in de ontwikkeling van persoonlijke talenten van vluchtelingenjongeren

(ong. 17-21 jaar), in hun eigen optiek, en wat zijn hierbij de belemmeringen?

Ik heb zeven jongeren geïnterviewd en hun bevraagd op hun talenten. Door drie jongeren wordt, met betrekking tot hun talenten, voornamelijk op het gebied van sport gesproken. Eén jongere plaats zijn talent op het gebied van karaktervorming (zelfstandigheid) en een jongere benoemt vaardigheden die niet met sport te maken hebben (koken, schrijven, spreken). Twee jongeren konden hun talenten niet benoemen.

De Jongerenwerking heeft twee vormen van begeleiding: juridische begeleiding en psychosociale begeleiding en netwerking. Het PSC neemt in de leefwereld van alle jongeren die ik heb geïnterviewd een belangrijke plaats in. Twee jongeren die ik heb geïnterviewd stelden dat veel van hun sociale contacten via het PSC verlopen. Het PSC is tijdens de interviews door twee verschillende jongeren "een tweede thuis" genoemd. Daarnaast gaan alle jongeren voor problemen die met brieven, "papieren" of procedures hebben te maken ook naar het PSC. Deze vorm van begeleiding wordt duidelijk als hulp ervaren.

Van de zeven jongeren die ik heb geïnterviewd kon één jongere concreet benoemen hoe het PSC haar heeft geholpen om haar talenten voor koken, schrijven en spreken te ontwikkelen. De anderen hebben niet benoemd hoe het PSC hen helpt bij de ontwikkeling van hun talenten, maar hebben wel benoemd hoe het PSC hen op andere manieren helpt. Volgens de presentiebenadering die de Jongerenwerking van het Protestants Sociaal Centrum hanteert, is de ontwikkeling van talenten onderdeel van de ontwikkeling van de identiteit van een jongere. Bij deze ontwikkeling wordt rekening gehouden met de leefsituatie en problemen en behoeften van jongeren. Psychosociale begeleiding en netwerking worden door de jongeren vooral in de vorm van activiteiten herkend. De activiteiten worden door alle jongeren regelmatig bezocht en positief gewaardeerd. De jongeren ervaren deze vorm van begeleiding ook als hulp. Indirect dragen deze activiteiten bij aan de ontwikkeling van de talenten van de jongeren. De activiteiten bieden de jongeren een stuk ontspanning, hebben soms ook een educatieve lading en dragen op deze manier bij aan de zelfontplooiing van de jongeren.

6.3 Aanbevelingen

1. Systematisch werken vs. presentiegericht werken

Volgens de definitie van Baart wordt er door mensen die de presentiebenadering hanteren niet systematisch gewerkt aan het oplossen van concrete problemen. (Zie paragraaf 4.2.3) Dit wordt in het PSC wel gedaan. Zeker met betrekking tot de juridische hulpverlening. Daarbij komt dat de werkdruk binnen de Jongerenwerking over het algemeen hoog is. Hoe staat dit in verhouding tot de presentiebenadering?

Binnen het team van de Jongerenwerking (jongerenwerkers en vrijwilligers), zou dit gemakkelijk tot misverstanden kunnen leiden. Het PSC en de Jongerenwerking stelt een benadering volgens de presentiemethode centraal. Baart, Van Dijke, Ouwerkerk en Beurskens (2011) schrijven deze randvoorwaarden toe aan de kwaliteit van de teamcultuur en de rol van de (directe) leiding binnen een organisatie. Ook de aanwezige ruimte om presentie te beoefenen is een aandachtspunt. Deze ruimte wordt bepaald door werkdruk/mentale ruimte; speelruimte om het werk zelf invulling te geven en te organiseren en ruimte voor gezamenlijk beraad. (Baart, Van Dijke, Ouwerkerk & Beurskens, 2011, pp. 122-127) Volgens mij is een verkenning naar de randvoorwaarden om volgens de presentiebenadering te werken aan te bevelen.

2. Communicatie en snijpunt tussen interventie en initiatief nemen

Een jongere noemde dat hij vooral de communicatie met het PSC als negatief heeft ervaren. Dit was rondom een specifiek probleem met betrekking tot schoolmateriaal. Volgens mij is communicatie een belangrijk aandachtspunt in het werk van de Jongerenwerking.

Toen ik deze jongere in hetzelfde interview bevroeg op zijn talenten en op welke manier het PSC hem hielp om deze te ontwikkelen, zei hij: *"Als iemand heb nooit aan mij gevraagd [wat ik wil doen in de toekomst], ik doe dat gewoon zo. Want op eindelijk is, als goed is of slecht is, is voor mij"*. (Zie opmerking bij Fragment 6.27) De Jongerenwerking heeft een vraaggerichte benadering. Betekent dit dat het initiatief vooral bij de jongeren zelf ligt? Vraaggericht werken mag niet leiden tot gebrek aan initiatief van de medewerkers van de Jongerenwerking. Een doorgaande reflectie op hoe de communicatie tussen de jongeren en de jongerenwerkers verloopt, is aan te bevelen.

3. Verkenning naar de leefwereld van de jongeren door jongerenwerkers

Een jongere noemde tijdens het interview dat hij soms het gevoel had om op een kleinerende manier benaderd te worden door Jongerenwerkers van het PSC. Dit kan een gevolg zijn van onduidelijkheden door verschillen in cultuur en omgangsvormen. Maar een oorzaak kan ook gelegen liggen in een gebrek aan inzicht in de leefwereld van de jongeren door de Jongerenwerkers. Een kleinerende benadering is tegengesteld aan de presentiebenadering waarin "gelijkwaardigheid" als waarde hoog gehouden wordt. In dit kader is wat Anne Goossensen in haar inauguratierede heeft gezegd ook van belang. Volgens haar is iedere zorgvraag gebaseerd op ongelijkheid. Het is aan de hulpverlener om de identiteit van de zorgvrager niet te reduceren tot de zorgvraag zelf. Goossensen stelt: "De wijze waarop de hulpverlener de zorgvrager waarneemt en de mate waarin sprake is van reductie, hebben grote gevolgen voor kwetsbare mensen. Zij zijn afhankelijk van 'de kwaliteit van zien' van de werker om goed gediagnosticeerd te worden. Zij zijn afhankelijk van het beeld dat de hulpverlener van hen heeft om passende hulp te ontvangen." (Goossensen, 2011, p. 19) Door de methode van de presentiebenadering kan deze "kwaliteit van zien" worden verbeterd en kunnen blinde vlekken aan de oppervlakte komen. Dit is een weg van oefening en reflectie die aandacht vraagt in het werk.

Om dit te verduidelijken geef ik een voorbeeld van een interactie tussen een jongere en een Jongerenwerker, tijdens mijn stage, die me is bijgebleven. De jongere had eerder tijdens het gesprek opgemerkt dat hij graag meer contact wilde met Belgische mensen.

Jongere: *"Marijke ging vroeger ook gewoon na haar werk dingen met ons doen, ergens buiten wat drinken ofzo."*

Jongerenwerker: *"Niets belet jullie om samen op een terrasje te gaan zitten en wat te drinken."*

In mijn bespreking van de contextuele hulpverlening, heb ik uiteengezet hoe een contextueel hulpverlener de belangen van alle betrokken partijen de revue laat passeren. Uit bovenstaand weergegeven gesprekje schijnt een bepaald belang van de jongere door. (Zijn behoefte aan sociale contacten, met name Belgische mensen.) De presentiebenadering en de contextuele benadering kunnen helpen om deze erkenning te geven op een concrete en relationele manier.

Uit mijn onderzoek blijkt dat er wel degelijk dingen zijn die de jongeren beletten om bijvoorbeeld samen op een terrasje te gaan zitten. Ik denk hierbij ook aan het gegeven dat veel jongeren hebben gezegd dat ze zaterdag of zondag niets te doen hebben. Ook degenen die aangegeven hebben genoeg sociale contacten te hebben. In theorie kunnen ze op een terrasje gaan zitten in het weekend, of gezamenlijk iets anders doen wat geen geld kost, maar ze doen het niet. Dit is vanuit de piramide van Maslow te verklaren door het gegeven dat andere behoeften door hen waarschijnlijk als urgenter worden ervaren. Zij lijken er zelfstandig niet toe te komen om hun sociale behoeften vervuld te zien, maar met de nodige stimulans vanuit de jongerenwerking misschien wel.

Mijn aanbeveling aan de Jongerenwerkers is om persoonlijk en als team een verdere verkenning te doen naar de leefwereld van de jongeren en hun stimulansen en beperkingen daarin. (Bijvoorbeeld in de vorm van een exposure.) En vanuit erkenning voor de eigenheden van deze leefwereld eigen initiatieven van de jongeren te stimuleren.

4. De rol van levensbeschouwing in psychosociale begeleiding

Mijn laatste aanbeveling is om het onderwerp levensbeschouwing nadrukkelijker een rol te geven in de psychosociale begeleiding die door de Jongerenwerking van het PSC wordt aangeboden. In paragraaf 2.5.2 heb ik weergegeven waarom dit naar mijn inzicht belangrijk is. Levensbeschouwing staat in het kader van identiteitsconstructie en zelfontplooiing. Aan de hand van het veerhuismodel kan het onderwerp levensbeschouwing binnen psychosociale begeleiding aan de orde komen.

7. Reflectie

In dit hoofdstuk wil ik reflecteren op mijn identiteit als presentiewerker en onderzoeker, op het proces van het afnemen van de interviews en de onderzoeksvoortgang.

7.1 Reflectie op mijn identiteit als presentiewerker/onderzoeker

Na afloop van mijn stage ben ik door de twee jongerenwerkers met wie ik heb samengewerkt betiteld als vrijwilliger in plaats van als stagiaire. Dit had veel impact op mij, omdat mijn bezigheden tijdens mijn stage inderdaad niet zo veel leken te verschillen van die van een vrijwilliger. Ik heb gereflecteerd op deze visie van anderen op mijn functioneren als presentiewerker. Als presentiewerker is er een doorgaande beweging tussen afstand en nabijheid en verleg je ook de grens tussen beide. Ik heb dit tijdens mijn stage en ook als onderzoeker gedaan. Dit kan alleen door serieus en consequent te reflecteren op hoe je als presentiewerker functioneert.

Tijdens mijn stage was er binnen de organisatie van het PSC sprake van verschillende bijzondere omstandigheden. Gedurende mijn stage is het PSC tijdelijk naar een ander gebouw verhuisd, en aan het begin van mijn stage starten tegelijkertijd ook twee

nieuwe jongerenwerkers. De andere twee werkers waren niet vertrouwd met de presentiebenadering, wat het werken volgens deze benadering binnen een team bemoeilijkt. Tijdens mijn stage vond ik het niet zo belangrijk om als stagiaire aangemerkt te worden in plaats van als vrijwilliger. Maar, vooral achteraf, merkte ik dat het voor mij gevoelsmatig, in het krijgen van erkenning, wel degelijk veel verschil maakt. Daarnaast waren er ook bijzondere omstandigheden in mijn eigen leven. Het gegeven dat bepaalde problemen tijdens mijn stage urgent waren, heeft mijn indrukken tijdens mijn stage gekleurd. Tijdens mijn stage voelde ik me vaak onrustig en ervaarde veel stress. Het zich vrijmaken, het eerste kenmerk van de presentiebenadering (Baart, 2011, p. 735), wat eigenlijk ook een soort voowaarde is voor de andere kenmerken, was voor mij een bewuste en lastige oefening. Dit heeft mij mede op het spoor gebracht van het onderwerp van dit onderzoek en dit in zekere mate ook bepaald. Tegelijkertijd kon ik door deze levensomstandigheden op bepaalde gebieden vrij gemakkelijk aansluiting vinden bij de jongeren en bepaalde problemen bij hen herkennen. Dat sommigen mij als "vrijwilliger" betitelden, geeft iets weer van de informele manier waarop ik met de jongeren ben omgegaan tijdens mijn stage. Mijn aansluiting met hen verliep voornamelijk via een (direct en sterk) binnenperspectief. De communicatie over mijn stage en onderzoek verliep ook voornamelijk via een (reflectief) binnenperspectief. Tijdens mijn onderzoek heb ik ook nadrukkelijk aansluiting moeten vinden bij de jongeren vanuit een buitenperspectief. Door het trekken van parallellen in de verschillende leefwerelden van de zeven jongeren die ik heb geïnterviewd en door deze leefwerelden bijvoorbeeld te confronteren met een maatschappij waarin neoliberale politiek steeds dominanter wordt. De rolwisseling, van "presentiewerker" naar "onderzoeker", en de daarbij horende perspectiefwisseling heb ik als ingewikkeld ervaren. Maar deze perspectiefwisselingen hebben wel geholpen om mijn inzicht te vergroten.

7.2 Reflectie op proces afnemen interviews

Met elke jongere heb ik een afspraak gemaakt dat ik alleen vragen zou stellen over hun tijd in België, niet over hun leven daarvoor. Ik heb deze afspraak gemaakt omdat jongeren tijdens de procedures omtrent het aanvragen van verblijfsvergunningen ook al verschillende keren geïnterviewd zijn, door bijvoorbeeld, personen van overheidsinstanties, en hier onprettige herinneringen aan hebben. Ik vind het belangrijk dat de jongeren zich gedurende het interview met mij wel prettig en comfortabel voelden. Dit heeft implicaties voor mijn weergave van hun leefwereld; deze is niet volledig. Het is ook niet mijn doel geweest om volledigheid na te streven. Ik heb tijdens de interviews vooral gefocused op de beleving en ervaring van de jongeren. Daarnaast is afgesproken dat als ze een vraag niet wilden beantwoorden, ze dit konden aangeven.

Het tweede interview dat ik af nam, verliep nogal stroef. Ik merkte dat de jongere zich niet echt op zijn gemak voelde tijdens het interview en ik had er zelf ook geen goed gevoel over na afloop. Door reflectie op en analyse van dit interview concludeerde ik dat ik tijdens dat interview de fout maakte om bepaalde observaties die ik had opgedaan tijdens mijn stage al in mijn vraagstellingen mee te nemen. Mijn frustratie was ook voor een deel te wijten aan het gegeven dat de jongere zijn

talenten niet kon benoemen, ook na doorvragen van mij niet. Verder was mijn frustratie ook gelegen in het gegeven dat ik niet goed wist hoe ik mijn nieuwe rol als "interviewer-onderzoeker" vorm en inhoud moest geven.

Na deze constatering heb ik vermeden om bepaalde observaties tijdens mijn stage van invloed te laten zijn op mijn vraagstellingen. Daarnaast besepte ik dat het gegeven dat de jongeren hun talenten niet konden noemen ook een geldige uitkomst is. Daarnaast ben ik minder krampachtig omgegaan met mijn rol als "onderzoeker". Eerst had ik het gevoel dat ik mij door deze rolwisseling afstandelijker moest gedragen tegenover de jongeren. Ik heb deze gedachte overboord gegooid. Ik realiseerde mij dat ik als persoon, verbonden aan de Jongerenwerking, ook subject ben in de leefwereld van de jongeren. Het inbouwen van een zekere afstandelijkheid tijdens mijn interviews zou mij minder kwetsbaar gemaakt hebben als onderzoeker, maar ik heb hier niet voor gekozen. De nodige afstandneming gebeurde achteraf, tijdens het analyseren van de interviews.

7.3 Reflectie onderzoeksvoortgang

Tijdens mijn stage heb ik voor dit onderzoek gebruik gemaakt van participerende observatie. Hetgeen ik daardoor tijdens mijn stage heb opgemerkt en achterliggende theorieën hebben geleid tot het kader van waaruit interviewvragen zijn ontstaan.

In vorige hoofdstukken heb ik deze theorie beschreven: Belgische wetgeving die op de jongeren van toepassing is; de steeds dominanter wordende stroming van neoliberal politiek beleid; de theorie rond zelfontplooiing en identiteitsontwikkeling aan de hand van o.a. de piramide van Maslow en het ecologisch systeemmodel van Bronfenbrenner en de wisselwerking met de leefwereld. Ook de presentiebenadering, welke ontstaan is vanuit de christelijke theologie, is nadrukkelijk aan de orde gekomen. Door deze verkenning van de theorie heb ik een ander beeld gekregen op het ontwikkelen van talenten. Voorafgaande aan het onderzoek zag ik "talenten" toch nog voornamelijk als bepaalde vaardigheden of competenties. Al tijdens mijn stage merkte ik op dat niet alle jongeren deze persoonlijke vaardigheden konden benoemen. Door de theoretische verkenning in dit onderzoek en de interviews met de jongeren is mijn perspectief op de ontwikkeling van talenten bij de jongeren veranderd.

Het heeft me verbaasd dat maar twee van de zeven jongeren hun talenten niet konden benoemen. Ook het gegeven dat iedere jongere een persoonlijk doel voor zichzelf kon benoemen, had ik niet verwacht. Ik had ingeschat dat de meeste jongeren het niet konden benoemen. Hierdoor kwam ik tot het inzicht dat de behoefte aan zelfontplooiing en het ontwikkelen bij talenten bij alle jongeren aanwezig is. Dat zij hier ook een redelijk duidelijk beeld op hebben en het (meestal) kunnen verwoorden. Mijn grootste inzicht was dat de behoefte los moet worden gezien van de verwerkelijking er van. Als de behoefte niet wordt geuit of de verwerkelijking van de behoefte niet gezien kan worden, betekent dat niet automatisch dat de behoefte niet aanwezig is.

Voor de verwerkelijking van de behoefte aan zelfontplooiing zijn de jongeren in grote

mate afhankelijk van hun omgeving. De Jongerenwerking heeft oog voor de kwetsbaarheid van de jongeren en legt de verantwoordelijkheid voor het vervullen van de behoefte tot zelfontplooiing niet geheel bij de jongeren zelf. Zij benadert deze behoefte integraal. Ze ziet ook haar eigen verantwoordelijkheid als werking om bij te dragen aan de zelfontplooiing van de jongeren. Ook de Jongerenwerking is als subject daarin weer afhankelijk van andere factoren. De jongeren zijn in het proces van zelfontplooiing in grote mate afhankelijk van een netwerk van mensen en organisaties die daarin een bepaalde verantwoordelijkheid op zich kunnen nemen. Deze intuïtie had ik al voordat ik aan onderzoek begon, maar deze overtuiging is door dit onderzoek nog sterker geworden.

Literatuur

Achterhuis, H. (2010) *De utopie van de vrije markt*. Rotterdam: Lemniscaat

Baart, A. (2004) *Een introductie in de presentie*. Den Bosch: Stichting Actioma.

Baart, A. (2001/2004) *Een theorie van de presentie*. Utrecht: Lemma

Baart, A., Van Dijke, J., Ouwerkerk, M., Beurskens, E. (2011) *Buigzame zorg in een onbuigzame wereld: Presentie als transitiekracht*. Den Haag: Boom|Lemma.

Derluyn, I., Wille, B., De Smet, T., Broekaert, E. (2005) *Op weg: Psychosociale en therapeutische begeleiding van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen*. Antwerpen: Garant.

Geldof, D., Driessens, K. (2003) Tijd voor aanwezigheid als voorwaarde voor duurzame hulpverlening: Kritische reflecties bij de presentietheorie.
Sociale Interventie (2), 18-30

Goossensen, A. (2011) *Zijn is gezien worden: presentie en reductie in de zorg*. Inaugurele rede. Tilburg: Universiteit van Tilburg

Hanch, M. (n.d.). Resistance grows [muurschildering]. Geraadpleegd op <http://www.streetartutopia.com/?p=9856>

Knoope, A., Goossensen, A. (2011) Aandachtige betrekking: Waarom aanleren van presentie zo moeilijk is.
Maatwerk nr. 1, februari 2011, 10-13

Lleshi, B, & Van den Bossche, M, (red). (2011) *Identiteit en interculturaliteit: Identiteitsconstructie bij jongeren in Brussel*. Brussel: VUBPRESS

Michielsens, M., Van Mulligen, W., Hermkens, L. (red) (2008) *Leren over leven in loyaliteit: Over contextuele hulpverlening*. Leuven: Acco.

Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn Antwerpen. (2013) *Jaarmagazine 2013*. Antwerpen: OCMW.

Schreuders Peters, R.P.I.J., Boomkamp, J.W. (2004) *Psychologie: De Hoofdzaak*. Groningen: Wolters-Noordhoff

United Nations High Commissioner for Refugees. (2010). Text of the 1951 convention and 1967 protocol. Geraadpleegd op <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>

United Nations Children's Fund. (2009). Verdrag inzake de rechten van het kind. Geraadpleegd op <http://www.unicef.nl/over-unicef/kinderrechten/>

University of British Columbia. (n.d.) The Ecological and Transactional Models of Development. [module outline] Geraadpleegd op <http://blogs.ubc.ca/earlychildhoodintervention1/2010/12/03/nature-nurture-debate/>

Verduijn, M. (2006) Over-leven in Nederland: een kwalitatief onderzoek naar hoe asielzoekerskinderen en professionals de Nederlandse leefsituatie van asielzoekerskinderen beleven, met het oog op integratie [scriptie]. Geraadpleegd op www.pharos.nl/documents/doc/over-leven%20in%20nederland%20scriptie%20marie.doc

Verhaeghe, P. (2012) *Identiteit*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Verhaeghe, P. (2012) *De neoliberale waanzin: Flexibel, efficiënt en ... gestoord*. Brussel: VUBPRESS

Vervliet, M., Derluyn, I. (2014) *De trajecten van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen: Verwachtingen, agency en psychosociaal welzijn*. Gent: Academia Press

Vlaamse regering. (2014) Vertrouwen, verbinden, vooruitgaan [regeerakkoord 2014-2019] Geraadpleegd op <http://www.vlaanderen.be/nl/overheid/vlaamse-regering/regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering-2014-2019>

Vluchtelingenwerk Vlaanderen. (2012) *Handboek voor begeleiders bij de asielprocedure*. Brussel: Politeia

Vzw Motief, L. (2012) *Levensbeschouwing in de hulpverlening*. Antwerpen: vzw Motief

Bijlagen

Bijlage 1. Vacature Netwerker Jongerenwerking Protestants Sociaal Centrum

Vacature Netwerker Jongerenwerking Vluchtelingenwerk

Wat is je opdracht?

- Je werkt op een vlotte en informele maar professionele manier aan positieve **relaties** om de aanwezige talenten te versterken
- Je zoekt creatieve **oplossingen** met betrekking tot persoonlijk welzijn en netwerking op korte en langere termijn
- Je zet **groepsactiviteiten** op en voert deze uit voor jongeren waarbij je hun wensen mee vertaalt in het aanbod, waaronder een programma voor zomeractiviteiten
- Je motiveert **vrijwilligers** en schakelt hen in bij de activiteiten met en voor de jongeren
- Je stimuleert vluchtelingenjongeren mee te doen met Peer-support-activiteiten
- Je signaleert waargenomen **tekorten** van voorzieningen, instituties en de maatschappij aan het team en neemt actief en constructief deel aan intern en extern overleg
- Je verzorgt de hulpverleningsgebonden **administratie**, rekening houdend met de deontologie en privacywetgeving
- Je weet gepast om te gaan met beperkte mogelijkheden en het bewaken van persoonlijke grenzen
- Je werkt mensgericht, hebt een informele stijl van contactleggen en houden en stelt partnerschap, gelijkwaardigheid en samenspraak centraal
- Je toont **medeverantwoordelijkheid** aan collega's en bent zo nodig bereid werkzaamheden van anderen over te nemen

Wat verwachten wij?

- Diploma niveau **Bachelor** Menswetenschappen of **gelijkwaardig** door ervaring
- Je bent geëngageerd en gemotiveerd en hebt een brede kijk op migratie en kansarmoede
- Je kunt goed schriftelijk en mondeling **communiceren** en hebt een goede kennis van het Nederlands
- Je bent geïnteresseerd in de **leefwereld** van **vluchtelingenjongeren**
- Je kunt indien nodig met beperkte middelen communiceren met anderstalige mensen
- Je bent creatief in het maken en houden van contacten met kwetsbare mensen en hun netwerken
- Je hebt een basiskennis van gebruik van een computer voor registratie en dossiervorming
- Je kunt goed relativeren en op een gepaste manier humor inzetten in je relatie met de cliënt
- Je staat open voor **feedback** van je leidinggevend en collega's en weet deze op waarde te schatten

Wat bieden wij?

- Een deeltijds contract (22u48min per week) van **tijdelijke duur** van 1 juli 2013 tot en met 31 december 2013 met kans op verlenging
- Werken in een dynamische en professionele organisatie met een maatschappelijke opdracht
- Verloning volgens **barema B1c** van het Paritair Comité 319.01

Belangstelling?
Neem een kijkje op onze website: www.cawdeterp.be. Neem meteen ook een kijkje op de (voorlopige) website van de nieuwe organisatie: www.denieuweorganisatie.be. Voor meer informatie kan je terecht bij Tetty Rooze: 0485 30 19 57.

Solliciteren?
Stuur je sollicitatie met motivatiebrief en CV per e-mail naar vacatures@cawdeterp.be, CAW De Terp t.a.v. Flo Cornette, Lange Lozanastraat 200, 2018 Antwerpen. Je kandidatuur dient ten laatste op 27 juni 2013 in ons bezit te zijn. De selectiegesprekken vinden plaats op donderdag 4 juli 2013.

Bijlage 2: Exegese van Matteus 25, 14-30

Ontwikkeling van talenten in de bijbel

Bij een theologische duiding rond het ontwikkelen van talenten is een veel gehanteerde passage, de tekst in Matteüs die bekend staat als de parabel van de talenten.

Matteus 25, 14-30

- Want het is zoals met
een mens die op reis gaat:*
- 14** *hij roept zijn dienaars
en geeft aan hen over
al wat hem behoort;*
- de ene geeft hij vijf talenten, de andere twee,
de derde één,- aan elk naar zijn vermogen,
en gaat op reis;*
- 15**
- onmiddellijk gaat
hij die vijf talenten mocht aannemen
op pad om er mee te werken
en hij verdient er vijf bij;*
- 16**
- zo ook verdient die van de twee
er twee bij;*
- 17**
- maar die het ene heeft aangenomen
gaat ver weg,
graaft een gat in de grond
en verbergt het geld van zijn heer.*
- 18**
- Na lange tijd
komt de heer van de dienaars
de rekening met hen vereffenen.*
- 19**
- Die de vijf talenten had aangenomen
komt tot hem
en brengt vijf talenten tot hem erbij,
zeggend:
heer, vijf talenten hebt u mij gegeven,
zie, vijf talenten heb ik erbij verdiend!*
- 20**
- Zijn heer verklaart hem:
uitstekend, goede en getrouwe dienaar,
over weinig ben je me trouw geweest,
over véél zal ik je stellen:
kom binnen in de vreugde van je heer!*
- 21**
- Als ook die van de twee talenten
tot hem komt,
zegt hij:
heer, twee talenten hebt u mij gegeven,*
- 22**

zie, twee talenten heb ik erbij verdiend!

*Zijn heer verklaart hem:
uitstekend, goede en getrouwe dienaar,
over weinig ben je me trouw geweest,
over véél zal ik je aanstellen:
kom binnen in de vreugde van je heer!*

23

*Als ook hij tot hem komt
die het ene talent heeft aangenomen
zegt hij:
heer, ik ken u: u bent een hard mens
die oogst waar u niet hebt gezaaid
en bijeenbrengt vanwaar u
niet hebt uitgestrooid;*

24

*ik ben bevreesd geworden,
ben ver weg gegaan
en heb uw talent verborgen in de grond:
zie, hier hebt ge het, het is van u!*

25

*Ten antwoord zegt zijn heer tot hem:
slechte slome slaaf!,
je wist dat ik oogst waar ik niet heb gezaaid
en bijeenbreng
vanwaar ik niet heb uitgestrooid:*

26

*dus had je
mijn gelden moeten beleggen bij de bankiers,
dan had ik bij mijn komst het mijne
meegekregen met rente!-*

27

*haalt dan dat talent bij hem weg
en geeft het aan hem die
de tien talenten heeft!*

28

*Ja, aan al wie heeft zal worden gegeven, -
hij wordt begiftigd met overvloed;
en wie niets heeft, - ook wát hij heeft
zal bij hem worden weggehaald!*

29

*En die nutteloze slaaf: gooi hem eruit,
de buitenste duisternis in!-
daar zal het geweest zijn
en het geknars van de tanden!*

30

In mijn leven heb ik deze parabel al talloze keren gehoord en gelezen. Na het vertellen van het verhaal hoorde ik destijds, in mijn hoofdzakelijk orthodox-gereformeerde omgeving, veelal een zelfde soort uitleg in de lijn van: Alles behoort de Heere toe, het gaat niet om het ontwikkelen van je persoonlijke talenten (die zijn niet relevant), maar gebruik dat wat je hebt gekregen in dienst van de Heere en jou zal barmhartigheid getoond worden. Als je wat je gekregen hebt niet in dienst van de Heere gebruikt, zal je hiervoor eeuwig gestraft worden. Toen ik na mijn zestiende mijn voornamelijk orthodox gereformeerde omgeving had ingeruild voor een meer

evangelische omgeving, met ook veel mensen uit de pinksterbeweging, kwam de nadruk – bij de uitleg van deze parabel – juist sterk te liggen op het ontwikkelen van mijn persoonlijke talenten.

Als ik op 25 juli 2014 google op parabel van de talenten, lees ik op Wikipedia: Wat met deze gelijkenis moet worden overgebracht is "dat wie goed gebruik maakt van hetgene wat hij heeft, en verantwoordelijkheid durft te nemen, er nog meer bij zou krijgen. Maar wie er niks mee doet, of van zijn verantwoordelijkheid wegloopt, zal zelfs de kleinste verantwoordelijkheid worden afgenomen."

Op Youtube vond ik ook een filmpje van de gelijkenis anno 2011. "Een vrouw die werkt voor de "Rebobank" gaat op reis. Ze geeft haar werknemers geld in beheer. De eerste en tweede werknemer krijgen respectievelijk vijf en twee talenten en de stagiair krijgt één talent. De eerste werknemer handelt in bank aandelen en verdient er vijf talenten bij. De tweede werknemer verkoopt zitbanken en verdient er ook twee talenten bij. De stagiair verstopt het geld van zijn manager. Bij terugkomst van de vrouw "die omschreven wordt als "manager", mogen de eerste twee werknemer feesten, maar de derde zegt dat hij wist dat de vrouw streng is en dat hij daarom zijn talent heeft begraven, hij voegt er aan toe dat hij natuurlijk ook aan zijn studiepunten moet denken. De vrouw geeft het ene talent aan degene die er tien heeft en beveelt de nutteloze dienaar er uit te gooien.

Bij een zoektocht met betrekking tot de uitleg van de parabel op internet is de algemene toon dat een ieder talenten als persoonlijke punten van kracht en verantwoordelijkheid heeft gekregen. Er wordt verwacht dat je je talenten gebruikt en dat zal beloond worden.

In het kader van dit onderzoek wil ik mijn eigen verkenning hier tegenover zetten. Met de theologische kennis die ik in mijn opleiding heb meegekregen, ben ik zelf op onderzoek uit gegaan naar de betekenis van deze parabel.

Oordeel en scheiding als thema

Het eerste wat me opviel is dat, hoewel deze passage vaak als los verhaal wordt verteld, deze niet op zichzelf staat, maar duidelijk onderdeel is van een rede die Jezus geeft voor zijn laatste lijdensweg in Jeruzalem. De hoofdstukken 24 en 25 in Matteüs geven deze rede in zijn geheel weer. Om betekenis van de parabel goed te kunnen begrijpen, ging ik deze rede dus in zijn geheel lezen, en de parabel als onderdeel van deze rede, in plaats van als een op zichzelf staand verhaal.

Ik ontdekte dat het thema van deze rede van Jezus, in Mt. 24 en 25 de "Komst van de Mensenzoon" is. Met deze komst hangt een oordeel samen en door dit oordeel zal er een bepaalde (onder)scheiding worden aangebracht.

Wat vooraf gaat aan de Parabel van de Talenten

Voordat Jezus zijn rede begint in hoofdstuk 24 vestigen zijn leerlingen zijn aandacht op de tempelgebouwen. In de tijd van de eerste lezers van Matteus was de tempel alreeds verwoest. (De tempel is verwoest in 70 na Chr.) Dat is ook het eerste wat Jezus noemt; geen een steen is op de andere blijven staan.

De leerlingen van Jezus stellen hem de vraag wanneer dit gebeuren zal en vragen Jezus ook naar het teken van de tijd van de *parousia*, een woord dat vertaald kan

worden als "komst", en verwijst naar de (uiteindelijke) komst van Jezus, vlg 3,27.37.39) en het einde der tijden. De voleinding van de wereld of het einde der tijden was in de apocalyptische literatuur aan te duiden als een einde van het huidige tijdvak en van het grote oordeel dat dan zou plaatsvinden. (Eynikel, E., Denaux, A., Noort., E & Baarda, T. (red). (2001), p. 1530) Dit luidt dus gelijk al het thema van de rede in.

Jezus begint in Matteus 24 zijn rede met een waarschuwing: Pas op, laat je niet misleiden! Ook in Matteus 24 beeldende oorlogstaal. Oorlogen, overal hongersnoden en de aarde zal beven. Deze dingen worden omschreven als het begin van de weeën.

De verwoestende gruwel waarover Jezus spreekt, met een verwijzing naar Daniel is een herinnering aan Antiochus IV Epiphanes, de koning van de hellenistische Seleuciden, die in 168 v.Chr. de tempel opeiste voor de dienst aan Zeus en er varkens liet slachten. Een grotere belediging voor de joodse godsdienst is haast niet denkbaar. Dit vormde de aanleiding voor de Makkabeese opstand (167 v.Chr.). "Let op lezer" is ook een referentie naar Daniel, hoofdstuk 12,10 en is een oproep aan de gelovigen (dan 12,3; jes 60,1-3) om zuiver te blijven bij de verontreiniging van het heiligdom. ((Eynikel, E., Denaux, A., Noort., E & Baarda, T. (red). (2001), p. 1531)

Het advies om uit Jeruzalem te vluchten is dus eigenlijk een advies om valsheid te ontvluchten en zuiver te blijven. De kern van de boodschap, door de mond van Jezus, is deze: De tempel is alreeds ontheiligd en verwoest; namelijk door de vele valse messiassen en profeten (Mt 24,23-26).

Het beeld van vluchtende mensen in tijden van oorlog geven een beeld van de onverwachtheid van de komst van de Mensenzoon en het komende oordeel. De precieze tijd van de komst van Jezus en het oordeel kan niet aangewezen worden, maar de tekenen kan men wel herkennen. ("Leer van de vijgeboom", vs 32.) Het is aan de volgelingen van Jezus om de tekenen te herkennen en zuiver te blijven aan de leer van Jezus en zo een positief oordeel te krijgen, met zijn komst.

De komst van van de Mensenzoon is onverwacht en daarmee ook het komende, laatste oordeel. Zoals de vloed in de tijd van Noach. "Want zoals men in de dagen voor de vloed alleen maar bezig was met eten en drinken, met trouwen en uithuwelijken, tot aan de dag waarop Noach de ark binnenging, en zoals men niet wist dat de vloed zou komen, totdat die kwam en iedereen wegnam, zo zal het ook zijn wanneer de Mensenzoon komt. " De vloed staat symbool voor het onverwachte oordeel. Met de vloed werd er ook scheiding gemaakt. "De een meegenomen, de ander achtergelaten." Zo maakt ook het oordeel van de Mensenzoon scheiding tussen mensen. Steeds klinkt de waarschuwing: "Wees klaar, want het tijdstip is onverwacht!"

Nadat Jezus met verschillende referenties naar de Tenach zijn boodschap heeft verduidelijkt doet hij dat daarna aan de hand van verschillende parabels. Als eerste die van een dienaar die zijn huispersoneel goed en op tijd te eten geeft; hij deelt in het bezit van zijn heer. Maar de dienaar die het huispersoneel slaat, wordt gestraft door zijn heer; hij deelt het lot van de huichelaars en zal jammeren en knarsetanden.

De volgende parabel is die van de vijf wijze en vijf dwaze meisjes. Omdat de vijf wijze meisjes op tijd gereed waren, mogen zij de bruiloft mee vieren. De vijf dwaze meisjes waren niet op tijd gereed en worden weggestuurd, hen wordt de toegang geweigerd tot het bruiloftsfeest. "Ik ken jullie werkelijk niet!", zegt de bruidegom.

Parabel van de talenten

Daarna volgt de parabel van de drie dienaren die elk een verschillend aantal talenten krijgen van hun heer. Elk naar hun bekwaamheid. Een talent was een grote hoeveelheid geld, zesduizend denarieën. Een denarie was het dagloon voor een gewone arbeider. De dienaren krijgen dit geld in beheer als de heer naar het buitenland vertrekt. Bij zijn terugkomst oordeelt de heer over zijn dienaren.

De eerste dienaar die vijf talenten, kreeg heeft het aantal talenten verdubbeld. De reactie van de heer hierop is positief. Hij was verantwoordelijk over weinig, maar krijgt veel. Hij mag naar het feest van de heer. De tweede dienaar met twee talenten, heeft het aantal talenten ook verdubbeld en krijgt dezelfde reactie van de heer.

De derde dienaar heeft zijn ene talent begraven. Hij is de enige die een toelichting geeft op waarom hij heeft gehandeld zoals hij heeft gedaan. Hij zegt: "Heer, ik ken u: u bent een hard mens die oogst waar u niet hebt gezaaid en bijeenbrengt vanwaar u niet hebt uitgestrooid. ik ben bevreesd geworden, ben ver weg gegaan en heb uw talent verborgen in de grond: zie, hier hebt ge het, het is van u! "

De derde dienaar wist dat de heer een strenge heer is die oogst waar hij niet heeft gezaaid en bijeenbrengt waar hij niet heeft geplant. Waar haalt deze dienaar dat opeens vandaan? Deze omschrijving lijkt een verwijzing te zijn naar de heer uit de parabel van het onkruid in de tarwe in hoofdstuk 13 van Matteus. Een samenvatting van deze parabel: De heer zaait tarwe op zijn akker en terwijl de mensen slapen, zaait de vijand onkruid daartussen. De heer laat het tarwe en onkruid beide opgroeien en oogst allebei. De oogst gaat in de schuur en het onkruid wordt verbrand. Het handelen van de heer in deze parabel uit hoofdstuk 13 kan omschreven worden met de woorden van de derde slaaf uit hoofdstuk 25: De heer "oogst waar hij niet heeft gezaaid en brengt bijeen waar hij niet heeft uitgestrooid."

Parallellen tussen Matteus 13 en Matteus 25

Dit kan een toevallige overeenkomst zijn en het kan vergezocht lijken om deze hoofdstukken aan elkaar te verbinden. Maar ik heb nog enkele andere overeenkomsten gezien tussen beide hoofdstukken en denk dat de parallel tussen beide belangrijk is in het uitleggen van de parabel in hoofdstuk 25.

Als Jezus de parabel van het onkruid (ratelgras) tussen het goede zaad aan zijn discipelen uitlegt zegt hij hierover in hoofdstuk 13, 36- 43

36 Dan,
 als hij de scharen loslaat
 en het huis binnenkomt,
 komen zijn leerlingen tot hem
 en zeggen zij:
 leg ons de gelijkenis uit
 van het ratelgras in de akker!

37 Ten antwoord zegt hij:
 die het góede zaad zaait
 is de mensenzoon;

38 de akker is de wereld;
 het goede zaad, dat zijn

de kinderen van het koninkrijk;
het ratelgras, dat zijn
de kinderen van de boze;

39 de vijand die dat zaait,
dat is de duivel;
de oogst is
de voleinding van deze wereldtijd,
en die oogsten, dat zijn engelen;

40 zoals dan het ratelgras
bijeengelezen
en in vuur verbrand wordt,
zó zal het zijn
in de voleinding van deze
wereldtijd:

41 de mensenzoon
zal zijn engelen uitzenden
en uit zijn koninkrijk zullen zij
bijeengelezen alle stenen des
aanstoots
en de bedrivers van wetteloosheid,

42 en zij zullen hen
in de vuuroven werpen;
daar zal het geween zijn
en het knarsen van de tanden;

43 dan
'zullen de rechtvaardigen stralen'
als de zon,
in het koninkrijk van hun vader;
wie oren heeft moet horen!

Deze passage vertoont sterke overeenkomsten met het gedeelte uit hoofdstuk 25 dat direct na de parabel van de talenten komt.

31 En wanneer de mensenzoon komt
in zijn glorie
en alle engelen met hem,
dan zal hij gaan zitten
op de troon van zijn glorie

32 en zullen voor zijn aanschijn
worden samengebracht
alle volkeren;
hij zal ze van elkander scheiden
zoals de herder

de schapen scheidt van de bokken

- 33** en hij zal de schapen opstellen
rechts van hem
en de bokjes links.

- Dan
zal de Koning zeggen
tot die rechts van hem:
34 komt, gezegenden van mijn Vader,
beërft het koningschap
dat voor u gereed ligt
vanaf de grondlegging der wereld!-

- want ik leed honger
en ge hebt me te eten gegeven,
35 ik leed dorst en ge hebt me laten drinken,
ik was een vreemdeling
en ge hebt me in uw samenkomst gebracht,

- naakt en ge hebt me iets omgeworpen,
36 ik werd ziek en ge hebt naar me omgezien,
ik was onder bewaking
en ge zijt tot mij gekomen!

- Dan
zullen de rechtvaardigen
antwoorden en zeggen:
37 Heer, wanneer hebben we u hongerig gezien
en u gevoed,
of dorstig en u laten drinken?-

- wanneer hebben we u
38 als vreemdeling gezien
en in de samenkomst gebracht,
of naakt en u iets omgeworpen?-

- wanneer hebben we u ziek gezien
39 of onder bewaking
en zijn we tot u gekomen?

- En ten antwoord
zal de Koning tot hen zeggen:
zeker is het, zeg ik u:
40 zoveel ge gedaan hebt aan één van dezen,
mijn geringste broeders-en-zusters,
hebt ge het mij gedaan!

- Dan
zal hij ook tot die van links zeggen:
41 gaat heen, weg van mij, vervloekten,
naar het eeuwige vuur dat bereid is
voor de duivel en zijn engelen!-

Ik zie duidelijke overeenkomsten: Er is oordeel, mensen worden in twee groepen gescheiden. Eerst als goede en slechte oogst en daarna als schapen en bokken. Ook overeenkomsten tussen woorden als "Mensenzoon", "duivel", "engelen". "vuur".

In Matteüs 25 krijgt de dienaar met vijf talenten, een extra talent van heer via derde dienaar die talent begraven heeft. De reden die de heer hiervoor aandraagt is een bijna letterlijke herhaling van de reden die Jezus in Matteus 13 opgeeft van waarom hij in gelijkenissen spreekt, tussen twee gelijkenissen van een zaaier door. (Mt 13, 12)

want wie heeft,
hem zal gegeven worden
en hij zal overvloed ontvangen;
maar wie niets heeft,
ook wát hij heeft
zal van hem worden afgenomen;

Het is alsof Matteüs door een vrijwel letterlijke herhaling van deze woorden zijn lezers (en hoorders) er aan wil herinneren dat dit eerder is gezegd, en wat er toen is gezegd.

Mijn uitleg van de parabel van de talenten

De heer in de parabels is ook de heer van koninkrijk van God. Bij het oordeel van de Mensenzoon wordt er in Matteüs vaak gezegd dat degenen die niet bij het koninkrijk horen, zullen "jammeren en knarsetanden". Dat is in deze parabels ook het oordeel over degenen die niet bij het koninkrijk horen. In eerste instantie roept deze parabel gevoel van schrik op. De heer is werkelijk een strenge heer die hard oordeelt.

In de rede in hoofdstuk 24 en 25 wordt telkens opnieuw gewaarschuwd. Ook in hoofdstuk 13, zegt Jezus over zijn toehoorders: "Zij horen, maar begrijpen niet!" Zij hebben niets en zelfs het laatste wordt hen nog ontnomen. Daarom spreek ik in gelijkenissen. De Joodse godsdienst met de tempel als middelpunt is door Jezus als onzuiver verklaard. Jezus gebruikt daarom nieuwe verhalen. Sommige verhalen zijn hard en scherp en dienen als waarschuwing om mensen wakker te schudden. Dat doet me denken aan (vroege) versies van sprookjes en volksverhalen (niet de Disney-varianten), die vaak ook gruwelijke details bevatten en soms ook slecht afliepen. Volgens mij is de bedoeling van dergelijke verhalen om de hoorders een schok van herkenning te bezorgen die tot bezinning en actie leidt. Ik denk hierbij aan het oorspronkelijke sprookje van Roodkapje, waar het meisje wel wordt opgegeten door de wolf. Of het verhaal van het meisje met de rode schoentjes en het meisje met de zwavelstokjes. Deze verhalen gaan over grote psychologische thema's. Bijvoorbeeld over het belang om "je innerlijke stem" te vertrouwen, over verslaving, over het belang van langetermijn denken tegenover bevrediging op korte termijn. Ook het verhaal van Jezus bevat scherpe, harde elementen, die als schokkend opgevat kunnen worden. Maar misschien is het juist wel de bedoeling om met deze schok mensen aan het denken te zetten en aan te sporen tot verandering. Dit is geheel in de lijn met de rest van Jezus rede, waar hij constant waarschuwende woorden spreekt, en ook met de voorgaande parabel waar mensen worden opgeroepen om niet in slaap te vallen en "wakker" te blijven.

De dienaar die zijn talent had begraven wist op welke manier de heer oordeelt, en dat

er een scheiding is tussen goed en kwaad. Er is een verschil tussen de "rechtvaardigen van het koninkrijk" en "bedrijvers van wetteloosheid". De derde dienaar lijkt weet te hebben van de heersende wet, maar hij heeft zijn talent bewust begraven uit angst voor het oordeel van zijn heer. Dat impliceert dat de dienaar al weet heeft het oordeel van zijn heer en waar dit oordeel op is gebaseerd.

Jezus is er in zijn rede in Matteüs 24 en 25 duidelijk over, de komst van Mensenzoon is onverwacht en zal mensen scheiden. Zoals bij mensen die vluchten voor oorlog en zoals bij de vloed in de tijd van Noach, de een wordt meegenomen en de ander blijft achter.

Wat Jezus in Matteüs 13 zegt over het negatieve oordeel over de onrechtvaardigen/wettelozen, uitgevoerd door de engelen, is al een richtwijzer voor het oordeel van de heer over deze derde slaaf. De slaaf was op de hoogte van de manier waarop de heer oordeelt en heeft desondanks niets gedaan. Hij heeft gedaan alsof hij geen verantwoordelijkheid heeft, hij heeft zijn verantwoordelijkheid voor dood verklaard en begraven.

In de voorgaande twee parabels in de rede van Matteus 24-25 wordt ook geoordeeld en scheiding aan gebracht. In de eerste parabel is het oordeel er vanwege huichelachtigheid, de gedachte dat een overtreding vast niet wordt opgemerkt wordt streng veroordeeld en bestraft (Mt 24, 45-51). In de volgende parabel is de scheiding en het oordeel gebaseerd op dwaasheid, de meisjes waren in slaap gevallen en waren niet op tijd (Mt 25, 1-12). Maar in het geval van de parabel van de talenten lijkt het oordeel gebaseerd te zijn op een bewuste keuze van de kant van de derde slaaf. Hij wist van de manier waarop er geoordeeld werd, en hij heeft (uit angst, máár bewust) niets gedaan. Deze bewuste keuze wordt ten zeerste veroordeeld, er wordt opdracht gegeven om de derde slaaf in de uiterste duisternis weg te gooien.

De ontknoping: Waar is het oordeel op gebaseerd?

Na de parabel van de heer met zijn drie dienaren bereikt de rede (met de komst van de Mensenzoon/het laatste oordeel als thema) zijn climax. De normen waarop dit oordeel is gebaseerd worden duidelijk gesteld. Nu wordt de scheiding symbolisch gemaakt door een onderverdeling in schapen en bokken.

De schapen aan de rechterhand mogen het koninkrijk van de koning in bezit nemen, want, zo zegt de Mensenzoon die het oordeel velt: "Ik had honger en jullie gaven mij te eten, ik had dorst en jullie gaven mij te drinken. Ik was een vreemdeling, en jullie namen mij op, ik was naakt, en jullie kleedden mij. Ik was ziek en jullie bezochten mij, ik zat gevangen en jullie kwamen naar mij toe." Op de vraag wanneer ze dit hebben gedaan, krijgen ze als antwoord: "Ik verzeker jullie: alles wat jullie gedaan hebben voor een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor mij gedaan." Daarna richt hij zich tot de groep aan de linkerzijde en zij worden weggestuurd naar het eeuwige vuur.

De heer in alle eerder genoemde parabels oordeelt dus naar deze maatstaven. Wanneer je de onaanzienlijksten eten en drinken geeft, of als vreemdeling in je midden opneemt, of naar hen toe gaat als ze ziek zijn of in de gevangenis zitten, dan zal het oordeel positief zijn. Met de komst van de Mensenzoon is er scheiding tussen hen die volgens deze maatstaven gehandeld hebben (niet eens bewust) en hen die dat niet hebben gedaan.

Mt 25, 14-28 gaat dus niet over het ontwikkelen van persoonlijke talenten of

verstandig omgaan met verantwoordelijkheden. Behalve de verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor je medemens! Met name de hongerigen en dorstigen, de naakten, de vreemdelingen, de zieken en zij die in de gevangenis zitten. (Werken van Barmhartigheid, die onlosmakelijk verbonden zijn met gerechtigheid.) De parabel van de talenten moet gelezen worden in de context van de komst van de Mensenzoon met het oordeel dat scheiding veroorzaakt. Het oordeel is onverwacht en keihard. Er is door dat oordeel een duidelijke scheiding tussen hen die bij het koninkrijk van God horen en die daar niet bij horen. De normen voor dit oordeel staan vanaf vers Mt. 25, 28 beschreven. Degenen die bekend zijn met deze normen maar hun verantwoordelijkheid verstoep hebben en er door gebrek aan moed niets mee hebben gedaan, worden zwaar veroordeeld. Het vraagt moed om tegen het heersende systeem in te gaan. De normen waarop geoordeeld wordt in het koninkrijk van de Mensenzoon zijn tegenovergesteld aan de normen waarop geoordeeld wordt in de wereld waar mensen leven. Jezus zegt in dit hoofdstuk eigenlijk steeds: Laat je niet in slaap sussen door het heersende systeem! Wordt wakker! En laat je ook niet bang maken. Doe wat goed is in het koninkrijk van God en doe het NU, voordat je er op veroordeeld wordt en bij de groep onrechtvaardigen gaat horen die zal jammeren en knarsetanden.

Het woord talent is een belangrijke term in de hedendaagse samenleving. Talent gebruik ik in dit onderzoek in de betekenis van "natuurlijke begaafdheid". In de parabel in Matteus is deze term vergelijkbaar met dat ieder kreeg naar zijn "bekwaamheid". In de maatschappij wordt het ontwikkelen van talenten vaak individualistisch uitgelegd en staat het soms tegenover zorg voor anderen. In deze parabel zijn deze twee dingen echter duidelijk aan elkaar verbonden. Door de parabel van de talenten komt ook naar voren dat de een meer bekwaamheid of verantwoordelijkheid heeft om dit te doen dan de ander. In Matteus wordt het ontvangen van de vreemdeling letterlijk genoemd als een verantwoordelijkheid waarop op een goede manier mee omgegaan moet worden in het koninkrijk van God. Over de manier waarop vreemdelingen heden ten dage ontvangen worden, kan veel gezegd worden. In dit onderzoek heb ik me beperkt tot de specifieke missie die het PSC zichzelf heeft opgelegd om vreemdelingen te helpen hun talenten "natuurlijke begaafdheden" als kracht in te zetten in een samenleving.

Bronnen:

http://nl.wikipedia.org/wiki/Gelijkenis_van_de_talenten

<https://www.youtube.com/watch?v=zMzW72zAJEo>

Eynikel, E., Denaux, A., Noort., E & Baarda, T. (red). (2001) Internationaal Commentaar op de Bijbel. Kampen: Kok

Bijlage 3: Topiclijst interviews

Topiclijst

I leefsituatie en zelfverstaan

1. Algemene persoonsgegevens (naam, leeftijd, land van afkomst)
2. Verleden: Sinds wanneer in België?
3. Heden: Gegevens m.b.t. leefsituatie.
 - woonsituatie
 - school/werk
 - vrijetijdsbesteding
 - familiecontacten
 - andere significante contacten
 - verblijfsstatus

4. Vraag naar impact leefsituatie (beleving/waardering daarbij)

Wat voor invloed heeft dat op je leven?

Welke gevolgen heeft dat voor jou?

Welke ervaring heb je daarbij?

Wat voel of beleef je daarbij?

Hoe denk je daar over?

Hoe belangrijk is het?

Hoeveel waarde heeft het voor jou?

II PSC Jongerenwerking

1. Sinds wanneer contact met PSC?
2. Hoe is contact tot stand gekomen?
3. Wat is beleving van contact met PSC/jongerenwerkers?

Wat voor invloed heeft dat op je leven?

Welke gevolgen heeft dat voor jou?

Welke ervaring heb je daarbij?

Wat voel of beleef je daarbij?

Hoe denk je daar over?

Hoe belangrijk is het?

Hoeveel waarde heeft het voor jou?

4. Waar bestaat contact en hulp met PSC uit?

Waarom ga je daar naar toe?

Waar wordt je mee geholpen?

Wat doen ze voor jou?

Doe jij ook iets voor hen?

5. Is contact met jongerenwerking helpend/stimulerend, op welke manier?

6. Is er ook een moeilijkheid/belemmering in contact met PSC/jongerenwerkers?

7. Is er nog iets dat mist in contact met jongerenwerking?
(Behoeften/adviezen/verbeterpunten)

Iets extra wat er nu nog niet is?

Iets wat je wil doen of leren?

Ideeën voor activiteiten?

Contact met jongerenwerkers?

Contact met andere jongeren?

III Krachtpunten/talenten

1. Wat zijn je talenten, waar ben je goed in?

Wat wilde je als kind worden?

Herinnering van vroeger?

Wat zeggen andere mensen?

Waar geniet je van, wat vind je leuk om te doen?

2. Doe je iets om jezelf (op deze punten) verder te ontwikkelen? Wat?

3. Zijn er andere mensen of andere dingen die je helpen om jezelf (op deze punten) te ontwikkelen?

4. Wat heb je nodig om jezelf op deze punten te ontwikkelen?

Bijlage 4: Voorbeeld categorisering en labeling van een interview

5	Categorie	Label	Opmerking
5.1 "Ja ja. Uh, de plek waar ik woon vind ik groot genoeg. Die heeft een grote hal, woning en nog twee slaapkamers. Dus dat is eigenlijk wel voldoende voor mij, ja."	Leefsituatie	Goede woonsituatie	
5.2 "Het papieren zijn niet zo belangrijk, dat eh, die hebben mij eigenlijk niet geliminiteerd, hoe zeg je dat? Ze hebben eigenlijk op mij geen limieten gezet, als ik mijn studie af, kan ik eigenlijk met mijn studies bezig zijn, dan is dat genoeg voor mij. Zo is dat eigenlijk, een dag maar niet veel, België, en dan ik zeggen okay no problem. We zien wel."	Leefsituatie	Identiteitspapieren bepalen identiteit niet	
5.3 "Om effekes onderscheid te maken want eh wat eigenlijk leven betreft heb ik eigenlijk niet daaraan gedacht, maar ik heb een vriend, ik heb twee vrienden in Brussel en die zijn goud waard, die zijn echt eh, hele goeie jongens en hier heb ik nog Mostafa en, er zijn nog, er zijn veel mensen, ik heb veel kennissen, maar wat eigenlijk vrienden betreft, die zijn een beetje gesorteerd voor mij he."	Leefsituatie	Genoeg tot veel sociale contacten	
5.4 "En bovendien wordt het nog erger, want eh in uw eigen land had u mensen die eigenlijk konden u ondersteuning geven, maar hier hebt je niet he."	Leefsituatie	Mist ondersteuning van familie	Situatie t.o.v. land van herkomst niet veel, met dit verschil
5.5 "En daar was eigenlijk een, vermoed ik, van Iran, en die zei, uh, als je eigenlijk van	Ontwikkeling talenten	Nieuw begin als stimulans voor ontwikkeling	Hij heeft het hier over een citaat dat hij heeft gelezen van een medevluchteling, dat hem moed gaf.

Bijlage 5: Totaal overzicht labeling interviews

Categorie	Label	Fragment interview						
Leefsituatie	Ongewenste woonsituatie	1.1		3.1	4.1		6.2	7.8
	Voldoende tot veel sociale contacten	1.2	2.3	3.4	4.5	5.3		
	Iets doen = niet nadenken = minder stress	1.3						
	School zorgt voor stress	1.4	2.12					
	Niks te doen op zondag (of zaterdag)	1.5	2.1				6.4	7.2
	Wil meer contact met Belgische mensen	1.6						
	Mist steun van ouders/familie	1.9	2.15/23.5	4.22	5.4	6.28	7.10	
	Zelfstandigheid	1.15						
	Alleen (niemand achter mij)	1.17	2.13			5.9	6.3	7.4
	Geen kind geweest	1.18						
	Negatief over voogd	1.19	2.5			5.6		7.15
	Zelf eigen problemen oplossen (soms is er)	1.21		3.22				
	Gewenste woonsituatie		2.2			5.1		
	Ondervind racisme		2.17			5.13		7.6
	Slecht leven gehad		2.19					
	Minder stress door zelf geld te verdienen		2.26					
	Veel uitdagingen en beperkingen in België			3.6				
	Aanpassen aan cultuur, wetgeving en mensen in	1.7		3.7		5.17	6.14	7.14/7.16
	Veel stress			3.8				
	Heimwee is een probleem			3.9				
	Niet vrijwillig in België			3.10				
	Nederlands leren is moeilijk en duurt lang			3.11				7.7
	Voelt zich niet comfortabel met huidige leefsituatie.			3.12				
	Ik wil een normaal/standaard leven			3.25				7.28
	School is belangrijk				4.2	5.22	6.9	7.20
	Weekenden gevuld met kerkelijke activiteiten				4.3			
	Mensen als familieleden in België				4.6	5.7		
	Situatie in eigen land was erger vanwege ontbreken sociaal netwerk.				4.15			
	Identiteitspapieren bepalen identiteit niet.				4.16	5.2		
	Sociaal netwerk als middel om te overleven				4.17			
	Gebrek aan geld is een dringend probleem.				4.18		6.1	
	Privacy als grootste (onvervulde) behoefte				4.20			
	Opnieuw legaal zijn is enige wat ze nodig heeft om eigen inkomen te ger				4.23			
	Begeleid na 18 ^e door bijzondere jeugdzorg					5.8		
	Geen contact met familie, die leeft(?) in onzekere, bedreigende situatie						6.11	
	Ontbreken vertrouwensfiguren/ significante contacten						6.12	7.3
	Ik kan niemand vertrouwen						6.13	
	School niet afgerond							7.1
	In de media zie je weinig vreemdelingen/buitenlanders/asielzoekers							7.25
	Vrije tijd betekent in bed liggen							7.27

	door iedereen genoemd
	door vier of meer personen genoemd
	door drie personen genoemd
	door twee personen genoemd

[illegible]

Categorie	Label	Fragment interview						
Ontwikkeling talenten	Kan eigen talenten benoemen	1.20		3.3	4.9	5.20	6.26	
	Ervaart geen hulp bij ontwikkeling	1.23	2.14	3.23			6.30	7.21
	Meer kennis van Belgische cultuur, wetgevingen	1.25						
	Beperkte beroeps-/studiekeuze		2.11					7.24
	Niet zelf gekozen (beroep/studie)		2.20					
	Niet dromen/denken over later, alleen vandaag		2.21		4.21			7.29
	Te laat voor mij		2.22					7.19
	Kan talenten niet benoemen		2.23					7.19
	OCMW is grote stressfactor in ontwikkeling		2.25				6.10	
	Beheersing taal als voorwaarde voor studie			3.2				
	Kan persoonlijk doel benoemen	1.22	2.24	3.21	4.7	5.21	6.7/6.8	7.28
	Door PSC beter Nederlands geleerd			3.24				
	Studie is een manier om vooruit te komen			3.26				7.24
	Eigenwaarde/erkenning (ook officieel) als gewenste stimulans voor ontwikkeling			3.28				
	Notulist bij kerkelijke vergaderingen				4.4			
	Andere mensen als stimulans voor persoonlijke ontwikkeling	1.16			4.8			
	Eigen geestkracht als stimulans voor ontwikkeling				4.19			
	Nieuw begin als stimulans voor ontwikkeling					5.5		
	Vrijwilligerswerk Scouting						6.5	
	Animatorcursus afgerond						6.6	
	Hobby opgeven om te studeren						6.27	
	In eigen land niet naar school geweest		2.10					7.17
	Ik wil geen nieuwe dingen leren							7.22
	Gebrek aan geld als obstakel voor ontwikkeling							7.23
	Kan wens benoemen							7.26

	door iedereen genoemd
	door vier of meer personen genoemd
	door drie personen genoemd
	door twee personen genoemd